

T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

**ŞANLIURFA MÜZESİNE SATIN ALMA YOLUYLA
GELEN M.Ö. 3. BİN YILA TARİHLENEN YÜKSEK
AYAKLI ÇANAKLAR VE ORTA FIRAT
HAVZASINDAKİ DAĞILIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Nedim DERVİŞOĞLU

Tez Danışmanı

Prof.Dr. Aynur ÖZFIRAT

HATAY/ANTAKYA - 2014

T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

**ŞANLIURFA MÜZESİNE SATIN ALMA YOLUYLA
GELEN M.Ö. 3. BİN YILA TARİHLENEN YÜKSEK
AYAKLI ÇANAKLAR VE ORTA FIRAT
HAVZASINDAKİ DAĞILIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Nedim DERVİŞOĞLU

Tez Danışmanı

Prof.Dr. Aynur ÖZFIRAT

HATAY/ANTAKYA - 2014

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında Şanlıurfa Müzesi'ne satın alma yoluyla kazandırılan yüksek ayaklı çanakların, Orta Fırat Bölümü'ndeki dağılımı temelinde yine bölgede yapılan kazılardan ele geçen örneklerin karşılaştırılmasıyla, M.Ö. 3. bin yılda Şanlıurfa ilini de kapsayan Orta Fırat Bölümü'ndeki benzer örneklerinin yayılım alanı, seramik kültürünün anlaşılması ve kullanım fonksiyonlarının belirlenmesine çalışılmıştır.

Tez çalışmamın her aşamasında büyük bir titizlik, sabır ve özveriyle bana destek olan, yol gösteren ve iyi bir bilimsel çalışma ortamı sağlayan ve kendileriyle çalışmaktan büyük onur duyduğum danışman hocam sayın Prof. Dr. Aynur ÖZFIRAT'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmam sırasında yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. A. Tuba ÖKSE'ye Doç. Dr. Şevket DÖNMEZ'e ve Doç. Dr. Atilla ENGİN'e tüm yardımlarından ve katkılarından dolayı kendilerine minnettarım.

**ŞANLIURFA MÜZESİNE SATIN ALMA YOLUYLA GELEN M.Ö. 3. BİN YILA
TARİHLENEN YÜKSEK AYAKLI ÇANAKLAR VE ORTA FIRAT HAVZASINDAKİ
DAĞILIMI**

Nedim Dervişoğlu

Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2014

Danışman: Prof. Dr. Aynur ÖZFIRAT

ÖZET ve ANAHTAR KELİMELEER

Şanlıurfa Müzesine satın alma yoluyla müzeye kazandırılan ve M.Ö.3.bine tarihlendirilen yüksek ayaklı çanak buluntularının incelenerek, Orta Fırat Bölgesi'ndeki dağılımının ve öneminin saptanması bu tez çalışması kapsamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. İncelenen yüksek ayaklı çanak buluntuların bölgedeki diğer kazılarda ele geçen örneklerle karşılaştırılmasıyla, M.Ö. 3. bin yılda Şanlıurfa İlini de kapsayan Orta Fırat Bölgesindeki yüksek ayaklı çanak buluntularının dağılımını ve seramik kültürünün anlaşılmasına katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Tez kapsamında, 54 adet yüksek ayaklı çanak değerlendirilmiştir. Bunların tamamının fotoğrafları çekilmiş, çizimleri yapılarak tipolojik sınıflamaya tabi tutulmuştur.

İncelenen malzemeler, Şanlıurfa Müzesine satın alma yoluyla gelen ve Erken Tunç Çağı dönemi özelliklerini yüksek ayaklı çanaklardır. Bölgede yapılan diğer kazılardan ele geçen yüksek ayaklı çanaklar, özellikle Gre-Virike, Birecik Mezarlığı, Oylum, Tilbeş ve Şaraga kazılarından ele geçen yüksek ayaklı çanaklarla karşılaştırılmıştır.

Yüksek ayaklı çanaklar tanımlanırken dış biçimleri, boyutları ve kullanım amaçları göz önünde bulundurulmuştur. Formlarının isimlendirilmesi ağız kenarlarının dikkate alınmasıyla oluşturulmuştur. Ağız kenarı biçimden yola çıkılacak olan tipolojik özelliklerin belirtilmesi yanında, boyut, bezeme, cidar kalınlığı, hamur rengi gibi özellikler sınıflandırma yöntemi olarak belirlenmiştir.

Tez kapsamında değerlendirilen yüksek ayaklı çanaklar, Erken Tunç ağına ait, **basit yalın seramiklerden: boncuk ağız kenarlı yalın basit seramik, bant ağız kenarlı yalın basit seramik, basit ağız kenarlı keskin omurgalı yalın basit seramik, omurgalı dışa dönük ağız kenarlı yalın basit seramik** gruplarından oluşmaktadır. İncelenen buluntular bölgede yapılan kazılardan ele geçen yüksek ayaklı çanaklarla karşılaştırılmış ve ET II,III ve IV tarihlenebileceği anlaşılmıştır.

2013, 115 sayfa

Anahtar Kelimeler: Yüksek Ayaklı anak, Erken Tunç ağı, Oylum Höyük, Titriş Höyük, Grevirike Höyük, Tilbeş Höyük, şaraga Höyük.

**EXAMINING OF HIGH FOOTED BOWLS WHICH ARE DATED TO 3rd B.C. AND
PURCHASED BY SANLIURFA MUSEUM AND THEIR DISTRIBUTION ON
MIDDLE EUPHRATES REGION**

Master's Thesis, Nedim Dervişoğlu

Archeology Department, 2014

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Aynur Özfırat

ABSTRACT AND KEYWORDS

Sanliurfa Museum purchased the high-footed bowls, dated to the 3rd BC thousand by examining, the distribution of the Middle Euphrates region and determination of the importance this work was to assess the scope of the thesis work. Other high-footed bowls, surveyed the excavations in the region of the finds uncovered by benchmarking with examples, BC 3. thousand years, Şanlıurfa Provinces including Central Euphrates region is high-footed bowls finds to the understanding of the distribution and the aim is to ensure the contribution of ceramic culture.

The scope of the thesis was evaluated 55 item high-footed bowls. Photos of all of them taken, the drawing , typological subjected to the assortment.

The examined materials, Şanlıurfa Museum through the purchase from and early Bronze age period features are a high-footed bowls. Other excavations in the region uncovered high-footed bowls, especially they were compared with high-footed bowls which were found in Gre-Virike, Birecik cemetery, Oylum, Tilbeş and Şaraga.

High-footed bowls while were defining, form, sizes, and propose intended uses were stated. It is The named of the form was created with regard to the sides of the rim and size, decoration, thickness and the feature as color of paste are designated as a method of classification.

Thesis is being evaluated in the context of high-footed bowls, belongs to the early Bronze Age, from a simple ceramic groups are composed of. the bead rims simple ceramic,

rim with band simple ceramic, simple rims sharp vertebrate simple ceramic, vertebrate flaring rims simple ceramic. The finds which are examined compared with the high footed bowls that uncovered in excavations in the region and It was understood that put a date on ETÇ II,III and IV.

Keywords: high-footed bowl, Gre-Virike, Early Bronze Age, Birecik Cemetery, Oylum Mound, Tilbeş Mound and Şaraga Mound.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	I
ÖZET VE ANAHTAR KELİMELER	II
ABSTRACT AND KEYWORDS	III
TABLolar LİSTESİ	IV
ŞEKİLLER LİSTESİ	V
HARİTA LİSTESİ	VI
KISALTMALAR	VII
1. GİRİŞ	1
1.1 Konu	1
1.2 Amaç	3
1.3 Kapsam	4
1.4 Yöntem	5
1.4.1 Laboratuvar ve Bilgisayar Çalışmaları	6
1.4.2 Kütüphane Çalışmaları	7
1.4.3 Çanak Çömlek Değerlendirilmesi	7
1.4.3.1 Katalog Oluşturması	8
1.4.3.2 Mal ve Teknik Özellikler	9
1.4.3.2.1 Yüksek Ayaklı Çanakların Hamur Grupları	12
1.4.3.2.1.1 Hamur 1	13
1.4.3.2.1.2 Hamur 2	13
1.4.3.2.1.3 Hamur 3	13
1.4.3.2.1.4 Hamur 4	13
1.4.3.2.1.5 Hamur 5	14
1.4.3.2.1.6 Hamur 6	14
1.4.3.3 Tipoloji ve Sınıflandırma	15
1.5 Terminoloji	15
2.ŞANLIURFA MÜZESİ	16
3.SINIRLAR VE COĞRAFİ KONUM	21
3.1 Topografya	21
3.2 İklim, Bitki Örtüsü ve Hayvanlar	22
4. ARAŞTIRMALARIN TARİHÇESİ	27
5. ORTA FIRAT HAVZASINDA ERKEN TUNÇ ÇAĞI	28
5.1 Kronoloji	28

5.2 Orta Fırat Havzası Geç Uruk Dönemi	36
5.3 Orta Fırat Havzası'nda ETÇ I-II	41
5.4 Orta Fırat Havzası'nda ETÇ III-IV	44
5.5 Erken Tunç Çağı Çanak Çömlek Gelişimi	47
6. ORTA FIRAT HAVZASINDA M.Ö. 3. BİN“YÜKSEK AYAKLI ÇANAKLARIN” ELE GEÇTİĞİ MERKEZLER	56
6.1 Oylum Höyük	56
6.2 Şaraga Höyük	57
6.3 Birecik Mezarlığı	57
6.4 Titriş Höyük	58
6.5 Hacınebi Höyük	59
6.6 Nevali Çori Höyük	59
6.7 Tilbeş Höyük	60
6.8 Grevirike Höyük	60
6.9 Hassek Höyük	61
7.ŞANLIURFA MÜZESİNE SATIN ALMA YOLUYLA MÜZEYE KAZANDIRILAN YÜKSEK AYAKLI ÇANAKLAR	63
7.1 Tipoloji	63
7.1.1 Tip 1 Boncuk Ağız Kenarlı Yüksek Ayaklı Çanak	63
7.1.2 Tip 2 Bant Ağız Kenarlı Yüksek Ayaklı Çanak	63
7.1.3 Tip 3 Basit Ağız Kenarlı Keskin Omurgalı Yüksek Ayaklı Çanak	63
7.1.3 Tip 4 Omurgalı Dışa Dönük Ağız Kenarlı Yüksek Ayaklı Çanak	64
7.2 Yüzey İşlenişi ve Bezeme	64
7.2.1 Bezek 1	66
7.2.2 Bezek 2	66
7.2.3 Bezek 3	67
7.2.4 Bezek 4	67
7.3 Karşılaştırma ve Değerlendirme	68
8. GENEL DEĞERLENDİRME	75
9.SONUÇ	82
KAYNAKÇA	85
TEŞEKKÜR	111
ÖZGEÇMİŞ	112
KATOLOG ve FOTOĞRAFLAR	
HARİTALAR	

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Şanlıurfa Müzesince satın alınan Yüksek Ayaklı Çanak Katalog	8
Tablo 2: Suriye-Mezopotamya ETÇ kronoloji	30

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1	Hamur Grupları	14
Şekil 2	Tip Dağılımı	67
Şekil 3	Bezeme Grupları	70

HARİTA LİSTESİ

Harita 1:Orta Fırat Bölümü Topoğrafya ve Siyasi Harita

Harita 1:Orta Fırat Bölümü Yüksek Ayaklı Çanakların Ele Geçtiği Merkezler.

KISALTMALAR

As.	Astar
Aç	Ağız çapı
b	Boya
Bz.	Bezek
Bul.No.	Buluntu no
Bul.Yeri	Buluntu yeri
CK	Cidar kalınlığı
cm	Santimetre
Env.No.	Envanter numarası
GÇ	Gövde çapı
Hm.	Hamur
İ	İç
İşp	İnce Şerit Perdah
S	Seramik
Kl	Kalınlık
Kr	Kireç
Mik	Mika
Min	Mineral
Org	Organik
Ölç	Ölçü
Sas	Saklı Astarlı Seramik
Uz	Uzunluk
h	Yükseklik
YBS	Yalın Basit Seramik
Yü İşl.	Yüzey İşlenişi
AAA	Annals of Archaeology and Anthropology
AASOR	Annual of the American School of Oriental Research
ADAJ	Annual of the Department of Antiquities of Jordan.
AfO	Archiv für Orientforschung
AJA	American Journal of Archaeology
A.S.	Anatolian Studies
BAR	British Archaeological Reports
BASOR	Bulletin of the American Schools of Oriental Research
B.C	Before Christ
B.M.	Baghdader Mitteilungen
CSMS	The Canadian Society for Mesopotamian Studies Bulletin
D.M.	Damaszener Mitteilungen
EBA	Early Bronze Age.
Ed.	Editör
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
I.M.	Istanbuler Mitteilungen
JESHO	Journal of the Economic and Social History of the Orient
INES	Journal of Near Eastern Studies
KST	Kazi Sonuçları Toplantısı
Ltd.	Limited
MARI	Mari Annales de Recherches Interdisciplinaires
MB	Middle Bronze
MDOG	Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft
TACDAM	Tarihsel Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi
TAD	Türk Arkeoloji Dergisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
WZKM	Wiener Zetschrift für die Kunde des Morgenlandes

1.Giriş

1.1.Konu

Tez kapsamında, Şanlıurfa Müze Müdürlüğü tarafından satın alma yoluyla müzeye kazandırılan Erken Tunç Çağı'na ait yüksek ayaklı çanaklar konu edilmiştir. Söz konusu yüksek ayaklı çanakların benzerlerinin Orta Fırat Havzasındaki yayılımı incelenerek konu ettiğimiz çanak çömlek grubu değerlendirilmiş ve benzer sonuçlara varılmıştır.

Erken Tunç Çağı Anadolu arkeolojisinde birçok farklı seramik türü ve oldukça zengin kap formlarını içeren bir dönemdir. Bunların içinde yüksek ayaklı çanaklar Orta Fırat Havzası'nın kuzey kesiminde yer alan ve Karkamış ile Birecik baraj gölleri altında kalan bölgenin Erken Tunç Çağı seramiğinin gelişimi ve bu bölgenin çevre kültürleri içinde özel bir yeri vardır.

Hem Yukarı Mezopotamya hem de Orta Fırat coğrafi bölümünde de yer alan Birecik ve Karkamış baraj gölü alanları, gerek bir yerleşim bölgesi olarak oldukça verimli topraklara sahip olması, gerekse de doğu-batı ve kuzey-güney yönünde uzanan ve bölgeleri birbirine bağlayan yolların kavşak noktasında yer alması nedeniyle stratejik öneme sahiptir.

Birecik ve Karkamış barajları yapımı nedeniyle gerçekleştirilen kurtarma kazılarına kadar bu bölge'nin Erken Tunç Çağı kültürleri ve çanak çömlek bilgilerimiz kısıtlıydı. Söz konusu bölgede yer alan Horum Höyük (ETÇ II), Tilbesar (ETÇ I-II), Zeytinlibahçe (ETÇ II), Şavi Höyük (ETÇ I), Akarçay Höyük, Gre-Virike (ETÇ II-III ve IV), Mezra Höyük, Şaraga Höyük (ETÇ II), Birecik Mezarlığı (ETÇ I-II), Hacı Nebi Höyük (ETÇ I), Lidar Höyük (ETÇ I-II-III), Titriş Mezarlığı ve Höyüğü, Kazane Höyük, Kurban Höyük, Hassek Höyük, Harran Höyük, Tilbes Höyük, Samsat Höyük, Gritille Höyük, Hayaz Höyük ile Orta Fırat bölümünün batısında yer alan Tilmen Höyük, Gedikli Karahöyük ile Oylum Höyük 3. Bin yılı yerleşmeleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Ancak bu höyüklerde Erken Tunç Çağı iskânlarının çoğunun üzerinde modern yerleşimler veya üzerinde tarım yapılan araziler olduğundan ya yasa

dışı kazıdan ya da tarım faaliyetleri sırasında tesadüfen bulunan seramik veya diğer küçük buluntu eserleri Şanlıurfa Müzesi ve çevre müzelerce satın alınmıştırⁱ. Satın alınan veya zor alımla müzelere kazandırılan eserler bölgede yapılan bilimsel kazılardan çıkan buluntularla karşılaştırıldığında büyük oranda benzerlikler göze çarpmaktadır. Özellikle Gre-Virike ve Birecik mezarlığından çıkarılan meyveliklerⁱⁱ diğer bir deyimle yüksek ayaklı çanaklar Şanlıurfa Müzesine satın alma yoluyla kazandırılan M.Ö. 3.bine tarihlendirilen yüksek ayaklı çanaklar gerek yapım teknikleri gerekse hamur renkleri açısından benzerlerdir.

ⁱ 2863 Sayılı Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu ve ilgili yönetmelikler çerçevesinde kaçak kazılarla elde edilmiş eserlere müzeler 'satın alma' yöntemiyle eser almakta olup; bu yöntem hem kaçak kazıyı özendirmekte hem de bu yolla alınan eserler tabakasından veya hangi bölgeden çıktığı belli olmadığından arkeoloji bilimine zarar vermektedir.

ⁱⁱ Arkeoloji literatüründe meyvelik olarak adlandırılan yüksek ayaklı çanakların özel kullanım alanları olduklarından ve form grupları göz önüne alındığında bu tip çanak grubuna 'yüksek ayaklı çanak' denilmesi kanaatindeyim

1.2.Amaç

Şanlıurfa Müzesi'ne satın alma yoluyla kazandırılan yüksek ayaklı çanakların sistematik bir şekilde incelenmesi, Orta Fırat Bölümündeki dağılımı temelinde doğru bir şekilde tarihlendirilmeleri bu tez çalışmasının amacını oluşturmaktadır. Ele alınan meyvelik buluntuların bölgedeki diğer kazılarda ele geçen örneklerle karşılaştırılmasıyla, M.Ö. 3. bin yılda Şanlıurfa ilini de kapsayan Orta Fırat Bölümündeki benzer örneklerinin yayılım alanı, seramik kültürünün anlaşılması ve çevre bölgelerle ilişkisine katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Orta Fırat Bölümü'nde, şimdiye kadar yapılan araştırmalar sonucu açığa çıkarılan yerleşimlerden ele geçirilen meyveliklerle Şanlıurfa Müzesine satın alma yoluyla kazandırılan yüksek ayaklı çanak çanakların karşılaştırılmasıyla, Erken Tunç Çağı'ndaki kültürel ilişkilerin ve farklılıkların saptanması amaçlanmıştır. Bunun için ele alınan yüksek ayaklı çanaklar, özellikle Orta Fırat Bölümü'ndeki çağdaş yerleşimlerin benzer buluntularıyla koşutluk temelinde değerlendirilmiştir.

Tez kapsamında çalışılan yüksek ayaklı çanakların Erken Tunç Çağı'nın hangi evrelerine (I-IV) tarihlenebileceği konusu titizlikle saptanmaya çalışılmış, konusu benzer yüksek ayaklı çanakların bölgedeki dağılımı ve farklılıklarının değerlendirilmesi ile anlaşılması çalışılmıştır. Ayrıca, M.Ö. 4. bin yıl sonunda bölgede hakim olan Uruk kültürü ile M.Ö. 3. bin yılın ilk yarısındaki Erken Tunç Çağı kültürünün gelişiminin incelenmesi yoluyla devamlılıklar ve farklılıkların anlaşılması amaçlanmıştır.

1.3.Kapsam

Toplam sayısı 55 olan Şanlıurfa Müzesi Erken Tunç Çağı yüksek ayaklı çanakları tez çalışması kapsamında katoloklanmış, tipolojik sınıflanmaya tabi tutulmuş, çizimleri yapılmış ve fotoğraflanmıştır. Tez kapsamında, 55 adet meyvelik değerlendirilmiştir. Bunların tamamının fotoğrafları çekilmiş, çizimleri yapılarak tipolojik sınıflamaya tabi tutulmuştur.

Söz konusu yüksek ayaklı çanaklar, Erken Tunç Çağına ait, **basit yalın seramiklerden: boncuk ağız kenarlı yalın basit seramik, bant ağız kenarlı yalın basit seramik, basit ağız kenarlı keskin omurgalı yalın basit seramik, omurgalı dışa dönük ağız kenarlı yalın basit seramik** gruplarından oluşmaktadır. Bu gruplar daha sonra I-IV arası ETÇ evleriyle birlikte gruplamaya tabi tutulmuştur.

1.4. Yöntem

Tezin konusunu oluşturan, “Şanlıurfa Müzesine Satın Alma Yolu İle Gelmiş M.Ö. 3. Binyıl Yüksek Ayaklı Çanaklar ve Orta Fırat Havzasındaki Yayılımı” olduğundan öncelikle bu konunun çalışabilmesi için Şanlıurfa Müze Müdürlüğü’nden resmi izin alınarak yüksek ayaklı çanak buluntularının belgelenmesi amacıyla, fotoğraflama ve teknik çizim çalışmaları yapılmış ve ardından ele alınan buluntular tipolojik sınıflandırılmaya tabi tutulup kataloglanmıştır. Kataloglama işlemi yapılırken tipolojik sınıflandırmanın yanında, *Munsell Soil Color Katalogu* kullanılarak seramiğin, dış yüzey ve hamur renkleri belirlenerek sınıflandırma yapılmıştır.

Hamur gruplarının belirlenmesinde, seramiğin yüzey hamuruna bakılmış ve söz konusu malzemenin dahil olduğu hamur grupları belirlenmiştir. Tipleme tanımlama ve gruplamanın ardından yüksek ayaklı çanaklar sayısal istatistiğe tabi tutulmuştur.

Bunların yanında, Orta Fırat Bölgesinde, yapılan kazılarda ele geçirilen ve M.Ö. 3. bine tarihlenen yüksek ayaklı çanak buluntularıyla ilgili daha önce yapılmış yayınlar incelenmiş ve karşılaştırmalar yapılmıştır. Orta Fırat Bölgesindeki arkeolojik kazılarda açığa çıkarılan diğer merkezlerin yüksek ayaklı çanak buluntularıyla bir arada değerlendirilerek bölgenin meyvelik buluntularının genel özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Tez kapsamında ele alınan, Şanlıurfa Müzesine Satın Alma Yolu İle Gelmiş M.Ö. 3. Binyıl Yüksek Ayaklı Çanaklar ve Orta Fırat Havzasındaki Yayılımı incelenirken, bölgedeki çağdaş yerleşimlerin seramik buluntuları üzerine yapılmış bilimsel çalışmalarda izlenen yöntemler, ele alınan yüksek ayaklı çanakların değerlendirilmesi ve çalışma sırasında karşılaşılabilecek problemlerimin çözümü için yol gösterici olmuştur.

1.4.1.Laboratuvar ve Bilgisayar Çalışmaları:

Şanlıurfa Müzesine satın alma yoluyla kazandırılan ve tezin konusunu oluşturan yüksek ayaklı çanaklar Şanlıurfa Müzesinde muhafaza edilmektedir. Buna ilaveten Orta Fırat Havzasında kazılardan elde edilen yüksek ayaklı çanaklar; Tilmen Höyük, Gedikli Karahöyük, Oylum Höyük, Şaraga Höyük, Birecik Mezarlığındaki malzemeler Gaziantep Müzesinde; Titriş Höyük, Hacı Nebi Höyük, Nevali Çori, Tilbeş Höyük, Grevirike Höyük ve Hassek Höyük'ün yüksek ayaklı çanakları ise yine Şanlıurfa Müzesinde korunmaktadır. Şanlıurfa Müzesine satın alma yoluyla kazandırılan yüksek ayaklı çanaklar için gerekli olan resmi izinler alındıktan sonra depodan eserler seçilmiş, kazılardan ele geçen buluntuların ise kazı fişleri dikkate alınarak çalışmaların ilk aşaması tamamlanmıştır. İkinci aşamada yüksek ayaklı çanakların hamur ve astar renkleri, katkı, pişme, yapım ve bezeme gibi özelliklerinden yola çıkarak önce mal grupları, ardından her mal grubunun kendi içinde tipolojik ayrımı yapılmıştır. Bu ayrımlardan sonra yapılan kaynak taramaları ve kendi incelemelerimizden yola çıkılarak yüksek ayaklı çanakların ETÇ evreleri tespit edilmiştir.

Yüksek ayaklı çanaklar 1/20 ölçekte çizildikten sonra %50 oranında küçültülüp A4 milimetrik kâğıtlarda öncelikle mal gruplarına göre ayrılmış, sadece yalın basit mal grubu olduğu için kaplar kendi içinde tip gruplarına göre ayrılarak levhaları oluşturulmuştur. Daha sonra bunlar 5 cm'lik ölçekleriyle birlikte A4 boyutu kâğıtlara küçültülüp bilgisayarda AutoCAD programında çizilmişler ve pdf'e dönüştürülmüştür.. Levhalarda Romen rakamları kullanılmıştır.

Yüksek ayaklı çanakların Orta Fırat Havzasında ele geçti merkezlerin Haritası tarafımdan oluşturularak. 1/500.000'lik harita üzerinde işaretlenmiştir. Ayrıca her dönem ve mal grupları, bilgisayarda Adobe Photoshop ve Adobe ImageReady programlarında hazırlanan haritalar üzerinde belirtilmiştir.

Word programında mal ve tip gruplarını ve oranlarını gösteren grafik ve tablolar hazırlanmıştır. Bu grafiklerin hazırlanmasında göz önünde bulundurulmuş başlıca unsurlar; yerleşim yerlerinin kendi içinde mal grubu dağılımları, aynı mal grubunun

yerleşim yerlerindeki oranları, mal gruplarında saptanan formlardır. Bütün bu aşamalardan sonra kaplar mal grupları ve tiplerine göre fotoğraflanmıştır. Fotoğraflar levhaların yanında verilmiştir.

1.4.2. Kütüphane Çalışmaları:

Tez danışmanım Prof. Dr. Aynur ÖZFIRAT ve Orta Fırat Havzasında çalışma yapan Prof. Dr. A.Tuba ÖKSE, Doç. Dr. Atilla ENGİN, Yrd. Doç.Dr. H.Kübra ENSERT'in kütüphanelerinden, ardından Amerikan Arkeoloji Enstitüsü ve İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nde yapılan kütüphane çalışmaları ile başvuru niteliğindeki kaynakların büyük kısmı toplanmış, daha sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün yayımlar Şubesi Kütüphanesinden, Şanlıurfa Müzesi İhtisas Kütüphanesi'nden ve Mustafa Kemal Üniversitesi Arkeoloji bölümü kütüphanesinden ve bazı online kütüphanelerden yararlanılmıştır.

1.4.3. Çanak Çömlek Değerlendirilmesi:

Tezimizin 7. bölümünü oluşturan bu kısımda mal ve tip ayrımından sonra levhalar tamamlanarak yüksek ayaklı çanak tanımlarının katalogu oluşturulmuştur. Mal gruplarının adları hamur ve astar renkleri baz alınarak verilmiştir; incelen kaplar sadece bir mal grubuna girdiğinden literatürde geçen isimle Yalın Basit Seramik (örneğin "Simple Ware") kullanılmıştır ve YBS olarak kısaltılmıştır. Yüksek ayaklı çanakların tanımında şu özellikler esas alınmıştır: hamur ve astar renkleri, pişme dereceleri, açkı, yapım özellikleri, katkı maddeleri ve bezeme türleridir (Boya, kazıma bezeme gibi). Ayrıca Orta Fırat Havzasındaki kazılardan ele geçirilen paralelleri de belirtilmiştir.

Çanak çömleğin hamur, astar ve boya bezeme renklerinde bir bütünlük sağlamak amacıyla *Munsell Soil Color Charts (GretagMacbeth 2000)* katalogundan yararlanılmıştır. Katalogdaki kodlar (örneğin 5 YR 6/6) belirtilmiş olmakla birlikte, bizim verdiğimiz renk adlarının da (kahve, krem gibi) kullanılması uygun bulunmuştur.

1.4.3.1. Katalog Oluşturması:

Orta Fırat Havzası Yüksek Ayaklı Çanak Katalog bilgileri tez danışmanım Prof. Dr. Aynur ÖZFIRAT'ın yönlendirmesiyle fotoğraflar, raporlar, kazı fişleri kullanılarak konumları ve durumları gibi özellikleri hakkında bilgi sağlanılmıştır. Bu bilgilere ulaşılırken Prof. Dr. A.Tuba ÖKSE ve Doç. Dr. Atilla ENGİN'den sözlü olarak da yardım alınmıştır. Şanlıurfa Müzesi ve Gaziantep Müzesi'nden temin edilen bilgilerden yola çıkılarak Orta Fırat Havzasında yer alan merkezlerin konumları tespit edilmiştir. Bu merkezler haritaya işlenmiş daha sonra bu veriler ışığında çalışma alanımızdaki merkezlerden çıkan yüksek ayaklı çanaklar ve Şanlıurfa Müzesine Satın alma yoluyla gelen M.Ö.3.bin yüksek ayaklı çanakların hangi il'den veya ilçeden satın alındığı araştırılarak, müze envanter numarası dönemi, kapların evresi türü, tanımı gibi bilgiler kullanılarak bir katalog çalışması yapılmıştır.. “Orta Fırat Havzası Yüksek Ayaklı Çanak Katalogu” aşağıdaki biçimde hazırlanmıştır.

Levha No:1		
Eski Envan. No:9.20.74	Yeni Enanter No:4953	Evre: ETÇ I- II
Buluntu Yer:Gaziantep -Şanlıurfa Civarı		
Yüzey İşlenişi: Astarlı		
Tip: I	Ölçüleri: h:27.3 cm, a.ç:15,8 cm, k.ç.:10,2 cm, c.k.:0,9cm	
Türü:YBS	Hamur: sıkı	Katkı:İnce mika, kireç kum.
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve Sağlam %100		
Renk:As.7,5yr 7/4, Hm:5yr 6/6		Bezeme:Yiv ve boya bant
Tanımı: Krem renk astarlı boncuk ağız kenarlı omurgadan aşağıya doğru daralan gövdeli içi boş konikal ayaklı halka dipli olan eser YBS'dir. Ağız kenarından omurga kısmına kadar birbirine paralel yiv ve ağız kenarından kaide kımına kadar 8 sıra birbirine paralel boya bant bezeme bulunmaktadır.		Çizim.

Tablo 1. Şanlıurfa Müzesince satın alınan Yüksek Ayaklı Çanak Katalogu.

1.4.3.2. Mal ve Teknik Özellikler

Hamur Rengi: Kapların pişirildikten sonra kazandığı ve çeper kesitlerinde görülebilen renklendir. Pişme nedeniyle oluşan renk değişiklikleri göz önüne alınmadan kilin kendi rengi belirlenmeye çalışılmıştır.

Katkı: Kapların üretimi sırasında gerek elle biçimlendirmenin kolay olması ve gerekse kilin dayanıklılığını arttırmak, kabın kuruma-pişme sırasında çatlamasını önlemek amacıyla kile karıştırılan maddelere katkı adı verilmiştir. Söz konusu kaplarda yaptığımız çalışmalarda katkı maddesi olarak, bitki, kum ve taşçık saptanmıştır. Kum tanecikleri büyüklüklerine göre ‘ince kum’, ‘orta kum’ ve ‘kaba kum katkı’ olarak adlandırılmıştır. Bir kabın katkısındaki kum taneleri genellikle 1 mm³ den daha ufak ise ‘ince kum katkı’; 1.2 mm³ ise ‘orta kum katkı’; 2 mm³ den daha büyükse ‘kaba kum katkı’ olarak değerlendirilmiştir.

Pişme: Elde ya da çarkta biçimlendirilen kapların, gölge bir yerde bir süre bekletildikten sonra sertleştirilmek amacıyla ateşte tutulmasına pişme denir. Bir kabın pişmesi yaklaşık 700 derecede gerçekleşir ve hamurun içinde bulunan minarellerin erime süreci ve buna bağlı olarak renk değişimleri de bu aşamada oluşur. Hamurun kristal yapısının değişip gözeneklerin kapanması ise yaklaşık 1000 derecenin üzerindeki bir sıcaklıkta gerçekleşir. Pişme durumu kabın kesitine bakılarak belirlenmiştir. Öz tamamen siyah ya da kurşuni renkteyse ‘kötü pişirilmiş’; iç ve dış çeper hamurunun renginde, öz siyah renkteyse ‘orta pişirilmiş’; öz tümüyle hamurunun rengindeyse ve kesitte bir renk değişimi yoksa ‘iyi pişirilmiş’, terimleri kullanılmıştır.

Açkı: Kap tam anlamıyla kurumadan, yüzeyinin sert bir madde kullanılarak parlatılması işlemine açkı (perdah) denir. Bu işlemin kabın nemli yüzeyine uygulanması halinde perdah taşının bıraktığı izlerde taşkınlar ve akma izleri bulunabilir. Yarı kurumuş bir kabın üzerine uygulanan perdah düzenli izler bırakır. Açkı kabın hamur yüzeyine doğrudan uygulanabileceği gibi, kurumuş astar üzerine de

uygulanabilir. Açık işlemi az görülüyorsa ‘hafif açıkılı’, parlak bir görünüme sahipse ‘açıklı’ terimleri kullanılmıştır.

Yapım: Kapların yapım tekniği saptanırken “çark” ya da “el” yapımı terimleri kullanılmıştır. Çarkta biçimlendirilmiş kap üzerinde özellikle yok edilmedikleri takdirde düzenli çark izleri görülür. Çark izlerinin seyrek oluşu veya sıklığı çömlekçi çarkının yavaş ya da hızlı dönmesiyle ilgilidir. El yapımı çanak çömlek bir kil topağının içinin elle çukurlaştırılarak kap şekline sokulması yöntemidir. Bu yöntemle yapılmış kapların cidarlarında yatay ekseninde düzensiz dalgalanmalar görülür. Kap yüzeyinin nemli elle sıvazlamanın ya da aletin izleri pürüzlü bir yüzey halinde belirginleşir.

Bezeme: Çalıştığımız çanak çömlekler üzerinde iki tür bezeme görülür; boya ve kazıma. Boya bezeme; pişmiş kap üzerine, hamur ya da astar yüzeyine, içerdiği değişik bileşimli minerallerden ötürü farklı renk veren kilden yapılmış, astara benzer kıvamda bir kil karışımının fırça ya da benzeri bir aletle sürülmesi ve ikinci kez fırınlanarak boyanın sabitleştirilmesidir. Kazıma bezeme ise; nemli kap yüzeyinin sivri uçlu bir aletle çizilerek bezenmesi yöntemidir.

Şanlıurfa Müzesine satın alma yoluyla kazandırılan ve M.Ö. III. Bine tarihlenen yüksek ayaklı çanakların tamamı Yalın Basit Seramik grubuna girmektedir.

Yalın basit seramik türünün en belirgin özellikleri çark yapımı, mineral katkılı seri üretim kaplar olmalarıdır. Bu seramik türü ilk kez Amuk Bölgesi’nde, Braidwood tarafından *Plain Simple Ware* olarak adlandırılmıştır (Braidwood 1960: 263-265). Bununla birlikte bu seramik türü ile ilgili olarak bölgede, *Simple Ware* (Buccellati 1988b: 44; Danti 1997: 89; Mazzoni 1985: 1), *Buff Simple Ware* (Prag 1970: 79), *Plain Buff Ware* (Mellaart 1966: 59) ve *Plain Ware* (Oates 1982: 206) gibi farklı terimler de kullanılmıştır. Fransızlar ise bu seramik türü için, dönem içinde en yaygın kullanılan seramik türü olmalarından dolayı, *Common Ware* ya da *Céramique Commune* terimini kullanmayı tercih etmiştir (Kepinski-Lecomte ve Ergeç 1999b: 245).

Üretim Tekniği: Yüksek ayaklı çanakların tamamı çark yapımıdır. ETÇ II.III-IV Evrede daha yaygın kullanılan düz diplerde, çarktan iple keserek alma izleri görülmektedir. Ayaklı kaplar ile bazı küp formlarında çark ve el yapımı üretim tekniği birlikte kullanılmıştır. Yüksek ayaklı çanakların yüksek ayakları sarmal yöntemle elde yapılmış, çarkta şekillendirilen çanak ya da kase formu ile birleştirilmiştir (Resim 1-2).

Bu gruba ait örnekler genellikle iyi pişmiştir ve orta derecede sertliktedir. Meyveliklerin büyük bir kısmı yüksek ısı altında fırınlanmıştır. Yapı olarak oldukça kırılındırlar. Yüzey renkleri daha çok devetüyü (2,5, 7,5 10YR 8/4, 10YR 7/3-4), pembemsi devetüyü (7.5YR 7/3-4) ve kahverengi (7.5YR 6/3-4, 10YR 6/3) tonlardadır. Kaplarda hakim renkler devetüyüdür. M.Ö. 3. Binin ilk yarısında kırılğan, yeşilimsi renkte kaplar, 3. Binin ikinci yarısına oranla daha fazla görülmektedir. Yaygın olmamakla birlikte, gri renkte (10YR 5/1-6/1) az sayıda örnek de mevcuttur. Kaplarda yüzey renkleri hamur renklerine yakın olmakla birlikte, genellikle bir ton daha açıktır.

M.Ö. 3. Binde bölgede fırınlama tekniklerinin gelişmesinin doğal bir sonucu olarak kaplar genellikle tam okside olmuştur. Parçaların çoğunun tam okside olması iyi fırınladıklarına işaret eder (Rye 1981: 115). Bununla birlikte, daha az sayıda olmakla birlikte, gri özlü örneklerle de karşılaşmaktadır. Parçaların bir kısmının kırıklarında ise, fırın içerisindeki ısı derecesinin değişimine bağlı olarak farklı renk çizgileri (*sandwich color*) görülmektedir.

Seramik Grubu: Benzer nitelik gösteren kapların oluşturduğu gruptur.

Mineral Katkı: Kabın az ısı üreten ilkel bir fırında çatlamasını önlemek amacıyla kurumayı kolaylaştırmak, plastikliği zayıflatmak ve doku kazandırmak için hamura kum ve ufalanmış kireç, yemek pişirilen kapların ateşe dayanıklılığını sağlamak amacıyla da ufalanmış mika ve kuvars gibi mineraller katılmıştır. Bunlar seramiğin kırığında ve işlenmemiş yüzeyinde kendilerine özgü izler bırakmaktadır (Ökse 1993: 4).

Mika: Seramik kırığında parlak sarı ya da beyaz noktacıklar halinde beliren mika, yumuşak bir madde olduğundan, hamurda ince zenecikler halinde bulunmaktadır (Ökse 1993: 5).

Kuvars: Kuvars; ince ya da kaba taneli, kuvarsa özgü parlaklığı olan taşcıklar halinde seramik kırığında ve yalın yüzeyinde görülmektedir (Ökse 1993: 5).

Hamur Niteliği: Kuruma ve pişme sırasında kabın çatlamasının önlenmesi ve kabın dayanıklı olması için, malzemenin çok iyi karşılaştırılması gerekmektedir. İyi karıştırılmış hamurdan yapılan kabın kırığında katkı maddeleri düzenli bir dağılım ve yoğunluk göstermektedir. Hamurun niteliği, içerdiği katkı maddelerinin cinsine, boyutlarına ve yoğunluğuna göre saptanmaktadır (Ökse 1993: 5).

Astar: Astarlama, sulu kilin kap üzerine fırça ile sürülmesi, kabın üzerine astarın akıtılması ya da kabın sulu kile daldırılması yöntemi ile kap yüzeyinin güzelleştirilmesi ve gözeneklerinin kapatılması yöntemidir (Ökse 1993: 25). Astar kabın yapıldığı hamurla aynı renkteyse hamurunun renginde astarlı tanımlaması kullanılmış, farklı renkte olduğunda da bu belirtilmiştir.

Kendinden Astar: Kap hamuru içinde bulunan kilden yapılan astara verilen addır (Ökse 1993:25).

Perdah: Düzgün bir taş, kemik ya da seramik parçası gibi sert bir madde ile kabın yüzeyinin sıvazlanmasıdır.

1.4.3.2.1. Şanlıurfa Müzesince satın alınan yüksek ayaklı çanakların Hamur

Grupları:

Basit yalın seramik türünde kumlu ve mikalı hamur en temel özelliklerden biri olarak kullanılmaktadır. Genellikle hamur içerisindeki kumlar küçük tanelidir. Gözle görülebilen kum tanecikleri daha çok beyaz, daha az olarak da kırmızı ve siyah renklindedir. Ayrıca seyrek kireç tanecikleri ile de her hamur grubunda karşılaşmaktadır. Birecik ve Karkamış arasında Fırat nehri, kireçtaşı bir kaya yatağı içinden aktığı için kil yataklarındaki kil içerisinde parçalanmış kireç taneciklerini görmek mümkündür.

Hamurlara, oldukça ender olmakla birlikte ince organik katkı da eklenmiştir. Organik katkı genellikle çok küçük boyutlardadır ve hamurlara az oranda katılmıştır. Kırıklarda organik katkıya ait küçük ve seyrek boşluklar görülmektedir. Ancak bu boşluklara kapların yüzeylerinde oldukça ender rastlanmaktadır.

Seramik hamurları içerisinde kumun boyutları ve yoğunluğu değişebilmektedir. Kumun genellikle kilin doğal yapısı içinde bulunduğu düşünülmektedir (Armstrong 1977: 12). Nadiren bazı kaplar seyrek küçük-orta boy taşçık katkıdır. İri kum ya da taşçık taneli katkı daha çok kalın cidarlı büyük kaplarda görülmektedir. Katkı miktarı genellikle kabın boyutu ve formu ile bağlantılıdır.

Çok sık olmamakla birlikte, bazı parçalar içerisinde, olasılıkla kilin doğal yapısında bulunan ve tatlı su kabuklularına ait minik parçacıklara rastlanmaktadır. Bu türde katkı farklı hamur grupları içerisinde görülebilmektedir.

Şanlıurfa Müzesine satın alma yoluyla kazandırılan yüksek ayaklı çanak grubuna ait yalın basit seramik türünde **6** farklı hamur belirlenmiştir:

1.4.3.2.1.1. Hamur 1: Bu gruba ait örneklerde hamur temiz ve katkısızdır. Kil, yatakta biriken sulu kilin en üst kısmında biriken kumsuz ve ince kısımdan yapılmış olmalıdır. Parçalar sert ya da orta sertliktedir. Kırıklar düz ya da hafif girintili, çok hafif pürüzlü ve gözeneksizdir. Çok yaygın olmamakla birlikte, kalın cidarlı örneklerin hamurunda oldukça ince organik katkıya (belki keçi kılı ya da saç) ait minik gözenekler görülmektedir.

1.4.3.2.1.2. Hamur 2: Bu hamur grubu ince kumlu ve mikalıdır. Genellikle seyrek küçük kireç tanecikleri de kırıklarda ve yüzeyde göze çarpmaktadır. Parçaların büyük bir kısmı yüksek derecede fırınlamaya işaret eder. Kırıklar hafif pürüzlü ve gözeneksizdir.

1.4.3.2.1.3. Hamur 3: Bu hamur grubunun örnekleri, Hamur 2'de olduğu gibi ince kum ve mikalı, az oranda da seyrek kireç taneciklidir. Farklı olarak bu grupta, kapalı formların dış kısmında, açık kapların ise hem içinde hem dışında hafif perdahlama görülmektedir. Bazı örneklerde kabın içte ve dışta ağız kenarı ya da sadece omuzu üzerinde hafifçe yapılmış perdah izleri görülmektedir. Örneklerin bir kısmı hamur renginde astarlıdır. Kırıklar hafif pürüzlü ve gözeneksizdir.

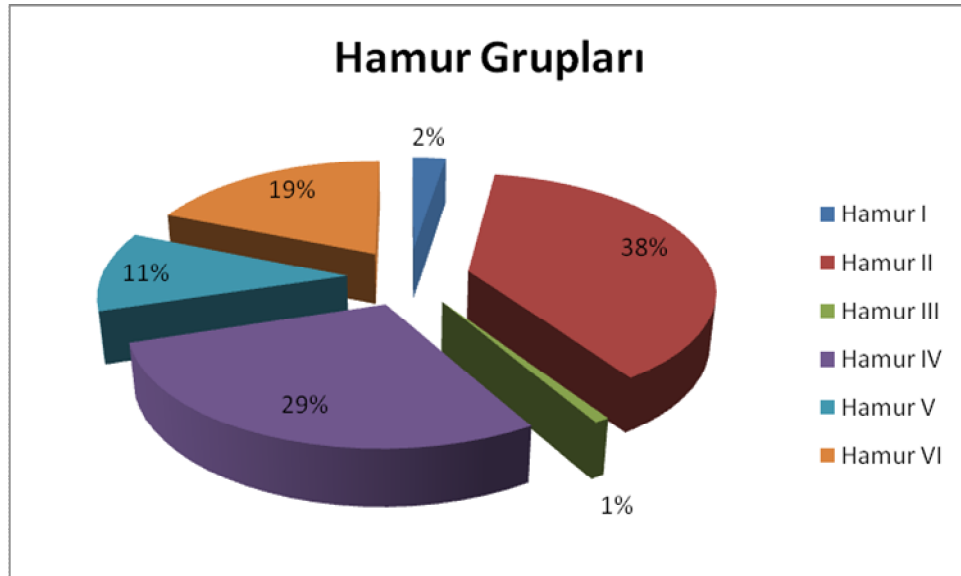
1.4.3.2.1.4. Hamur 4: Bu grupta ince kum ve mikalı hamur, az oranda ince organik katkıdır. Kırıklar hafif pürüzlü ve minik gözeneklidir. Çok az örneğin dış

yüzeylerinde, hamur renginde astar ve hafif perdah görülmektedir. Perdah genellikle kapların ağız kenarları ve omuzları üzerine oldukça hafif uygulanmıştır.

1.4.3.2.1.5.Hamur 5: Hamur 5, iri taneli kumlu ve mikalıdır. Ayrıca seyrek kireç tanecikleri de görülmektedir. Hamur l'e göre daha kabadır. Kapların yüzeylerinde, siyah, beyaz ve daha az sıklıkta kırmızı kum taneleri ile mika zerrecikleri ve patlamış kireç tanecikleri görülmektedir. Kırıklar düz ve hafif pürüzlüdür.

1.4.3.2.1.6.Hamur 6: Hamur 6 grubunda ince kum ve mikalı hamura katkı olarak ince organik ve iri kum tanecikleri eklenmiştir. Kireç katkı da diğer hamur gruplarında olduğu gibi mevcuttur. Hamur 6, diğer gruplara göre daha kabadır. Organik katkı da Hamur 4 grubuna göre daha kaba ve daha yoğundur. Kırıklar kaba ve gözeneklidir. Parçaların büyük bir kısmı ıslak sıvazlamalıdır. Bu grupta özlü pişmiş örneklere sık rastlanmaktadır. Kapların dışlan ıslak sıvazlamalıdır. Diğer gruplara göre bu hamur grubunda el yapımı örnekler sayıca daha fazladır.

Yalın basit seramik türünün %2.57'si Hamur 1, %38.04'ü Hamur 2, %0.84'ü Hamur 3, %28.54'ü Hamur 4, %11.2'si Hamur 5 ve %18.76'sı Hamur 6 grubuna aittir (Şekil 1).

Şekil 1

1.4.3.3 Tipoloji ve Sınıflandırma.

Şanlıurfa Müzesine Satın Alma Yolu İle Gelmiş M.Ö. 3. Binyıl yüksek ayaklı çanaklar adlandırılırken, malzemenin dış biçimleri, boyutları ve kullanım amaçları göz önünde bulundurulmuştur. Yüksek ayaklı çanak formlarının isimlendirilmesi ağız kenarlarının dikkate alınmasıyla oluşturulmuştur. Ağız kenarı biçimden yola çıkılacak olan tipolojik özelliklerin belirtilmesi yanında, boyut, bezeme, cidar kalınlığı, hamur rengi gibi özellikler sınıflandırma yöntemi olarak belirlenmiştir.

1.5. Terminoloji:

Tez çalışmasında Eski/Erken Tunç Çağı için, “ETÇ” kısaltması kullanılmıştır. Orta Fırat Bölgesinde ETÇ’de görülen ve tez kapsamında incelenen yüksek ayaklı çanak türlerinin Türkçe adlandırması ise aşağıdaki şekildedir:

Plain Simple Ware

Yalın Basit Seramik

Orta Fırat Bölgesi’nde, özellikle M.Ö. 3. Binin ikinci yarısında görülen seramik türleri ile ilgili sınıflandırmalarda ve terminolojide büyük farklılıklar söz konusudur (Campbell 2000: 55-56). Ayrıca bazı seramik türlerinin yayınlarda yeterli düzeyde tanımlanmaması da seramik çalışmalarında zorluklara neden olmaktadır. Algaze ve ekibi tarafından Birecik ve Karkamış barajlan alanında gerçekleştirilen yüzey araştırması çalışmalarında, bazı kap formlarının ETÇ’nin sonlarında ve OTÇ’nin başlarında kullanılması sebebiyle, kesin olarak hangi dönemlere ait olduğunu belirlemenin güç olduğu ifade edilmiştir (Algaze 1991: 203).

Orta Fırat Bölgesinde ETÇ III ve ETÇ IV seramiğinin ayırımında problemler bulunmaktadır. ETÇ IV de görülen seramik türlerinin ve kap formlarının büyük bir kısmı ETÇ III de kullanılmaya başlamıştır. Ayrıca bu iki evre arasındaki farklılıklar da kazılarla yeterli biçimde henüz ortaya konmamıştır. Bu nedenle bölgede ETÇ seramiği çoğunlukla ETÇ I ETÇ II ve ETÇ III-IV olmak üzere üç ana evrede ele alınmaktadır (Dornemann 1990: 85).

2. ŞANLIURFA MÜZESİ

Şanlıurfa'da bir müze açılması fikri 1948 yılında oluşmaya başlamış ve mevcut eserlerin Atatürk İlkokulu'nda bir depoda toplanması sonucunda müzenin kuruluşu ile ilgili ilk teşebbüs gerçekleşmiştir. 1956 yılında müze için Şehit Nusret İlkokulu'nda bir yer ayrılarak eserler burada depolanmıştır. Müze için ayrılan bu mahallin yeterli olmaması ve yörenin binlerce yıllık tarihini belgeleyen zengin kültür varlıklarını sergileme ihtiyacı yeni bir müze binasının yapımını gerektirmiştir.

1965 yılında Şehitlik mevkiinde, bulunduğu alan üzerinde müze binasının inşaatına başlanmış, binanın yapımı ve teşhir tanzim işlerinin tamamlanmasını takiben Şanlıurfa Müzesi 1969 yılında ziyarete açılmıştır.

Zengin bir tarihi geçmişi olan Şanlıurfa yöresi pek çok Höyük ve eski iskân yerine sahip bulunmaktadır. İl merkezinin 44 km. güneydoğusunda adını verdiği ovada yer alan kendine özgü sivil mimarisi ile büyük ilgi toplayan Harran bunların en önemlilerinden biridir ve M.Ö V. binden M.S. XIII. yüzyıla kadar kesintisiz iskân edilmiş olmasının yanı sıra yöresel mimari dokusunu oluşturan konik yapıdaki kümbet evleriyle ilgi odağı olmuştur.

Bölgede; Atatürk Barajı, Birecik Barajı ve Kargamış Barajı göl aynası altında kalan yerleşimlerde, kurtarma kazıları yapılması planlanmıştır. 1987 yılından itibaren Atatürk Barajı suları altında kalan Kurban Höyük, Lidar Höyük, Hassek Höyük, Şaşkan, Çavi Tarlası ve Nevali Çori'de, yabancı bilim heyetleri ile Şanlıurfa Müze Müdürlüğü başkanlığında kurtarma kazıları yapılmıştır.

Bölgedeki kazılardan elde edilen eserlerin Şanlıurfa Müzesi'ne teslim edilmesi sonucu, müzenin depo ve teşhir salonları yetersiz hale gelmiştir. Tarihi eserlerimizin sağlıklı bir şekilde muhafazalarını mümkün kılmak amacıyla mevcut binaya ilave olarak depo ve teşhir salonları yapımı zaruri hale gelmiş ve müze çevresinde gerekli kamulaştırmalar yapılarak ilave depo ve teşhir salonlarının yapımına başlanmıştır. Çağdaş anlamda teşhir tanzim çalışmaları gerçekleştirilen ilave bina, 1987 yılında hizmete girmiştir.

Yapımı gerçekleştirilen ilave binanın giriş ve üst katında üç adet arkeolojik, bir adet etnografik eser salonu olmak üzere 4 adet teşhir salonu bulunmaktadır. İdari bölümler,

konferans ve sergi gibi faaliyetlerin yapılacağı çok amaçlı salon, kütüphane; bodrum katında ise depolar, laboratuvar ve fotoğrafhane yer almaktadır.

Şanlıurfa Müzesi'nde; Harran'daki kazı çalışmalarından elde edilen eserlerin yanı sıra, yöredeki diğer höyüklerde ve eski iskân yerlerindeki çalışmalar sonucu ortaya çıkarılan kültür varlıkları, kronolojik sıralama ile ve ayrı vitrinler halinde teşhir edilmektedir.

Giriş katındaki Arkeolojik eserlere ait ilk salon; Neolitik (A Keramik- çanak çömleksiz neolitik) çağa tarihlenen Göbekli Tepe kazısında bulunan hayvan heykelleri ve Balıklı göl heykeli ile Asur, Babil ve Hitit çağlarına ait taş eserlere ayrılmıştır.

Arkeolojik eserlere ait ikinci salonda, Hortum, Gazbek gibi yüzey buluntuları ile Nevali Çori, Şavi Höyük, Çavi Tarlası, Hacı Nebi Höyüğü, Titriş Höyük, Kurban Höyük, Hasek Höyük ve Titriş mezarlığında yapılan arkeolojik kazılarla ortaya çıkarılmış olan eserler sergilenmektedir. Bu salonda Alt ve Orta Paleolitik çağdan başlayarak (yaklaşık M.Ö 300 000 – 40 000 yılları arasına tarihlenen yontma taş) döneme ait çakmaktaşı aletler ve baltalar, Neolitik Döneme (M.Ö.9500–6000) ait çakmak taşından kesici aletler, deliciler, taştan idoller, taştan balta ve süs takılarını oluşturan boncuklar çakmaktaşıdan yapılmış ok uçları, taş kaplar ve pişmiş topraktan seramikler, Kalkolitik Döneme (M.Ö.6000-3000) Halaf ve Geç Uruk Dönemine ait pişmiş topraktan yapılmış, boyasız ve boyalı geometrik desenli seramikler, mozaik çiviler, mühürler, ölü gömme küpleri (pithos), fayanstan yapılmış kolye taneleri; Eski Tunç Çağına (M.Ö. 3000-2000) tarihlenen pişmiş topraktan mühür baskılı küp parçaları, silindir ve damga mühürler, figürinli kap parçaları, hayvan figürinleri, pişmiş topraktan seramikten kaplar, depaslar (çift kulplu bardaklar), ritonlar (hayvan biçimli sunu kapları), araba modeli parçaları çakmak taşından yapılmış bıçak ve yongalar, madeni eşyalar, takılar, idoller, taştan oyulmuş silah kalıpları bronz balta ve hançer gibi çok ve çeşitli eserler ile Hacı Nebi höyüğünden çıkan M.ö. 500-300 yılları arasına tarihlenen Akhaemenid/ Pers – Helenistik döneme ait pişmiş topraktan, boyalı boyasız şişeler, figürinler, mermerden yapılmış şişeler metalden yapılmış ayna ve süs takıları, yılan başlı bilezikler teşhir edilmektedir.

Arkeolojik eserlere ait üçüncü salonlarda sergilenen eserler; Harran Höyüğü ve Harran iç kalesi ile Lidar Höyüğünde gerçekleştirilen bilimsel arkeolojik kazılar sonucunda gün ışığına çıkarılan eserler ile satın alma yoluyla müzeye kazandırılan

eserlerden oluşmaktadır. Bu salonda; Harran iç kalesi buluntuları arasında yer alan ve Selçuklu – Eyyübi dönemine ait bronz ve bakırdan yapılmış mutfak eşyalarını oluşturan madeni kaplar ile havan ve şamdanlar, Harran Höyük de yapılan arkeolojik kazılarla ortaya çıkarılan M.Ö 3000 – M.S 1300 yılları arasına tarihlenen eserler arasında pişmiş topraktan yapılmış insan ve hayvan figürinleri, kalıplar, taş ağırşaklar, havaneli ezgi taşı, kemik objeler M.Ö 6. yüzyıla tarihlenen Babil kralı Nabonid dönemine ait oval tablet parçası ile Harrandaki Sin Mabedinden bahseden çivi yazılı tuğla parçası, İslami döneme ait sırlı ve sırsız vazolar, testiler tabaklar, çömlekler, kandiller, desenli cam parçası, sikkeler, ahşap süsleme parçası Harran höyüğüne ait sergilenen eserler arasında bulunmaktadır.

Aynı salon içerisinde ayrıca, Atatürk Baraj gölü suları altında kalan Lidar Höyükte ve mezarlık alanında yapılan kurtarma kazılarında. M. Ö 3000- M.S 1300 yılları arasını kapsayan buluntularla, gün yüzüne çıkarılan arkeolojik eserler Lidar höyükteki yerleşme tarihini gözler önüne serer. Bu nedenle Lidar Höyük, kültürel zenginliği yansıtan arkeolojik eserlerin çeşitliliği ile salon içerisinde önemli bir bölüm oluşturur. Erken Tunç, Orta Tunç, Geç Tunç, Demir Çağı, Pers ve Helenistik döneme ilişkin eserler arasında M.Ö. 3000 -2000 binden itibaren pişmiş topraktan boyalı ve boyasız küpler vazolar tabaklar bardaklar kase ve şişelerden oluşan seramikler , insan ve hayvan figürinleri, araba modelleri, metal silahlar süs takıları metal iğneler fil dişinden aplikler, pişmiş topraktan balık ritonu ,taştan keçi heykelciği silindir ve damga mühürler ve baskıları, Pers dönemine ait insan tasvirli bronz alem, pişmiş topraktan boyalı matara ile Karkamış kralına ait mühür baskısı, sergilenen en önemli eserler arasında bulunmaktadır.

Salonun orta bölümünde ise, Satın alma yoluyla müzeye kazandırılan eserler arasında Erken ve Orta Tunç dönemine tarihlenen pişmiş topraktan ve bronzdan insan ve hayvan figürlerinden oluşan heykelcik ve idoller araba modelleri, bronz silahlar, Kalkolitik ve 1. bine (M.Ö 4000 – 500) tarihlenen silindir ve damga mühürler Roma ve Bizans dönemine ait cam şişe ve bilezikler, altın ve gümüşten süs takıları ile pişmiş topraktan küp ve lahitler sergilenmektedir.

Etnografik eserler seksiyonunda; yörenin özelliklerini taşıyan giysiler, gümüş ve bronz takılar, el sanatlarına ait örnekler, yöreye has özellik taşıyan oymalı kitabeli ahşap kapılar ve pencere kanatları, hat sanatına ait eserler, el yazması Kuran-ı Kerim'ler,

camdan yapılmış lambalar bronz top ve ahşaptan dokuma tezgâhı ile H.z. Meryem H.z İsa ve Azizlere ait heykel ve heykelcikler, sergilenen eserler arasında bulunmaktadır Şanlıurfa Müzesi'nin bahçesinde de taş eserlerden oluşan arkeolojik eserler yine kronolojik sıra esas alınarak teşhir edilmektedir. Ön cephede, açık teşhirde hayvan tasvirlerinin yer aldığı bir de mozaik havuzu bulunmaktadır.

Şanlıurfa bölgesinde gerek Atatürk Barajı gerekse Birecik ve Karkamış Barajları etki alanında kalan yerleşim yerlerinde yapılan arkeolojik kazılar uluslararası kazılara dönüşmüş olduğundan Şanlıurfa bölgesi dünya çapında önem kazanmıştır. Birecik Barajı göl aynası etki altında kalan, Tilmusa höyük -Tilbeş Höyük, ve Apameia Ören yerinde kurtarma kazılarına başlanmış ve çalışmalar Şanlıurfa Müze Müdürlüğü başkanlığında yerli ve yabancı bilim adamlarının danışmanlığındaki ekiplerin katılımı ile kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir.

1999 yılından itibaren Kargamış Barajı göl aynası etkilenme altında kalan , Birecik İlçesi sınırları içerisinde yer alan eski yerleşim yerleri arasında Birecik İlçesi Mezraa Beldesi Mezraa Höyük , Mezraa Beldesi Teleilat Höyük, Duyduk Köyü, Harabebezikan, Akarçay Köyü, Gre Virike, Akarçay Höyük, Akarçay Tepe, Birecik İlçesi merkez Zeytinli Bahçe Köyü Fıstıklı Höyük, Zeytinlibahçe Höyük, Birecik İlçesi, Geçit Tepe köyü Tilobur Höyük, Meteler köyü Tilvez Höyük , Sur Tepe Höyük , Şavi Köyü Şavi Höyükte, Müze Müdürlüğü başkanlığında yerli ve yabancı bilim adamlarının danışmanlığındaki ekiplerin katılımı ile gerçekleştirilen arkeolojik kazı çalışmalarında bölge kültür tarihine ışık tutacak binlerce eser ortaya çıkarılmıştır.

Ayrıca Baraj göl alanlarındaki kurtarma kazıları dışında, Şanlıurfa Merkez Örencik Köyü Göbekli Tepe, (devam etmekte) Konuklu Köyü Kazane Höyük ve Gürcütepe, Bozova İlçesi Bahçeli Köyü Titriş Höyük, Birecik İlçesi Merkez Hacı Nebi Höyüğünde (1992 – 1997) arkeolojik kazılar yapılmıştır.

Nevali Çori ve Göbekli Tepe de yapılan arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılan yaklaşık M.Ö. 9500 – 8000 yılları arasına tarihlenen Erken Neolitik döneme ait insan ve hayvan heykeli ve kabartmaları ile Balıklıgöl heykeli günümüzden 12 000 yıl öncesine ait Anadolu da ki insanlık tarihinin en eski anıtlarını oluşturan örnekleri kapsamaktadır Müzenin en değerli koleksiyonları arasında bulunan bu eserler anıtsal sanatın başlangıcını oluşturması nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır Uygarlık tarihinin bu güne kadar bilinen insan boyutundaki en eski gerçek yontusu olarak kabul edilen 193

cm boyutundaki Balıklı göl heykeli işleniş yönünden, bilinen en eski insan biçimli büyük heykeltıraşlık eseridir. Mezra Teleilat heykelcikleri, Hacınebi höyüğü ve Hassek höyük eserleri Geç Uruk döneminde Anadolu ile Mezopotamya arasındaki kültürel ve ticari ilişkiler ortaya koyan eserleriyle ayrıcalıklı bir yer oluşturur. Titriş höyükte ele geçen depaslar (çift kulplu bardaklar) keman biçimli idoller Lidar höyükte açığa çıkarılan taştan keçi heykelciği, balık ritonu Hitit dönemine ait Karkamış kralı Kuzi – Teşub un mühür baskısı, silindir ve damga mühür koleksiyonu, Harranda ele geçmiş olan Babil kralı Nabonid e ait çiviyazılı stel , çivi yazılı oval tablet parçası, Harran'daki Sin Mabedinden bahseden çivi yazılı tuğla parçası, İslami döneme ait ahşap süsleme ve vazo parçası, ön bahçede sergilenen Harran Ulu camiine ait mimari parçalar, asma dal motifli sütun ile Eski Eddesa krallığına ait Süryanice yazıtlı heykel kabartma ve mozaikler müzenin ünik eserlerindedir.

3.SINIRLAR VE COĞRAFİ KONUM

3.1.Topoğrafya

Orta Fırat Bölgesi coğrafi terimi, Güneydoğu Toroslar'ın güney uzantılarının başladığı alandan Fırat Havzası boyunca güneye doğru, Suriye'de Fırat kıyısındaki Mari'nin güneyindeki Ramadi'ye kadar uzanan alanı içine almaktadır.(Harita 1) (Kuzucuoğlu v.d. 2004: 196).

Kuzeyde, Güneydoğu Toros Dağları, batıda Amanos Dağları ile sınırlanan bölgenin Türkiye sınırları içinde kalan kesimi coğrafi açıdan Mezopotamya - Kuzey Suriye'nin bir uzantısı olarak kabul görmektedir (Yakar 2007: 388). Toros Dağları'ndan güneye inildikçe, yüksekliği 1200 m'den 500 m'ye kadar azalan dalgalı bir plato yüzeyi hâkimdir. Bu plato, Toros Dağları ile aynı hattı izleyen alçak dağ sıraları ile yer yer kesintiye uğramaktadır. Güneydoğu Anadolu'nun en yüksek noktası (1938 m), Orta Fırat Bölgesi'nin doğu sınırında yer alan ve kuzeyden güneye uzanarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni ortadan ikiye ayıran Volkanik Karacadağ'dır.

Fırat Nehri, Gaziantep ve Şanlıurfa arasında kalan ve hafif dalgalı platolardan oluşan kesimde, Birecik'in yaklaşık 17 km kuzeyinde dar ve 250-300m derinliğinde sarp kireçtaşı kayalıkların arasından akarken, Birecik civarında vadinin genişliği, 0,5- 2 km'yi bulmaktadır (Algaze v.d. 1994: 4). Nehir, Birecik ve Karkamış baraj alanlarından güneye, Suriye düzlüğüne doğru genişleyerek akmaktadır. Burada nehrin iki yakasında, tarım ve iskan açısından sınırlı dar alanlar mevcuttur. Bölgenin merkezindeki en geniş alüvyal düzlükler, Harran ve Suruç Ovaları'dır. islahiye ve Amuk Ovaları, bölgenin batısında ve Anadolu sınırları içerisinde yer alan diğer verimli alanlarıdır (Wilkinson 2007: 29; Yakar,1985: 305-306).

Kazılar ve yüzey araştırmaları, Orta Fırat Bölgesi'nde Paleolitik Dönem'den (Biris Mezarlığı-Dülük) itibaren günümüze kadar yerleşmelerin devam ettiğini göstermektedir. Fırat Nehri üzerinde yer alan merkezlere bakıldığında, önemli tarım alanları ve hammadde kaynaklarına sahip olmaları dışında, nehir üzerindeki stratejik konumlarının da oldukça önemli olduğu ve böyle önemli noktalarda büyük şehirlerin kurulduğu görülmektedir.

Bölgenin en önemli platoları Gaziantep, Adıyaman ve Şanlıurfa'nın kuzey kesiminde bulunur. En büyük ovaları ise; Harran ve Ceylanpınar'dır. Bölgenin en önemli iki akarsuyu Fırat ve Dicle'dir. Her iki nehir kaynağını Doğu Anadolu'dan alır ve bölgedeki küçük akarsularla beslenir. Bölgede küçük doğal göller bulunur. Bunların en büyüğü (3 km²) Adıyaman yakınlarında yer alan Gölbaşı'dır.

Bitki örtüsü açısından Türkiye'nin en az ormanına sahip bölgesidir. Bölgenin 600 m.nin altında kalan kısımları doğal bozkır alanlarla kaplıdır. Bölgenin Toros eteklerinde ve platolarında meşe ve çam ormanları görülür. Bazı tahıl ve baklagillerin bölgede yabancı olarak bulunması önemlidir. Bu yüzden kültüre alınan bitkiler açısından zengindir.

En önemli yeraltı kaynağı petroldür. Bunun yanında Güneydoğu Toros'ların eteklerinde ve Gaziantep çevresinde bakır ve krom yatakları bulunur. Kurşun, çinko ve fosfat bölgede bulunan diğer madenlerdir.

Son yıllarda, Fırat Nehri boyunca uzanan yerleşimlerden elde edilen verilerle, M.Ö. 4. ve 3. bin yıllarda, bölgenin ormanlarla kaplı olduğu ve step alanlarının bugünküne oranla daha az olduğu anlaşılmıştır (Wilkinson 1990: 27; Yakar 1991: 35). Hassek Höyük ve Yarım Höyük'te özellikle Geç Kalkolitik tabakalarda ele geçen hayvan kalıntıları arasında domuzun egemen olması, Yarım Höyük'te ayrıca bizon, yaban domuzu ve kuş türlerinin bulunması, Orta Fırat Havzası'nın bahsedilen dönemlerde daha ormanlık bir alan olduğu görüşü kabul görmüştür.

3.2.İklim, Bitki Örtüsü ve Hayvanlar

Bölgede hakim olan iklim türü, yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve yağışlı karasal Akdeniz iklimidir (Erinç 1980: 68). Özellikle yaz ayları oldukça sıcaktır. Türkiye'de ölçülmüş en yüksek ısı değeri 46,5 santigrat derece ile Urfa ili'nde kaydedilmiştir (Erinç 1980. 68).

Genel olarak yıllık yağış miktarlarının M.Ö. 3. Binde de yaklaşık aynı oranlarda olduğu tahmin edilmektedir (bkz. Hanbury-Tenison 1986: 34). Bununla birlikte, M.Ö. 3. Binde farklı iklim özellikleri olabileceği, iklim şartlarının bugünkünden daha uygun

olduğu ve bugün kuruyan birçok küçük ırmağın o dönemlerde faal olduğu düşünülmektedir (Orthmann 1986: 61).

Birecik ve Karkamış baraj alanları, 250-450 ml'lik bir yağış bölgesinde yer almaktadır. Orta Fırat Bölgesi'nden güneye doğru inildikçe yıllık yağış miktarı azalmakta, kuzeye doğru çıkıldıkça yüksekliğe bağlı olarak artmaktadır (bkz. Meijer 1986: 2). Benzer yağış rejimi, Doğu Akdeniz kıyı şeridi dışında tüm Kuzey Suriye coğrafyası için geçerlidir. Kuzeybatı Suriye'deki 350 ml'den fazla yıllık yağış miktarı, küçükbaş hayvan ve kuru tarıma dayalı tahıl yetiştiriciliğine olanak tanımıştır (Weiss 1985a: 127).

Düşük kabul edilen 500 ml'yi geçmeyen yıllık yağış miktarı, su kaynaklanma yakın yerlerde yerleşmeyi zorunlu kılmıştır (Erinç 1980: 69).

Jerablus Tahtani'de, M.Ö. 3. Bin tabakalarında, arpa, emmer buğdayı, einkorn buğdayı, yulaf, mercimek, çeşitli baklagiller, üzüm, yabani pancar ve çeşitli yabani otlardan oluşan arkebotanik bulgular elde edilmiştir (Peltenburg 1996: 20). Bu dönemde, Kargamış-Birecik çevresinde, kuru tarıma dayalı tahıl dışında, üzüm, fıstık ve zeytin yetiştirilmekteydi (Kepinski-Lecomte 2000b: 216). Titriş'deki çalışmalarda, M.Ö. 3. Binin ikinci yansında bölgenin bugünkünden daha nemli olduğu ve daha zengin bitki topluluğuna sahip olduğu anlaşılmıştır (Algaze 1995: 36, 37). Gerek Yukarı Fırat, gerekse Habur bölgelerinde de M.Ö. 3. Binde oldukça çeşitli tahıl ve baklagillerin tüketildiğini gösteren botanik bulgular elde edilmiştir (Esin 1976a).

Tell Selenkahiye yapılarında kullanılan sedir, çam, meşe ve kızılağaç, bölgeye dışardan gelen ithal hammadde olarak değerlendirilmiştir (Van Zeist 1985: 247). Diğer taraftan ETÇ'nda, Orta Fırat Bölgesi'nin Türkiye tarafında kalan kesiminde meşe ormanlanmn yakıt kaynağı olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Miller 1997: 128, 129, Table 7.1). Günümüzde ise bu bölgede çölümsü step niteliğinde bitki topluluklar görülmektedir (Erinç 1980: 70). Daha kuzeyde Yukarı Fırat Bölgesi'nin sahip olduğu zengin orman kaynaklarının, maden ergitmek için ihtiyaç duyulan fazla yakıt kullanımı ve hayvan otlatma nedeniyle yok olduğu düşünülmektedir (Hauptmann 1976: 63; 1979b: 61).

Yıllık yağış miktarı, Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi Orta Fırat Bölgesi'nde de kuru tarım yapmak için yeterlidir. Ancak bu yetersiz yağış miktarına bağlı yaşam, gelişkin tarımsal faaliyetleri kısıtlamış, M.Ö. 1. Binde önce kanal sistemi kullanılmadığından sulu tarım yapılmamıştır (McCorriston 1995: 34). Sadece, Orta Fırat Bölgesi'nin güney ucunda yer alan ve daha çok Güney Mezopotamya kültürleri ile bağlantılar içinde olan Mari'de, M.Ö. 3. Binde sulu tarım yapılmıştır (Weiss 1985: 129). Genel olarak yıllık 200-300 ml yağış miktarı kuru tarım yapmak için yeterli kabul edilmektedir (Meijer 1996: 18). Ancak Habur Bölgesi'nde olduğu gibi, kurak mevsimlerde 200 ml'nin altına düşen yıllık yağış miktarı ürün kaybına neden olmaktadır (Curvers ve Schwartz 1990: 6; Orthmann 1986: 61). 3. Binde Güney Mezopotamya'da ise gelişmiş sulu tarımla tahıllar, baklagiller, meyve ve sebze yetiştirildiği bilinmektedir (Powell 1990: 8, 9).

Kurban Höyük'te, ETÇ'nin başlarında en fazla tüketilen tahıl buğday iken, ETÇ'nin sonlarında ve M.Ö. 2. Binde buğday oranı azalmış, arpa en fazla tüketilen tahıl olmuştur (Miller 1997: 127). M.Ö. 3. Binde ticarete önemli bir değiş-tokuş malzemesi olan arpa, hayvan yemi olarak kullanıldığı gibi, ekmek ve bira yapımında da kullanılmaktaydı (Powell 1990: 10, 13). Bugün de Orta Fırat bölgesi ve Kuzey Suriye'de kuru tarım yoluyla kışın hayvan yemi olarak kullanılmak üzere arpa yetiştirilmektedir. Orta Fırat'ın Suriye'de kalan kesiminde buğday yetiştiriciliği için yeterli yağış miktarı bulunmaması da arpa yetiştirilmesinde etkilidir, M.Ö. 3. Ve 4. Binde de benzer iklim şartları hüküm sürdüğünden yaygın olarak arpa yetiştiriciliği ilk sırada gelmiş olabilir.

M.Ö. 3. Binde hayvancılık, besin ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Mezopotamya kaynaklarından, hayvanların sadece eti, sütü ve yünü için beslenmediği, özellikle tarımsal faaliyetlerde eşek ve öküzün gücünden de yararlandığı bilinmektedir (Powell 1990: 11)

M.Ö. 3. Binde Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya steplerinde, fil, aslan, panter ve at gibi birçok yabancı hayvan türü yaşamaktaydı (Drover 1971: 318). Umm el-Marra'da ETÇ tabakalarında ele geçen hayvan kemikleri, çoğu koyun ve keçiye ait

olmak üzere, gazel, eşek, domuz, sığır, geyik, köpek ve tilki kemiklerinden oluşmaktadır (Schwartz 2000: 434, 437). Özellikle kemiklerdeki kırık ve yanık izlerinden, eşek ve köpek etinin yendiği düşünülmektedir (Schwartz 2000: 437). Bu zengin fauna Yukarı Fırat Bölgesi merkezlerinde, Geç Kalkolitik yerleşmelerde de belirlenmiştir (Bökönyi 1983: 581-591). Arslantepe VII.tabakada 7 evcil hayvan, 13 yabani memeli türü, 4 etobur ile kuş, kaplumbağa ve balık türlerine ait kemikler ele geçmiştir (Bökönyi 1983: 581). Özellikle Norşuntepe, Tepecik ve Tülintepe'de evcilleştirildiği düşünülen at kemiklerinin bulunması şaşırtıcıdır (Bökönyi 1983: 582, 587).

Kuzey Suriye'de oldukça geniş bir bölgede, Geç Kalkolitik ve ETÇ yerleşmeleri arasında farklı olarak yabani hayvan türlerine ait kemiklerin sayısında da giderek bir azalma görülmektedir (Kepinski-Lecomte 2000b: 220; Wattenmaker 1987: 117; Zeder 1995). Diğer taraftan Birecik yakınlarındaki Zeytinlibahçe'de Geç Uruk ve ETÇ I yerleşmelerinde at, koyun, keçi, sığır ve domuz kemiklerinin oranları arasında besin ekonomisinin değiştiğine işaret eden büyük farklılıklar görülmemektedir (Frangipane 2002: 82).

Gerek Yukarı Fırat, gerekse Orta Fırat merkezlerinde, Geç Kalkolitik Dönem'den sonra domuz sayısında bir düşüş olmakla birlikte, domuz yetiştiriciliğinin yerini yavaş yavaş koyun ve keçinin aldığı görülmektedir (Algaze 1986: 92, 93). Bu durum Geç Uruk Devri'nde başlayan yeni bir gelişmedir (Pollock 1990: 87). ETÇ'nin sonlarına doğru, domuz ile koyun-keçi sayısı arasındaki bu fark giderek açılmıştır (Miller 1997: 130; Fig.7.7). Yerel Geç Kalkolitik ile ETÇ yerleşmeleri arasındaki bu önemli fark, ETÇ ile birlikte, insanların günlük yaşam tarzlarında ve besin ekonomilerinde de önemli farklılıklar yaşandığını göstermektedir. Algaze'ye göre (1986: 92), koyun ve keçiye kıyasla kontrolünün güç olması, su kaynakları çevresinde yerleşmeyi zorunlu kılması ve koyun-keçi gibi yününden, sütünden faydalanılamaması nedeniyle domuz yetiştiriciliği, Geç Kalkolitik'den sonra yerini koyun-keçi yetiştiriciliğine bırakmıştır. Ancak süt ve yün ihtiyacından kaynaklanan, koyun yetiştiriciliğine bağlı bir yaşamın temellerinin Geç Uruk Devri yerleşmelerinde atıldığı görülmektedir (Frangipane 1987: 299; 1993: 51; 2002: 45, 46). Frangipane'ye göre (1993: 51) bu farklı gelişme, Geç Uruk Devri'ndeki yün dokuma sektörünün gelişmesine bağlı olarak ortaya çıkmıştır.

Özellikle M.Ö. 3. Binin ikinci yarısında avcılık artık temel besin kaynağı olmaktan çok uzaktır. Bununla birlikte hayvan yetiştiriciliği, toplulukların yaşamında oldukça önemli bir yer tutmuştur.

4.ARAŞTIRMALARIN TARİHÇESİ

1988-1990 yılları arasında Chicago Üniversitesi, The Oriental Institute'den G. Algaze başkanlığındaki ekip çalışma alanımızın hemen doğusunda yer alan Bismil-Cizre arasındaki bölgede Güneydoğu Anadolulı Projesi kapsamında yapılması planlanan baraj gölleri altında kalacak yerlerde sistematik yüzey araştırmaları yapmıştır.

1998 yılında GAP projesi çerçevesinde yapımı sürmekte olan Atatürk-Birecik, İlısu ve Kargamış Barajı'nın altında kalacak olan arkeolojik alanların tespit, kazı ve belgeleme çalışmaları G. Algaze'nin yüzey araştırmalarından sonra Kültür Bakanlığı'nın izinleri, Devlet Su İşleri (DSİ)'nin finansal desteği ve ODTÜ Tarihsel Çevre Araştırma Merkezi (TAÇDAM)'ın koordinatörlüğünde başlamıştır. Birecik-Atatürk ve Kargamış Baraj Gölü projesi içinde yapılan ve tezin konusunu oluşturan yüksek ayaklı çanakların ele geçtiği merkezler şunlardır: Şaraga Höyük (1999-2003 Gaziantep Müze Başkanlığında K. Sertok, F.Kulakoğlu), Birecik Mezarlığı (1997-1998 Gaziantep Müze Başkanlığında K. Sertok-R.Ergeç), Titriş Höyük (Şanlıurfa Müze Müdürlüğü Başkanlığında-ABD California Üniversitesi 1992-1998 G.Algaze), Hacinebi Höyük (Şanlıurfa Müze Müdürlüğü Başkanlığında-ABD Northwestren 1992-1999 G.J.Stein), Nevali Çori (Şanlıurfa Müze Müdürlüğü Başkanlığında-Alman Arkeoloji Enstitüsü 1983-1991 H.Hauptmann), Tilbeş Höyük (Şanlıurfa Müze Müdürlüğü Başkanlığında-İspanya Alicante Üniversitesi-1996-devam ediyor, J.G.Fuesenta), Gre-Virike Höyük (Şanlıurfa Müze Müdürlüğü Başkanlığında, Hacettepe Üniversitesi, A.Tuba Ökse, 1999-2001) ve Hassek Höyük (Şanlıurfa Müze Müdürlüğü Başkanlığında, Alman Arkeoloji Enstitüsü, B.Blancke-1978-1986). ODTÜ'nin koordinatörlüğü bırakmasıyla Orta Fırat Havzasın da kazılar şu anda devam etmemektedir.

5. ORTA FIRAT HAVZASINDA ERKEN TUNÇ ÇAĞI

5.1. Kronoloji:

Erken Tunç Çağı Anadolu, Kuzey Mezopotamya ve Güney Mezopotamya'da tarihsel olarak farklılıklar göstermektedir. Yukarı Fırat Bölgesi'nde Erken Tunç Çağı üç evreliken (bkz. Gerber 2000b: 214; Hauptmann 2000: Abb.1), Kuzey Suriye'de dört evrelidir (Tablo 2). Son yıllarda ARCANE de yayınlanan ETÇ kronolojisi Orta Fırat havzası için ETÇ I-VI ya kadar çıkartılmıştır (Lebeau&Miroshedji 2013: xi) (Tablo 3).

Tell Mardikh (Ebla)'de, Akkadlıların istilasına bağlanan G Sarayı tahribatı ile üzerinde Mısır'ın 4. Hanedan firavunlarından Cheper'in ve 6. Hanedan firavunlarından I. Pepi'nin adının yazılı olduğu buluntular önemli tarihlendirme kriterleri olmuştur (Astour 1992: 23-25). Ebla G Sarayı tahribatı genel olarak M.Ö. 2300'lere tarihlenmektedir (Astour 1992: 37; Matthiae 1984: 25). Ebla'daki yangın tahribatı ile ayrılan IIB1 tabakasını ETÇ IVa'ya, IIB2 tabakasını ise ETÇ IVb'ye tarihlenmiştir. (Mazzoni 1985: 1, 25). Bu ayırım genel olarak Kuzey Suriye için doğru kabul edilmiştir (Schwartz 1992:221). Kuzey Suriye'de Erken Tunç Çağı terminolojisi farklılıklar göstermektedir. Bu dönem için *Proto Suriye* (Buccellati 1979: 85; Matthiae 1979: 6), *Erken ve Olgun-Geç Protoassur* (Weiss 1985b: 5-36), *Eski Suriye* (Matthiae 1979a: 8, 32) gibi farklı adlandırmalar da kullanılmaktadır. Habur Bölgesi'ni de içine alan Kuzey Mezopotamya'da ise son yıllarda ETÇ için 6 evreli *Erken Cezire (0-V)* adlandırması yaygın kullanılmaya başlamıştır (Lebeau 2000: Tab.II; Marro 2000a:)

Kuzey Suriye ETÇ evreleri için birbirinden oldukça farklı tarihler verilmektedir (Dornemann 1985: 52; Matthiae 1979a: 8; 1984: 25; Schwartz 1992: 221; 2000: 422). Bu tarihler özellikle radyokarbon sonuçlarına dayandırılmaktadır. Ancak radyokarbon tarihlmeleri her zaman güvenilir sonuçlar vermemektedir. Örneğin Arslantepe'de 1973 ve 1982 yıllarında aynı malzemeye uygulanan Karbon-14 analizinde farklı sonuçlar ortaya çıkmış, aynı mekanda ele geçen örnekler ise birbiriyle uyuşan sonuçlar vermemiştir (Alessio 1983: 575). Diğer taraftan aynı bölgede yer alan Arslantepe ve Norşuntepe'nin ETÇ I tabakalarının radyokarbon tarihlmelerinin sonuçları arasında büyük bir farklılık söz konusudur (Di Nocers 2000: 75).

Orta Fırat Bölgesinde ETÇ II den III'e geçiş çok iyi bilinmemektedir. Örneğin Kurban Höyük'de Geç ETÇ'nin başları çok iyi bilinmediğinden Kurban V ve IV

arasında bir boşluk olduğu düşünülmektedir (Algaze 1986c: 58). Bölgede şimdiye kadar gerçekleştirilen kazı çalışmaları ETÇ III (MÖ 2500-2300) ve ETÇ IV (MÖ 2300-2000) ayrımını da stratigrafik olarak çok iyi ortaya koyamamaktadır.

ETÇ IV ilk kez Filistin'deki Tell Beit Mirsim ve Megiddo'daki kazılarda belirlenmiştir (Dever 1960: 78). ETÇ IV terimini ilk kez 1937'de Wright kullanmıştır (Dever 1970: 136). Bu dönem Filistin'de oldukça karışık ve tartışmalıdır (bkz. Dever 1970: 136; 1980: 35-53). Örneğin Albright Filistin'de, Suriye ETÇ IV evresi ile çağdaş dönemi OTÇ I olarak belirlemiştir (Albright 1962: 38; Dever 1970: 132-136)

		SURIYE				MEZOPOTAMYA	
		a-Kepinski-Lecomte 2000; b-Matthiae 1979a: 8; c-Bonatz 1998:15; d- Schwartz 1992:221				e-Lebeau 1985b; 2000: Tab.II; Marro 2000a: Tab.2; f-Wilhelm 1997: Abb.1	
		a	b	c	d	e	f
M.Ö. 3000		ETÇ I	Kentleşme Öncesi	Erken Suriye I	Amuk G	Cemdet Nasr Dönemi	Erken Cezire 0
							Erken Cezire I
M.Ö.2800		ETÇ II	Erken Suriye IA	Erken Suriye II	Amuk H	Erhanedanlar I	Erken Cezire II
							Erken Cezire III
M.Ö.2500		ETÇ III	Erken Suriye IB	Erken Suriye II	Amuk I	Erhanedanlar II - III	Erken Cezire III
							Erken Cezire IV
M.Ö.2300		ETÇ IVa	Erken Suriye IIA	Erken Suriye III	Amuk J	Akkad Devri	Erken Cezire IV
							Erken Cezire V
M.Ö.2150		ETÇ IVb	Erken Suriye IIB	Erken Suriye III	Amuk J	III.Ur Devri	Erken Cezire V
							Erken Cezire V
M.Ö.2000							

Tablo 2: Suriye-Mezopotamya ETÇ kronoloji tablosu

M.Ö	EK	BA	OA	GL	OL	KL	OF	YF	CZ	DC	GM/OM	Bİ	M.Ö
3100	↑	↑	↑	EGL 3	EOL 1	↑	↑	↑	↑	↑	EGM 1	a	3100
3000		EBA 1	EOA 1	EGL 4	EOL 2	EKL 1	EOF 1 a	EYF 0	ECZ 0	EDC 1	EOM 1	b	3000
2900	EK 1	EA I		EL I						EDC 2 a-b		c	2900
2800				EL II					EM I	EDC 3	EGM 2		2800
2700		EBA 2	EOA 2	EGL 5	EOL 3	EKL 2	EOF 2 b	EYF 1	ECZ 1	EDC 4	EOM 2	EBİ 2	2700
2600	EK 2	EA II		EL III					EM II	a-b	EGM 3		2600
2500				EGL 6	EOL 4	EKL 3	EOF 3	EYF 2	ECZ 2	?	EOM 3	EBİ 3	2500
2400	EK 3	EBA 3	EOA 3	EL IV		EKL 4	EOF 4	EYF 3	ECZ 3	EDC 5	EGM 4 a		2400
2300	EK 4	EA III		EL V		EKL 5	EOF 5	EYF 4	ECZ 4	EDC 6	EOM 4 b	EBİ 4	2300
2200	EK 5	EBA 4	EOA 4	EL VI		EKL 6	EOF 6	EYF 5	ECZ 5	EDC 7	EGM 5		2200
2100		EA IV		EL VII					EM III	EDC 8	EOM 5	EBİ 5	2100
2000	↓								EM IV	EDC 9	EGM 6		2000
									EM V		EGM 7		

ERKEN TUNÇ ÇAĞI KRONOLOJİ TABLOSU
EA (Erken Anadolu)- EM (Erken Mezopotamya)- EL (Erken Levant)
(*ArcaneIR 1, Ceramik, xi,2013.*)

M.Ö. 3 Binde Orta Fırat Bölgesinde Kentleşme: Önasya'da M.Ö. 3. Binin ortalarından itibaren belirgin bir sosyal ve ekonomik gelişme görülmektedir. Bunun en önemli sonucu, daha büyük boyutlu yerleşmelerin ortaya çıkmasıdır. Özellikle Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Suriye'de görülen bu kentleşme sürecinin, M.Ö. 4. Binin sonlarından itibaren başladığı kabul edilmektedir. ETÇ III-IV'de, küçük yerleşmeler büyük ölçüde terk edilmiş ve nüfus daha çok şehirlerde toplanmıştır. Harran ve Kargamış gibi merkezler, M.Ö. 3. Binin sonlarına doğru önemli birer şehir merkezi haline gelmiştir.

Güney Mezopotamya'da, M.Ö. 2500'lerde tüm nüfusun yaklaşık %80'inin 40 hektardan büyük olan şehirlerde yaşadığı düşünülmektedir (Weiss 1985a: 123). İnsanlık tarihinin sonraki hiçbir döneminde bu oranda şehirli nüfus görülmemektedir. Bu dönemde Mezopotamya'da ekonomik açıdan güçlenmiş büyük şehir-devletleri ortaya çıkmıştır. Ancak Güney Mezopotamya'da, önceki dönemlerden farklı olarak şehir devletlerinin yapısında dini idarenin yerini, saray bünyesinde ortaya çıkan sivil yönetim almıştır (Weiss 1985a: 123-124).

Güney Mezopotamya'da görülen şehir-devleti yapısı, kuzeyde Orta Fırat Bölgesi'nde de izlenmektedir. Yerleşmelerin bu dönemde büyüdüğü ve höyük dışına taşıdığı görülmektedir. M.Ö. 3. Binin sonlarında görülen höyük dışında yer alan ikinci yerleşim, Orta Fırat Bölgesi'nin hem kuzeyinde, hem güneyinde görülen bir özelliktir (Algaze 1995: 26). Bu dönemde Titriş Höyük gibi büyük şehirler 'şehir-devleti' olarak değerlendirilmektedir (Algaze 1996: 129). Titriş Höyük, bölgenin Samsat'dan sonra en büyük höyüğüdür ve M.Ö. 3. Binin ikinci yarısından M.Ö. 2100'e kadar şehir yapısı göstermektedir (Gates 1995: 216). Bu şehir-devletlerinin birbirleriyle olan ilişkileri ve statüleri konusu yanıtlanamayan problemlerden biridir (Algaze 1995: 13). Bununla birlikte, Kargamış'ın M.Ö. 3. Binin sonlarında ve M.Ö. 2. Binin başlarında, Fırat havzasının önemli bir kısmını kontrol altında tuttuğu düşünülmektedir (Algaze 1992: 428). Kurban Höyük çevresindeki yerleşmelerde, M.Ö. 3. Binin ilk yarısında 100-200 insan yaşarken, geç evrede bu sayının 900-1800 arasında olduğu düşünülmektedir (Algaze 1986c: 43).

Böylece, temel gelişimi ETÇ I'de başlamakla birlikte, ETÇ III ve IV'de kentleşmede büyük bir aşama kaydedildiği görülmektedir.

Son yıllarda bölgede yürütülen yoğun kazı çalışmaları, küçük ETÇ yerleşmeleri hakkında da bilgiler elde edilmesini sağlamıştır (bkz. Algaze 1990; Stein 1990: 9; Yalçıklı 2002). M.Ö. 3. Binin ikinci yarısında Orta Fırat Bölgesi'nin kuzeyinde, Titriş gibi büyük şehirler, Kurban gibi orta büyüklükte şehirler ve Gritille gibi köy boyutunda yerleşmeler ayırt edilebilmiştir (Algaze 1986c: 92; Wattenmaker 2000: 35).

ETÇ III-IV evresinde Önasya'da yaygın olan surlu savunma sistemlerine sahip yerleşmeler, Orta Fırat Bölgesi'nde de görülmektedir. Özellikle M.Ö. 3. Binin sonlarında görülen yaygın savunma sisteminin, Erhanedanlar ve Akkad güçlerine ya da başka şehir devletlerine karşı yapıldığı düşünülmektedir (Algaze 1995: 38). Titriş Höyük gibi büyük şehirlerde olduğu gibi, Lidar Höyük de sur sistemine sahiptir (Algaze 1999: 145; Hauptmann 1999: 71). Titriş Höyük'de Dış Şehri de çevreleyen sur, 3-3,5 m kalınlığındadır (Algaze 1999: 145). M.Ö. 3. Binin ortalarından itibaren, Teli Huera gibi büyük şehirler, *Kranzhügel* olarak adlandırılan, yukarı ve aşağı şehirden oluşan bir yerleşim özelliği göstermektedirler (Bonatz 1998: 53; Orthmann 1986: 62). *Kranzhügel*

tipi yerleşmelerde çift surlu bir savunma sistemi olduğu düşünülmektedir (Orthmann 1986: 66).

ETÇ'nda Orta Fırat'taki Siyasi Durum ve Komşu Bölgeler Arasındaki İlişkiler: M.Ö.

3. Binin ikinci yansında bölgeler arasında oldukça yoğun ilişkiler söz konusudur. Bu ilişkilerin temelinde, çeşitli bölgelere has hammaddelere duyulan ihtiyaç sonucu gelişen ticaret yatmaktadır. Özellikle Güney Mezopotamya'da gelişen şehir yaşamı, etkin zanaatkârlık kolları, çeşitli hammaddelere olan ihtiyaç, şehirlerin ekonomik sisteminde tüccarların önemli bir rol üstlenmesine neden olmuştur (Wattenmaker 1987: 113).

Mezopotamya, Suriye ve Anadolu'da, kuzey ve güney bölgeleri arasındaki ticaretin temelleri, Uruk Dönemi'nde mevcut olduğu düşünülen koloni sisteminde değildir (Kelly-Buccellati 1990a: 123).

Bölgeler arası bu ticaret, birbirinden oldukça uzak bölgelerin ilişkiler içinde bulunmasına neden olmuştur. Öyle ki Geç EH ve Akkad devirlerinde, Güney Mezopotamya ile İndus Vadisi arasında ticari ilişkiler söz konusudur (Weiss 1986: 2). Akkad Devri'nde, kuzey bölgeleri ile Güney Mezopotamya arasındaki ilişkiler EH devrine göre daha fazla yoğunlaşmıştır (Algaze 1986a: 134). ETÇ'nin ilk yarısında da Kuzey Suriye ve Mezopotamya kültürlerinin Filistin'e ve Mısır'a kadar uzanan bir bölge ile ilişkiler içinde olduğunu gösteren bulgular mevcuttur (Amiran 1998: 39; Crawford 1992; Smith 1965: 4-8). Ancak ETÇ'nin ikinci yansında bölgeler arası ilişkilerin yoğunluğu artmıştır. Ebla'da ele geçen buluntular, Anadolu'ya, Afganistan'a ve Mısır'a kadar uzanan geniş bir bölge ile ilişkilere işaret etmektedir (Matthiae 1985: 137).

Diğer taraftan Batı Anadolu'dan Kilikya'ya kadar ulaşan depas gibi özel kaplar (Goldman 1956: 131), bu ticaret sonucunda Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu'da Gedikli-Karahöyük (B.Alkım 1966: 30: 33), Titriş Höyük (Algaze 1996: 133, Fig.7), Tilbeshar'a (Kepinski-Lecomte 2000: 222) kadar yayılmıştır.

M.Ö 3. Binin sonlarına doğru Suriye ile Anadolu arasında yoğun ilişkiler söz konusudur. Suriye kökenli mallar Orta Anadolu'daki Kültepe'ye kadar ulaşmıştır (T. Özgüç 1963; 1986). Ancak bu dönemde Keban Bölgesi ile güney bölgeleri arasında ilişkiler daha yoğundur. Köy boyutundaki Korucutepe gibi küçük yerleşmelerde bile güneyden ithal kaplar bulunmaktadır (Güterbock 1969: 18). Yukarı Fırat Bölgesi'nde,

güney ile ilişkilere işaret eden çark yapımı kaplar, ETÇ'nin sonlarına doğru sayıca artmıştır (Duru 1979a: 130). Toros Dağları, Suriye ile Anadolu platosu arasında kültürel ilişkiler açısından önemli bir engel oluşturmaktadır. Bununla birlikte ETÇ'nin ikinci yansında, özellikle Keban Bölgesi'nde, Fırat nehri yoluyla güney bölgeleri ile artan yoğun ilişkilere işaret eden silindir mühürler ve çark yapımı kaplar görülmektedir.

Sümer yazılı belgelerinde Suriye Bölgesi *Martu* olarak geçmektedir (Drover 1971: 321). Söz konusu belgelerde *Martu*, çığ et yiyen, ölülerini ortada bırakan, kaba ve ilkel göçebe topluluklarının yaşadığı bir bölge olarak geçmektedir (Drover 1971: 321). Bu Suriye Bölgesi ile yoğun ticari ilişkilerde bulunan Mezopotamya dünyası için oldukça şaşırtıcıdır. Diğer taraftan bu bilgi, coğrafyanın birbirinden ayırdığı topluluklar arasındaki ilişkilerin sadece tüccarlar aracılığıyla gerçekleştirildiğini düşündürmektedir.

M.Ö. 3. Binin ikinci yarısında, Önasya'nın birbirinden uzak bölgelerini birbirine yakınlaştıran bu ticaretin temelde metal ihtiyacına dayandığı anlaşılmaktadır (Kelly-Buccellati 1990: 117; Stech 1986: 41). Bunun yanında, özellikle Ebla belgeleri, şarap, yağ, tekstil, lapislazuli ve diğer yarı değerli taşlar, deniz kabukları, tahıl ürünleri, sedir ağacı, ahşap mobilya, altın, gümüş, bakır ve canlı hayvan gibi çok çeşitli malların ticaretinin yapıldığına işaret etmektedir (Mazzoni 1985: 12). Akkad belgelerinde ise bu malzemelere ek olarak, kokulu yağlar, balık, yün gibi çok çeşitli ticaret mallarından da bahsedilmektedir (Foster 1977: 35).

Özellikle Orta Fırat havzasında ETÇ yerleşmelerinin hiyerarşik olarak gelişip büyümesinde metal ve diğer kaynakların kontrol edilmesinin önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. M.Ö. 3. Binin son çeyreğinde, Kuzey Suriye'ye özgü malzemenin Anadolu içlerine yayılmasını, Orta Fırat Bölgesi'nin kuzey-güney ticaretinde önem kazanmasına bağlamaktadır. Özellikle Fırat havzasının Gaziantep ve Urfa illeri arasında kalan kesiminde yer alan ETÇ yerleşmelerinin, konumları itibarıyla kuzey-güney arasında bir ticaret ağı üzerinde etkin rol oynadıkları anlaşılmaktadır (Algaze 1995: 38; 1996: 129; Hauptmann 1999: 71). M.Ö.3.Binin ikinci yarısında Ebla Krallığı ile Orta Fırat Havzası içinde yer alan Harran arasında yakın ilişkilerin olduğunu kanıtlayan Kraliçe Zagalum'un Ebla Sarayını ziyaret etmesi ve zengin hediyeler sunması örnek gösterilebilir (Özfırat, 2005:37)

Ebla metinlerinde, Ebla kralı *EN* (bey) olarak geçerken, Hanan gibi bazı şehirlerin yöneticilerinden *tüccar* ya da *prens* anlamına gelen *badalum* olarak

bahsedilmektedir (Bonechi 1998: 235; Gordon 1992:63). Bonechi (1998: 235), özellikle Urfa ve Gaziantep arasındaki bölgede *badallum'ların* varlığını, bu yöneticilerin metal değişimi sisteminde aracı rol üstlenmiş olmaları ile ilişkilendirmektedir.

Ticaret ağı sisteminde, çeşitli alternatif yollar kullanılmıştır. B. Alkım, Suriye ve Anadolu-Kilikya ilişkilerinde, Amanos ve Toros dağları üzerindeki geçitler dışında, dağ yollarının da alternatif yollar olarak kullanılmış olabileceğini belirtmiştir (Alkım, 1969: 280). Ayrıca nehir üzerinden yapılan ticaret de başka bir alternatif yoldur. M.Ö. 3. Binde, Habur ve Fırat nehirleri üzerinde ticaret yapıldığı bilinmektedir (Kelly-Buccellati 1990a: 12). M.Ö. 3. Binin ikinci yansında Fırat üzerindeki ticaret yolu oldukça önemli olmuştur (Mellaart 1982: 26). M.Ö. 2. Bin belgelerinde, Fırat nehri üzerinde ticaret yapan tümü aynı boyutta olan kayıklardan bahsedilmektedir (Sasson 1966: 163).

M.Ö. 3. Binin sonlarında, Doğu Akdeniz’de Suriye sahil şeridinde yer alan merkezler, bir taraftan Mısır, diğer taraftan Mezopotamya ile bağlantılar göstermektedir (Mellink 1993: 497-506).

Kuzey Suriye’de yer alan Ebla (Teli Mardikh) M.Ö. 3. Binin ikinci yansında önemli bir şehir-devletidir. Diğer önemli bir şehir devleti, daha güneyde yer alan Mari’dir. Yazılı belgelere göre Mari’nin, kral Enna-Dagan zamanında etki alanı, Habur üçgeninden Gaziantep’e kadar genişlemiştir.

Ebla’nın güçlü olduğu dönemde tüm Kuzey Suriye’yi ve metal ticaretini kontrol ettiği anlaşılmaktadır (Alfonso 1985: 145, 146; Matthiae 1985: 137). Merkezdeki kazılarda, Ebla Krallığı’nın ihtişamını ve gücünü gözler önüne seren ve G Sarayı olarak adlandırılan büyük bir saray kompleksinin yapı birimleri açığa çıkartılmıştır (Matthiae 1979; 1984; 1985).

Ebla belgelerinde geçen yüzlerce yer adının büyük bir çoğunluğunun Semitik ya da Batı Semitik dil grubuna ait olan Eblaca olduğu anlaşılmıştır (Bonechi 1998: 220-235; Ffallo 1992: 71). Bu belgelerde geçen birçok merkezin özellikle Fırat nehri üzerinde olduğu düşünülmektedir (Gordon 1992: 63-68). Metinlerin bir kısmı Eblaca, bir kısmı Sümerce’dir (Muntingh 1984: 3). Bu belgelerde geçen çoğu Semitik dil

grubuna ait kişi ve yer adları, bölgede Semitik nüfusun hakim olduğunu düşündürmüştür (Owen 1992: 108).

Ebla'daki ekonomik sistemin, kesin olarak kralın rol oynadığı bir devlet ekonomisi esasına dayandığı belirlenmiştir (Muntingh 1984: 2). Metinlerde *En/malikum* olarak geçen kral, aynı zamanda baş yönetici, ordunun komutanı ve yargıçtır (Muntingh 1984: 6). Kralların en önemli aktiviteleri ticaret olmasına rağmen gerekli durumlar için ordu da kurmuşlardır. Ebla belgelerinde Kuzey Suriye merkezlerinden alınan tributtan (vergi-haraç) da bahsedilmektedir (Matthiae 1984: 18).

Orta Fırat Bölgesi'nde ETÇ'nin Son Bulması: Suriye ve Filistin'de, ETÇ IV evresinde görülen değişikliklerle ilgili olarak çeşitli teoriler ileri sürülmüştür. Bugün de geçerliliğini koruyan bu tezlerden biri, 1930'larda Albright, Gulec ve Kanyon önderliğinde bir araştırmacı grubunun ileri sürdüğü, Amurrular'ın bu dönemde bölgeye gelmelerine bağlı değişiklikler olduğudur (Dever 1980: 53). Suriye'de, ETÇ'ni takibenden OTÇ'da, önemli şehir-devletlerine, yeni bir etnik grup olan Amurrular'ın hakim olduğu düşünülmektedir (Mellaart 1982: 28). Ancak ileri sürülen bu tez araştırmacıların tümü tarafından kabul görmemektedir (Dever 1980: 54). Amurra hipotezinde, Suriye'den Filistin'e yayılan Suriye kültürü etkisi söz konusudur (Mazzoni 1985: 13).

Önasya'da, ETÇ'nin sonlarında büyük bir değişiklik göze çarpmaktadır. Özellikle Orta Fırat Bölgesi'nde önemli şehir yerleşmelerinin M.Ö. 3. Binin sonlarında çöktüğü kabul edilmektedir (McClellan 1994: 82). Bu dönemde, Titriş (Matney 1997: 71; 1999: 185) gibi büyük şehirler ortadan kalkmıştır. M.Ö. 3. Binin sonlarında şehirlerin bir istila hareketine işaret eden tahribat izleri, Tilmen Höyük, Gedikli Höyük (B. Alkım 1964a: 7; 1965: 8; 1966: 8) ve Teli Banat (Cooper 1998: 273) ETÇ'ndan sonra merkez uzun süre iskan görmemiştir (Sürenhagen 1990: 135)

ETÇ'nin sonlarında Lidar Höyük ve Norşuntepe'de görülen bir kültürel kesinti, dışarıdan gelen bir etki ile ortaya çıkan siyasi ve etnik değişikliklerle ilişkili görülmektedir (Hauptmann 1999: 72). Diğer taraftan, Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, M.Ö. 3. Binin sonlarında görülen yerleşmelerin tahribatı ve kültürlerin ortadan kalkması, olumsuz iklim değişiklikleri sonucu ortaya çıkan kıtlığa

bağlanmaktadır (Fuensanta 1998: 209). Ancak bu kıtlığın arkeobotanik bulgularla belirlenmesi, toplumların çeşitli dönemlerde tarım stratejileri değiştiğinden mümkün olmamaktadır (Miller 1997: 124).

Özetle ETÇ Dönemi'nin sonlarına gelindiğinde büyük yerleşimlerin ortadan kalktığı yerleşimlerdeki tahribatlarla da desteklenmekle birlikte, dönemin siyasi ve kültürel yapısının değişip dışarıdan gelen farklı etnik grupların varlığını da gösterir niteliktedir.

5.2 Orta Fırat Havzası Geç Uruk Dönemi

Orta Fırat Bölgesi'nde ETÇ öncesinde, yerel Kalkolitik kültür ile birlikte Uruk kültürünün hakim olduğu görülmektedir (Stein 1998). Güney Mezopotamya'da ortaya çıkan ve kuzeye doğru yayılan bu kültür, bölgede ETÇ'de birçok teknolojik ve kültürel gelişmenin de öncüsü olmuştur. Uruk Devri, yerleşmelerdeki sosyal yapının geliştiği, bölgelerarası ilişkilerin yoğunlaştığı, seramik üretimi, metal uğraşısı ve mimaride büyük gelişmelerin yaşandığı, insanlık tarihinin önemli evrelerinden biri olmuştur.

Geç Uruk Dönemi Güney Mezopotamya'da gelişen Uruk kültürünün, Uruk yerleşiminin VII. ve VI. tabaklarıyla çağdaş olan Orta Uruk Dönemi (M.Ö. 3700 - 3500)'nden itibaren kuzeye doğru yayılımıyla ilişkilendirilmektedir (Stein 1999: 15).

Kuzey bölgelerinde Uruk kültürü, bazen yerel Geç Kalkolitik kültürün yerini alarak, bazen yerel kültürle birlikte, bazen de çevresinde yerel Geç Kalkolitik uydu yerleşmeler bulunan bir Uruk merkezi yapısında karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Hacinebi'de, A ve BI evrelerinde yerel Geç Kalkolitik kaplar görülürken, BII evresinde yerel seramik türleri ile birlikte Uruk seramiği görülmektedir (Stein 1994: 154, 156).

Uruk kültürü Kuzey Suriye'nin tamamına yayılmamıştır. Balih Bölgesi'ndeki Hammam et-Turkman Geç Kalkolitik'de önemli bir yerleşme olmasına rağmen, burada gerçek Uruk malzemesi ele geçmemiştir. Yine Halep çevresindeki yüzey araştırmalarında, Amuk F tipi yerel Geç Kalkolitik malzeme görülürken, Geç Uruk malzemesine rastlanmamıştır (Matthers 1981).

Halep'in yaklaşık 60 km kuzeyinde yer alan Oylum Höyük'de, yerel Geç Kalkolitik malzeme ile birlikte Geç Uruk malzemesi de görülmektedir (Özgen 2001b:

Abb.20). M.Ö. 4. Binin sonlarında, birbirine yakın merkezlerde farklı kültürel özellikler, doğuda Tepe Gawra'daki yerel Geç Kalkolitik yerleşme ile Ninive'deki Geç Uruk yerleşmesi arasında da gözlenmektedir (Algaze 1986a: 125).

Geç Uruk Dönemi'nde Kuzey Suriye ve Fırat havzasında şehir olarak değerlendirilen yerleşmeler ortaya çıkmıştır (Weiss 1990a: 387). Özellikle Arslantepe'de bu dönemde, Güney Mezopotamya özelliğinde ilk şehir devleti süreci yaşanmıştır (Frangipane 1993a: 32, 41). Güney Mezopotamya'da Geç Uruk yerleşmeleri sulu tarım yaparken, kuzey bölgelerindeki topluluklar, çevresel şartlara uyum göstererek kuru tarım yapmışlardır.

Uruk Devri'nde seramik üretiminde de büyük bir gelişme sonucu standart seri üretim kaplar yapılmıştır. Öyle ki, birbirinden oldukça uzak mesafede yer alan merkezlerde benzer kaplar görülebilmektedir. Geç Uruk Devri'nde görülen kırmızı astarlı ve saklı astarlı kaplar, bu dönem için oldukça belirgin seramik. Dışa eğik kesilmiş ağızlı konik kaseler, Geç Uruk Devri için en karakteristik kap biçimlerinden biridir (bkz. Buccellati 1988a: Fig.7; Hammade 1992: Fig.50: 1, 2). Çark yapımı özgün kaplar dışında, silindir mühürler, bullalar ve kil tabletler de bu evre için karakteristik malzeme gruplarıdır.

Uruk kültürünün kuzeye yayılımı ile ilgili çeşitli düşünceler ileri sürülmüştür. Bu düşüncelerden en fazla tartışılanı, *koloni teorisidir* (Algaze 1992: 427; 1993a: 221-223; 1993b: 25-29; Behm-Blancke 1999: 82; Frangipane 1993a: 41; 1998: 196; Stein 1994: 146-147). Bu teoriye göre Uruk ekonomik sistemi, Geç Uruk Devri'nin sonlarında çökmüştür. Frangipane, bu kolonizasyon hareketinin doğuda Habur ve Dicle vadilerinde görülmediğini ve sadece Fırat havzasında gerçekleştiğini ileri sürmektedir (Frangipane 1998: 196). Bununla birlikte, bu kültürün güneyden kuzeye yayılımı ile ilgili olarak çeşitli alternatif yollar ileri sürülmektedir (Butterlin 1998: 149-151; Fig.2).

Koloni teorisini ileri sürenler, Uruk kültürel yayılımını Güney Mezopotamya'nın özellikle bakır ve kereste gibi hammaddelere olan ihtiyacı sonucu, kuzeyde koloni sistemleri kurmasına bağlamaktadırlar (Stein 1994: 146).

Orta Fırat havzasında, istihkamlı ve büyük merkezler olan Hassek Höyük, Jebel Aruda, Sheikh Hassan, Güney Habuba Kabira ve Tell Qannas bu koloni zincirine bağlı istasyonlar olarak kabul edilmektedir (Algaze 1993b: 25; Behm-Blancke 1999: 82).

Frangipane, koloni teorisini kabul etmekle birlikte, Arslantepe'deki ekonomik ve idari yapının, Güney Mezopotamya'dan bağımsız bir özerklik sergilediğini de düşünmektedir (Frangipane 1993: 41,42). Arslantepe'de ele geçen bazı mühür baskıları üzerinde yerli damga mühürlere ait izler görülmesi de (Palmieri 1989: 420, Fig.2) bu düşünceyi desteklemektedir.

Bölgede Yarım Höyük gibi Geç Uruk kültürünü yansıtan küçük tarım köyleri de mevcuttur (Rothman 1997b; 1998). Başka bir düşünceye göre ise, bölgedeki küçük yerleşmelere kadar ulaşan Uruk kültürel yayılımı, Uruk sisteminin çökmesinden sonra gerçekleşmiştir (Fuensanta 1997: 227).

Uruk yerleşmeleri, özellikle Fırat havzasında yoğunlaşmıştır. Birecik-Karkamış çevresinde yürütülen yüzey araştırmalarında küçük boyutlu 18 Uruk yerleşmesi saptanmıştır (Algaze 1991: 203; 1993b: 29). Algaze'ye göre (1992: 427) Fırat havzasındaki bu yoğun yerleşim, kolonizasyon hareketine bağlı bir nüfus artışının sonucudur. Orta Fırat'ın Kuzey Suriye kesiminde yürütülmüş olan yüzey araştırmalarında da birçok Geç Uruk yerleşmesi belirlenmiştir. Diğer taraftan Orta Habur Bölgesi'ndeki bir yüzey araştırmasında ise, 60 ETÇ merkezinden sadece dördünde Uruk malzemesi bulunmuştur (Monchambert 1984: Fig.33-34).

Orta Fırat Bölgesi'nde Hacinebi B (Stein 1994: 145-154), Tilbeş Höyük (Fuensanta 1997: 227), Yarım Höyük (Rothman 1997b), Şavi Höyük (Dittmarm 2001: 233), Şaraga Höyük (Sertok 2001a: 455), gibi birçok Uruk yerleşmesi saptanmıştır.

Fırat havzasının daha kuzeyinde Lidar Höyük (Hauptmann 1981:197-198), Hassek Höyük (Behm-Blancke 1981: 106; 1999: 82-89), Norşuntepe (Hauptmann 1979b: 56-58), Karadut Mevkii (Schwartz 1988b: 9), Arslantepe (Frangipane 2000) ve Samsat (N.Özgüç 1992: 151, 152) gibi daha az sayıda Uruk yerleşmesi ile karşılaşmaktadır. Genel olarak Uruk yerleşmeleri Doğu Anadolu'da oldukça az sayıdadır. Yukarı Fırat Bölgesi'nde Tepecik ve Tülintepe, Uruk malzemesinin bulunduğu en kuzeydeki buluntu yerleridir (Esin 1979: 76). Bu nedenle Doğu Anadolu Bölgesi'nde Geç Kalkolitik'de Uruk popülasyonunun yerli nüfusa oranla daha düşük olduğu düşünülmektedir (Fuensanta 1995: 6).

Geç Uruk Devri'nde Arslantepe, Mezopotamya ile güçlü bağlantılar gösterirken, aynı zamanda Anadolu-Transkafkasya yerli toplulukları ile de ilişkiler içindedir

(Frangipane 2000: 439). Arslantepe'deki VIA Uruk yerleşmesi, güneydeki birçok yerleşmeden farklı olarak bir yangın tahribatıyla son bulmuştur (Frangipane 1983a: 297). Güneyde ise sadece Hassek Höyük'de bu döneme tarihlenen yerleşmede yangın tahribatı belirlenmiştir. (Behm-Blancke 1981: 106. Palmieri'ye göre (1983: 658) Arslantepe'deki tahribat, merkeze yabancı gruplar tarafından getirilen bu asimilasyon kültürünün son bulmasına neden olmuştur Arslantepe'de, Geç Kalkolitik döneme tarihlenen VII. tabakada anıtsal boyutlarda tapınak yapıları ve VI A tabakasında "saray" olarak tanımlanan bir yapı kompleksi açığa çıkarılmıştır (Frangipane 2002: 270).

Orta Fırat havzasında Geç Kalkolitik'den ETÇ'na geçiş kesintisiz olmuştur. Bölgede, genel olarak Uruk yerleşmelerinin son bulmasından sonra, yerleşim yerli halk gruplarına bırakıldığı düşünülmektedir (Behm-Blancke 1999: 84). Özellikle Orta Fırat Bölgesi'nin kuzeyinde, Tilbeş Höyük gibi Geç Uruk Devri'ni takip eden, Kurban V ile çağdaş ETÇ I yerleşmeleri görülmektedir (Fuensanta 1998: 209). Bu bölgede çark yapımı, bir kısmı saklı astarlı kaplar, bütünüyle Geç Uruk geleneklerinin devamını yansıtmaktadır. Daha kuzeyde yer alan Arslantepe'de ETÇ I'de, Geç Uruk Devri'nden bilinen tarım uygulamaları bile kesintisiz devam etmiştir (Frangipane 1993a: 54).

Kurban Höyük'de, Geç Kalkolitik yerleşme ile ETÇ I yerleşmesi arasında kesintisiz iskan belirlenmiştir (Algaze 1986b: 282). Aynı sonuç Birecik ve Karkamış barajları alanında yürütülen yüzey araştırmalarında belirlenmiştir (Algaze 1994: 12, 13). Benzer şekilde Horum Höyük ve Kurban Höyük'te de, Geç Uruk ve ETÇ I tabakaları arasında kesintisiz bir iskanın var olduğu belirlenmiştir (Algaze 1986: 282; Tibet v.d. 1999: 225-227).

Güney Mezopotamya'da ise Geç Uruk Devri'ni, *Cemdet Nasr Devri* olarak belirlenen Geç Uruk ve EH I arasındaki geçiş evresi takip etmektedir (Postgate 1986: 24-28). Güney Mezopotamya'nın Cemdet Nasr Devri'nin kendine özgü sanatsal özellikleri kuzeydeki bölgelerde görülmemektedir. Kuzeyde Geç Uruk Devri'nin en azından kısmen Cemdet Nasr Devri ile çağdaş olduğu düşünülmektedir (Frangipane 1987: 296). Bununla birlikte, kuzeyde Geç Uruk sonrası bir geçiş evresi izlenebilmektedir. Zeytinlibahçe'deki kazı çalışmalarında, Geç Uruk ve ETÇ I arasında bir geçiş süreci ve aşamalı bir yerleşim sürekliliği belirlenmiştir (Frangipane 2001: 68,

69; 2002: 41-43). Rothman, Birecik yakınlarındaki Yarım Höyük'deki radyokarbon tarihlemelerine göre, merkezde Geç Uruk-ETÇ geçiş evresinin bulunduğunu düşünmektedir (Rothman 1997b: 281, 282). Oylum Höyük'deki kazılarda, Geç Uruk-ETÇ I geçiş evresine tarihlenen bir yerleşim tabakası belirlenmiştir (Özgen 2001a: 14-15; 2001b: 82, 83). Yine Hassek Höyük'de de Geç Uruk'dan ETÇ'ye geçiş kesintisiz olmuştur (Behm-Blancke 1999: 82).

5.3.ORTA FIRAT HAVZASINDA ETÇ I-II

ETÇ'nin ilk yarısında, sosyal toplum yapısında Orta Uruk Devri'nde başlayan gelişme devam etmiştir. Bu dönemde Orta Fırat havzasında daha çok küçük yerleşmeler görülmektedir. M.Ö. 3. Binin ortalarından itibaren Suriye'de Mari dışında şehir ve tapınak kompleksi gibi anıtsal mimari ve gelişmiş şehir yapısı görülmemektedir. Genel olarak bölgeler arası ticaret sisteminin çöküşüyle son bulduğu düşünülen Geç Uruk Devri'nden sonra, kentleşme sürecinde bir kesinti olduğu düşünülmektedir (Frangipane 1993a: 52). Zeytinlibahçe'de belirlenen ETÇ I yerleşmesi köy karakterindedir (Frangipane 2002: 43). Bununla birlikte Frangipane, Zeytinlibahçe'de, ETÇ I'in sonlarında başlayan bir kentleşme sürecinden de bahsetmektedir (Frangipane 2002: 46). M.Ö. 3.Binin ilk yarısında toplumların sosyo-politik yapısı basit görünmesine rağmen, elde edilen bulgular politik ve ekonomik gücün varlığına işaret etmektedir.

Hassek Höyük'de yerleşmenin, ETÇ I evresinde 350 X 150 m'lik bir alanı kapladığı düşünülmektedir (Behm-Blancke 1981: 104). Ancak gelişmiş şehir yapısı bölgede, ETÇ II de görülmeye başlamaktadır (Yakar 1986: 104). Bu nedenle ETÇ'de başlıca gelişme sürecinin ETÇ II de başladığı ve şehir niteliğinde yerleşmelerin az sayıda temsil edildiği düşünülmektedir. Özellikle Habur Bölgesi'nde Tell Leilan gibi bazı yerleşmeler, Geç Ninive 5 evresinde oldukça büyük şehir-devleti yapısına bürünmüştür (Schwartz 1994: 159).

ETÇ'nin ilk yarısı için en belirgin farklılıklardan birisi, Orta Fırat Bölgesi ile uzak bölgeler arasındaki kültürel ilişkilere işaret eden malzemenin azalmasıdır. Bu durum, bir önceki ve bir sonraki döneme kıyasla bölgeler arası ilişkilerdeki zayıflığa işaret etmektedir. Bu dönemde çok yakın olmasına rağmen Habur Bölgesi ile Orta Fırat havzası arasında belirgin kültürel farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu durum daha çok her bölgenin kendi içinde farklı kültürel özellikler sergilemesi ile açıklanabilir. Öyle ki, Habur Bölgesi'nde Geç Uruk sonrası tabakalarda, Ninive 5 kültürü hakimdir (Behm-Blancke 1988). Ayrıca Habur Bölgesi'nde görülen Cemdet Nasr polikrom boyalıların Güney Mezopotamya ile ilişkilere işaret etmektedir.

Genel olarak Geç Uruk devrindeki şehir kültürünün ETÇ'nin ilk yarısında kesintiye uğradığı düşünülse de, Teli Brak'da Ninive 5 evresi boyunca da yerleşmenin

önemi azalmamıştır (Emberling 1999: 2). Kuzey Mezopotamya'da, Ninive 5 evresinde büyük merkezler ve çevresinde uydu yerleşmeler belirlenmiştir (Wilkinson 1990: 56). Bu dönemde Orta Habur Bölgesi'nde, büyük depolama kompleksleri, silindir mühürler ve baskılan ile sayı tabletleri bir idari sistemin varlığına işaret etmektedir (Hole 1991: 21). Orta Fırat Bölgesi'nde bu dönemde, benzer idari sisteme ait bulgulara sık rastlanmamaktadır.

Geç Uruk Devri'nden sonra, kentleşme sürecinde bir kesinti olduğu düşünülmektedir (Frangipane 2002: 291-294). Ancak Frangipane, Zeytinlibahçe'de ETÇ I döneminin sonlarına doğru, birbirine yakın planlarda ve aynı tekniklerle inşa edilmiş, birbirlerinden sokaklarla ayrılan ve birçok mimari tabakada çok fazla değişime uğramadan planlarını koruyan konutlardan yola çıkarak, ETÇ III/IV döneminde doruk noktasına ulaşacak olan kent planlamacılığı anlayışının, ilk kez ETÇ I döneminde ortaya çıktığını düşünmektedir (Frangipane v.d. 2002: 44-45; 2004: 7).

Algaze ve ekibinin Karkamış ve Birecik barajları arasında yürüttükleri yüzey araştırmalarında, ETÇ'nin ilk yansına ait yerleşmeler sadece birkaç merkezde belirlenmiştir (Algaze 1992: 427). Algaze bu durumu, Geç Uruk Devri'nden sonra, ETÇ'nin başlarında nüfusta bir azalma ile açıklamaktadır (Algaze 1992: 427). Ancak gerek Horum Höyük, Tilbeshar ve Zeytinlibahçe'deki kazılar, gerekse mezarların çok büyük bir kısmı ETÇ'nin ilk yansına ait olan Birecik ETÇ Nekropolü'nün oldukça geniş bir alan kaplaması, bu dönemde Birecik ve Karkamış barajları alanında nüfusun sanıldığı kadar az olmadığını, bölgenin öneminin Geç Uruk Devri'nden sonra da azalmadığını düşündürmektedir.

Birecik-Karkamış Bölgesi'nde yer alan Tilbeş Höyük'de, Tilbeshar'da ve Zeytinlibahçe'de Geç Uruk geleneklerinin devamını yansıtan seramik buluntulara sahip ETÇ I yerleşmesi, Geç Uruk Devri'nden kesintisiz devam eden bir yerleşim sürekliliği ortaya koymuştur (Fuensanta 1997: 236; Frangipane 2001: 66-71). Horum Höyük'de belirlenen ETÇ I'e ait birçok yerleşim evresi, bu bölgede yerleşmenin uzun süre devamına işaret etmektedir (Tibet 2000: 139). Bölgede, Geç Uruk Devri'nden devam ettiği anlaşılan, kerpiç teraslar üzerine yapılaşma, Tilbeshar'da ETÇ II'de görülmektedir. Tilbeshar'daki bu kerpiç teraslar kentleşme kültürünün işaretleridir.

Hacınebi'deki kazı çalışmalarında, ETÇ'nin ilk yansına ait mezarlar dışında, yerleşme izleri belirlenmemiştir (Stein 1997: 183). Benzer durum Gre Virike'nin hemen batısında yer alan Şaraga Höyük'de de görülmektedir (Sertok 2002: 355-357). Şaraga Höyük'de erken ETÇ tabakalarına ulaşılammakla birlikte, gerek bu döneme ait seramik buluntular, gerekse yerleşmenin yaklaşık 800 m güneyinde yer alan erken ETÇ mezarlığı, bu merkezde ETÇ I-II yerleşmesinin bulunabileceğini düşündürmektedir.

ETÇ'nin başlarından itibaren bölgede metalcilik uğraşısı önemli bir iş kolu olmuştur. Arslantepe'de, ilkel kulübelerin yapıldığı VB1 evresinde dahi metal ergitme mekanları belirlenmiştir (Frangipane 1993a: 55). Bu durum, Yukarı Fırat Bölgesi'nde toplulukların Geç Kalkolitik Dönem'den itibaren metal kaynaklarını kesintisiz olarak kullandıklarını ve bu iş kolunda uzmanlaştıklarını göstermektedir.

Frangipane, Arslantepe'de ETÇ'nin başlarındaki bu gelişmeyi, Uruk sisteminin çöküşünden sonra da Arslantepe'nin güney bölgeleri ile metal ticaretine dayalı etkinliğinin devam ettiği şeklinde yorumlamaktadır (Frangipane 1993: 56). Birecik yakınlarında yer alan Tilbes Höyük'de, ETÇ I de küçük bir köy yerleşmesinde dahi metal ergitme alanlarının varlığı (Fuensanta 1999: 159), hem Yukarı Fırat Bölgesi ile Geç Uruk Devri'nde başlayan metal ticaretinin devam ettiğini, hem de metalciliğin bir iş kolu olarak Orta Fırat Bölgesi'nde de sürdüğünü göstermektedir. Diğer taraftan Birecik ETÇ Nekropolü'nde de ETÇ'nin ilk yansına ait mezarlardaki zengin metal buluntular da bu düşünceyi desteklemektedir (bkz. Sertok 1999a).

Geç Kalkolitik'de Yukarı Fırat Bölgesi ile güney bölgeleri arasında yoğun ilişkiler söz konusuysen, ETÇ'nin başlarında bu ilişkinin zayıfladığı ve yerel kültürlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Arslantepe VIA yerleşmesi, Geç Uruk saklı astarlı kaplan ile birlikte el yapımı kırmızı-siyah perdahlı yerli seramiğin de bulunması sebebiyle ETÇ IA'ya tarihlenmiştir (Frangipane 2000: 439). Arslantepe VIII'de el yapımı yeni seramik geleneği ile birlikte farklı mimari gelenekler, yeni bir topluluğun gelişine işaret etmektedir (Frangipane 1983b: 523-529; 1993: 52). Bu yeni topluluğun, göçten çok bir istila hareketi ile bölgeye nüfuz ettiği (Frangipane 1993a: 54), ancak bu değişim sürecinin birden bire gerçekleşmediği düşünülmektedir (Frangipane 2000: 439). Geç Uruk kamu yapılarındaki tahribat da, merkeze yeni gelen toplulukların istilasına bağlanmaktadır (Frangipane 1998: 202). Arslantepe VIB2'de ise daha gelişmiş

evlerle birlikte çark yapımı kaplar yeniden kullanılmaya başlamıştır. Norşuntepe’de, 3-4 m kalınlığında sur duvarı ile çevrili ETÇ I yerleşme evresinde görülen %60 civarında çark yapımı Amuk G benzeri kaplar, merkezin güney bölgeleri ile olan ilişkisine işaret etmektedir (Hauptmann 1979b: 58).

5.4.ORTA FIRAT HAVZASINDA ETÇ III-IV:

ETÇ’nin ikinci yansında bölgede büyük değişiklikler görülmektedir. Orta Fırat Bölgesi’nin kuzey kesiminde ETÇ boyunca yerleşmelerde bir süreklilik göze çarpmaktadır. Kurban Höyük’de bu döneme ait tabakaların kalınlığı 11 m’yi, Horum Höyük’de ise Kalkolitik tabakalarla birlikte 15 m’yi bulmaktadır (Wattenmaker 1987: 114). Mezraa Höyük’deki çalışmalar da aynı merkezde ETÇ boyunca yerleşim sürekliliğini ortaya koymaktadır (Yalçıklı 2002: 172-176).

ETÇ II’nin sonlarından itibaren, özellikle Amuk Bölgesi’nde, kuzeyden geldiği düşünülen yeni topluluklara işaret eden el yapımı kaplar görülmektedir (Braidwood 1960: 359-366). Doğu Anadolu ve Transkafkasya bölgelerine özgü el yapımı, kırmızı-siyah perdahlı seramik kullanan, farklı kültüre sahip bu toplulukların, daha sonra Filistin’e kadar ulaştığı düşünülmektedir (Amiran 1969: 68).

Lidar Höyük’de çömlekçi mahallesinin varlığı (Hauptmann 1999: 71), bu dönemde iş kolları ve uzmanlaşmada ulaşılan yüksek seviyeye işaret etmektedir. İş kollarındaki bu uzmanlaşma, Güney Mezopotamya’da çok daha gelişmiştir. Örneğin İsin şehri sadece dericilikte önemli bir merkez olmuştur (Crawford 1991: 124). Bununla birlikte tarım her bölgede en önemli iş kolu olmaya devam etmiştir.

M.Ö. 3. Binin ikinci yansından itibaren metal endüstrisinde de büyük bir gelişme görülmektedir. Kiş A Mezarlığı, Ur Mezarları ve Til Barsip Hipojesi metal buluntuları, gerek Güney Mezopotamya’da, gerekse kuzey bölgelerinde metalcilikte eş zamanlı bir gelişmeye işaret etmektedir (Watkins 1983: 18-23). Bu dönemde metal teknolojisindeki büyük gelişme sonucu üretilen yeni aletler ve eşyalar insan hayatını daha fazla kolaylaştırmıştır.

Bu dönemde mimaride de büyük gelişmeler ortaya çıkmaktadır. Özellikle Teli Huera gibi büyük şehirlerde, iç avlulu, su kanallı ve caddelere açılan evler görülmektedir (Orthmann 1986). Özellikle Orta Fırat Bölgesi merkezlerinde,

Mezopotamya'nın standart mimari formları yerine, ihtiyaca bağılı olarak mekânların birbirine eklendiği düzensiz bir yapılaşma söz konusudur.

Birecik ve Karkamış barajları su tutma alanında yüzey araştırmaları yapan Algaze, bölgede ETÇ'nin geç evresinde yerleşim sayısının ve nüfusun arttığını belirtmektedir (Algaze 1991: 203). Titriş Höyük çevresindeki yüzey araştırmalarında da ETÇ'nin erken evresine ait sadece 1 yerleşme görülürken, ETÇ'nin geç evresinde yerleşim sayısı 11'e yükselmektedir (Algaze 1992: 40). Algaze'ye göre (1992: 42) bu durum, Karkamış'ın ani bir gelişme ile bağımsız bir şehir-devleti olarak ortaya çıkması ile ilgilidir (Algaze 1992: 42). Karkamış'ın hem doğu-batı, hem kuzey-güney yönünde uzanan yolların kavşak noktasında yer alması, merkezi M.Ö. 3. ve 2. binlerde önemli bir yere oturtmuştur.

Orta Fırat Bölgesi'nin Suriye'de kalan bölümünde ve Kuzeydoğu Suriye'de yürütölen yüzey araştırmalarında da ETÇ'nin son evresinde yerleşme sayısında büyük bir artış olduğu belirlenmiştir (Meijer 1986: 51). Orta Fırat Bölgesi ile Kuzey Suriye'nin diğer bölgeleri arasındaki bu farklı gelişme, olasılıkla ETÇ'nin ilk yansı ile ikinci yansında ortaya çıkan farklı bölgesel şartların bir sonucudur.

Harran Ovası'nın kuzeyinde yer alan Kazane Höyük, 100 hektar civarındaki boyutuyla bölgenin en büyük yerleşimidir (Wilkinson 1994: 488-499; 1997: 29). Burada gerçekleştirilen kazılarda aşağı şehirde, saray olarak değerlendirilen büyük bir yapı kompleksi ve aşağı şehri çevreleyen 5 m kalınlığında bir surun bir bölümü açığa çıkarılmıştır (Wattenmaker 1997: 84; 2000: 38). Bunun yanında, Titriş Höyük, Tilbeshar ve Kazane Höyük'te gerçekleştirilen kazı ve yüzey araştırmalarında, düzenli yapı grupları oluşturan, standart planlı evler ve bunları birbirine bağlayan sokaklardan oluşan aşağı şehirler tespit edilmiştir (Creekmore 2010: 73-88; Kepinski - Önal 2008: 194-195; Matney - Algaze 1995: 40-45). Titriş Höyük'te ayrıca dış şehri çevreleyen bir savunma duvarı açığa çıkarılmıştır (Matney 2000: 21).

Lidar Höyük'te şehrin dışında tespit edilen, içinde birçok fırının yer aldığı seramik üretim alanları (Hauptmann 1999: 71), Titriş Höyük'te yine şehrin dış kesimlerinde açığa çıkarılan çakmaktaşı ve tekstil üretim alanları (Hartenberger v.d. 2000: 51-56) ve Kazane Höyük'te aşağı şehirde saptanan seramik ve dokumacılıkla ilgili üretim alanları (Wattenmaker 2003: 71), bu dönemde iş kolları ve uzmanlaşmada ulaşılan yüksek

seviyeye işaret ettiği gibi, bu tip üretim faaliyetlerinin yerleşim alanı dışında gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Türkiye ve Suriye sınırları içinde kalan bölgelerde, Fırat Havzası boyunca sıralanan höyüklerde gerçekleştirilen yoğun kurtarma kazıları, orta boyutlu ve küçük ETÇ yerleşimleri hakkında da bilgiler elde edilmesini sağlamıştır. Mezraa Höyük'te gerçekleştirilen kazılarda, ETÇ'nin ikinci yarısında höyüğün tepe kesiminde iri taşlarla örülmüş güçlü duvarlara sahip büyük yapılar olduğu saptanmıştır (Yalçıklı - Tekinalp 2004: 379, 381). Bunun yanında höyüğün doğu yamacında olasılıkla sur sistemiyle ilişkili, kalın bir duvarın bir bölümü açığa çıkarılmıştır (Yalçıklı - Tekinalp 2002: 166).

Karababa Bölgesi'nde yer alan Kurban Höyük de, ETÇ'nin ikinci yarısında orta büyüklükte bir yerleşimdir. Kurban Höyük'te 5 m kalınlığındaki bir surla çevrili yukarı şehir, surun iç kesiminde kalan büyük konutlarla bağlantılı işlik alanları ve surun dışında, küçük boyutlu konutlardan oluşan bir iskan alanı ve tespit edilmiştir (Algaze v.d. 1990: 37-48, 185-190). Kurban Höyük ve Mezraa Höyük gibi orta büyüklükte merkezlerin yanında, Gritille, Horum Höyük, Tilbes Höyük ve Jerablus-Tahtani gibi daha küçük boyutlu merkezlerin, bir ekonomik sistemle ilişkili olarak, krali bir merkeze bağlı oldukları düşünülmektedir (Peltenburg 2007: 257; Wattenmaker 1987: 120-121).

ETÇ'nin ikinci yarısında Orta Fırat Bölgesi'ndeki en önemli şehir merkezlerinden biri olan Ebla'da, *G Sarayı* olarak adlandırılan yapıda ele geçen çivi yazılı metinlerden anlaşıldığına göre, bu dönemde Şanlıurfa ve Gaziantep bölgesinde, biri Harran olmak üzere yedi tane krallık merkezi bulunmaktadır (Archi 1988: 3). Ebla metinlerden elde edilen bilgilere göre, Ebla ile bu şehir merkezleri arasında yoğun ticari ilişkilerin söz konusudur (Bonechi 1998: 235).

Orta Fırat Bölgesi'nde ETÇ'nin ikinci yarısında anıtsal oda mezar yapılarıyla karşılaşmaktadır. Kentleşme sürecinin bir yansıması olarak değerlendirilen oda mezar geleneği, belli bir ekonomik düzeydeki sosyal sınıfa mensup gruplarla ilişkilendirilmektedir (Yılmaz 2006: 57-58). Birecik yakınlarında yer alan Gre Virike'de, 2 m yüksekliğe kadar korunmuş büyük bir kerpiç teras üzerinde ETÇ III/IV döneminde kireç taşı bloklarla inşa edilmiş, oda mezar kompleksleri açığa çıkarılmıştır (Ökse 2002b: 53-55; 2007: 94-96). Ökse, bu oda mezar yapılarının içlerinde ele geçen ve dönemin karakteristik seramik örneklerinden oluşan kapların, ölü kültü ile ilişkili

törenlerde kullanıldığını düşünmektedir (Ökse 2002b: 59; 2005a: 40-41; 2005b: 1-8). Benzer oda mezar yapıları, Titriş Höyük, Tell Banat, Til Barsip ve Umm el-Marra gibi birçok Orta Fırat merkezinde açığa çıkarılmıştır (Laneri 1999: 221-223).

Orta Fırat Bölgesi'nde, Mezraa Höyük, Şavi Höyük, Lidar Höyük ve Tilbeshar gibi birçok merkezde ETÇ tabakalarını, OTÇ tabakaları izlemektedir (Ditmann 2003: 248; Kepinski 2008 - Önal: 196-197; Yalçıklı - Tekinalp 2004: 114-15). Bunun yanında, bazı merkezlerde ETÇ-OTÇ geçiş evresi olarak tanımlanan tabakalar tespit edilmiştir (Ditmann 2003: 248; Kepinski 2004: 467-469). Frangipane'ye göre, Titriş Höyük gibi bazı büyük yerleşimlerin M.Ö. 3. bin yılı sonunda terk edilmesi, birbirleriyle rekabet halindeki şehir devletlerindeki güç dengelerinin yer değiştirmesiyle ilişkilidir (Frangipane 2003c: 68).

Arslantepe'de ise, ETÇ III evresinde, ilki Geç Uruk Devri'nde olmak üzere, ikinci kentleşme süreci yaşanmıştır (Frangipane 1993a: 59). Bu dönemde yerleşim sayısının Yukarı Fırat Bölgesi'nde kayda değer biçimde artması, yoğun bir nüfus artışına bağlanmaktadır (Frangipane 1993a: 63). Frangipane'ye göre (1993a: 63), bu dönemde Arslantepe, bölgede hakim konumda bir merkez olmakla birlikte, çevredeki yerleşmeler de belirli bir özerkliğe sahipti.

5.5. Erken Tunç Çağı Çanak Çömlekçiliğinin Gelişimi.

İlk Çanak Çömleğin Ortaya Çıkışı ve Teknolojik Gelişimi: Kilden kap kakak yapımı esas olarak basit bir teknolojiye dayanır. Çanak Çömlekli Neolitik Çağ'da geliştirilen terazzo, bakır işçiliği gibi çok karmaşık yöntemler göz önüne alındığında, kilin özelliklerini çok eski dönemlerden beri bilinen insanların bu birikimlerini kap kakak yapımında kullanmamış olmaları, buna gereksinme duymamalarıyla açıklanabilir. Olasılıkla kilin bu şekilde kullanımı ilk olarak fırınlamayla değil, kurutulmayla sertleştirilen bu depolama amacı için yapılan ambarlarda karşımıza çıkar. Bazı besinlerin saklanması, depolanması mayalandırılması örneğinin arpanın biraya dönüşümü gibi kilden kap kakak gereksinimini ortaya çıkaran etkenler olarak düşünülmelidir. En eski kap kacağın nerede bulunduğu sorusunu yanıtlamak olanaksızdır. Bunlar fırınlanmadığı için günümüze kadar yangın içinde kalmamışlarsa

gelememişlerdir. Ancak Çayönü kazısında Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ içinde gördüğümüz “kerpiç kapların” bunların öncüsü olduğunu düşünebiliriz. Teknik olarak gerçek alamdaki ilk çanak çömleği bölgenin batısından bilmekteyiz (Özdoğan,2010:83-84).

Toplumlar, kil adını verdiği plastik olma özelliğine sahip, yani yoğrularak biçim verilen ve daha sonra bu biçimini kaybetmeden kalabilen özel bir cins toprağın bu niteliğini, Üst Poleolitik Çağ’da, 35 bin yıl öncesinden bilmekteydi. Bu dönemde kilden şaşılacak kadar başarılı heykelcikler ya da mağara duvarına kabartma figürler yapmışlardı. Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ’dan itibaren kilin değişik şekillerde yoğun olarak mimaride kullanılmaya başladığını görmekteyiz. Buradaki kullanımı ev tabanları, duvar yazısı, harç, dam örtüsü, ocak kenarı, ocak tabanı gibi çok farklı şekillerdeydi. Bu olanağı kili sulandırılınca, içine başka maddeler karıştırılarak niteliğinin değiştirilebilir olması sağlanıyordu (Özdoğan 2010: 88-89).

Seri olarak standart biçime sahip kapları üretme gereksinmesi, kentleşme süreciyle paralel giden bir olgudur. Bunun ilk aşamalarında “yavaş dönen çark” adı verilen ve kendi eksenini etrafında yavaş da olsa dönebilen bir altlık, biçimlendirme işleminde kullanılır. Ancak İÖ 3 bin 200 yıllarında itibaren Güney Mezopotamya’da, kent ekonomisinin gelişmesiyle birlikte, kelimenin tam anlamıyla bir makine olan çömlekçi çarkının ortaya çıktığını görmekteyiz. Çapları birbirinden farklı ve bir mil ile birbirine bağlı iki tekerleğin altlık olarak kullanılması, kanbın biçimlendirildiği, üstteki tablarn çok hızlı dönmesini ve dolayısıyla merkezkaç kuvvetiyle kilin çekilerek biçimlendirilmesini sağlar. Çark kullanılıncaya kadar kap kaçak yapımı, kabı kullanacak kadınların bir uğraşısı iken bir zanaat halinde çarkta yapım, erkek uğraşısına dönüşür. Çark kullanımının yayılması, kentsel ekonominin yayılımı ile paralel olarak gider (Özdoğan 2010: 88-89).

Çanak çömlek yapımında sonucu belirleyen iki işlemden biri, yüzeyin bitirilmesi ve fırınlamadır. Kilin tam kurumadan yüzeyinin sürtülmesiyle ince kil mineralleri yüzeyde toplandığından homojen ve dolayısıyla parlak bir zemin elde edilir. Bu aynı zamanda kabın dışarıya su sızdirmasını engelleyen bir tabakayı da oluşturur. Yüzeyin daha sert bir madde ile daha sıkı olarak sürtülmesiyle de “açkı” adını verdiğimiz, cam gibi parlayan bir yüzey elde edilebilir. Bu daha sonra fırınlama teknolojisinin ve metal

oksitlerin kullanımıyla “sır” adını verdiğimiz ve günümüze kadar hala kullanılan teknikle aynı işlev ve görünümü sağlar. Kilin fırınlanması, yani dokuların eriyerek birbirine kaynaşmasının sağlanması karmaşık bir kimyası olan fiziksel bir olaydır (Özdoğan 2010: 88-89). Kabın hamurunda kilin dışında bulunan mineraller, katkıları, kabın alacağı rengin belirlenmesinde etkili olduğu kadar, ergime derecesi çok yüksek olan kilin fırınlanma ısısının da düşürülmesini sağlar. Örneğin, saf bir kilden yapılan kabın dayanıklı olması için 1.200 derece fırınlanması gerekiyken içine silis karıştırılan hamur, 650 derece civarında pişebilir. Buna bağla olarak fırının tipi, fırınlanma sırasında oksijen alması ya da kapalı bir ortam olması kabın alacağı rengi belirleyen etkenlerden biridir. Açık ateşte ya da içinde oksijen sirkülasyonu olan yükseltilmiş bir ortamda genellikle açık ya da kırmızı renk alan kap, kapalı bir fırında ya da çukurda, karbonize ortama indirilmiş bir yerde fırımlandığında siyah renge dönüşür (Özdoğan 2010: 88-89).

Tarihöncesi dönem çömlekçiliğinin yalnızca yemek pişirme, depolama, sıvı taşıma kaplarıyla sınırlı olarak düşünmememiz gerekir (Özdoğan 2010: 88-89). Bunlar, süs eşyasından tören kaplarına, kandilden dümbelek gibi müzik aletlerinin yapımına, oyuncaklara kadar kırk bir parçanın bile bütünü anlamamızı sağlayacak ipuçlarına sahip olmasından kaynaklanır. Bu nedenle tarih öncesi arkeolojisinin en önemli araçlarından birinin çanak çömlek parçaları oluşturur.

Çanak Çömlek: M.Ö. 3. Binde çömlekçilik mesleği hakkında çok şey bilinmemektedir. Mezopotamya’da III. Ur Devri’ne kadar yazılı belgelerde diğer birçok iş kolundan bahsedilirken çömlekçilerden bahsedilmemektedir (Emberling 1995: 199). Emberling’e göre (1995: 199), yazılı belgelerde çömlekçilerden bahsedilmemesi nedeniyle seramik üretiminin belirli bir zümreye bağlanamayacağı ya da kurumsallaşmış sayılamayacağı varsayılabilir. Seramik üretimi ile ilgili en erken yazılı belgeler olan III. Ur Devri metinlerinde, seramik atölyelerinde bir sorumlu kişinin bulunduğu ve tarım faaliyetlerinden arta kalan zamanlarda, burada 2-10 arasında değişen kişinin de çalıştığı anlaşılmaktadır (Simpson 1997: 52).

Orta Fırat Bölgesi’nde ETÇ I kaplarına bakıldığında, Geç Uruk Devri’nden devam eden birçok formla birlikte, yine Geç Uruk Devri’nde görülen mineral ve

organik katkılı seramik örnekleri görülmektedir (bkz. Frangipane 2002: 43). Bu da Geç Uruk çömlekçiliğindeki bilgi birikiminin ve geleneklerinin, bölgede ETÇ'nda da devam ettiğini göstermektedir. ETÇ II'de ise artık bölgenin kendine has seramik geleneğinin oluştuğu görülmektedir. Bu evrede yeni birçok kap formu ortaya çıkmıştır. Ancak bu yeni gelişme ETÇ I geleneklerinden de uzak değildir.

M.Ö. 3. Binin ikinci yarısında bir iş kolu olarak çömlekçilikte büyük bir aşama kaydedildiğini gösteren oldukça usta işi seri üretim kaplarla karşılaşmaktadır. Özellikle ETÇ IV de hızlı çarkın kullanıldığı ve böylece artırılmış kilden kapların üretilebildiği ve fırınlamada ilerleme kaydedildiği düşünülmektedir (Lebeau 2000: 173). Olasılıkla artan nüfus ve üretim nedeniyle pişmiş toprak kaplara daha fazla ihtiyaç duyulmuş ve seramik üretimi de büyük ölçüde artmıştır. Seramik üretiminde uzmanlaşmanın yanında, çarkın ve seramik fırınlarının yaygın kullanılması, daha hızlı ve fazla miktarda kap üretimini mümkün kılmıştır.

Bu yoğun seramik üretimi yakıt tüketimini büyük ölçüde arttırmış olmalıdır. Yakıt ve pişirilen seramik ağırlığı oranı olarak en az 2:1, en fazla 40:1 oranı kabul edilmektedir (Rice 1987: 174-176). Bölgede M.Ö. 3. Binin ikinci yarısında yoğun üretilen kaliteli seramik türlerinin varlığı, yakıt ve seramik ağırlığı oranları göz önünde tutulduğunda, tüketilen yakıt miktarının oldukça fazla olduğunu göstermektedir. Güney Mezopotamya'da seramik fırınlarında yakıt olarak daha çok, oduna göre iki kat kalori değeri bulunan ham petrol kullanılmıştır (Franken 1994: 509).

Seramik üretiminin, mevsimsel uygunluğu nedeniyle daha çok yaz ve sonbaharda yapıldığı düşünülmektedir (Simpson 1997: 52). Seramik üretiminde kabın kuruması, kuru yakıt bulma sıkıntısı, nemli ve soğuk havalarda seramik fırınlarında yüksek ısı elde edilmesinin zorluğu gibi etkenler nedeniyle seramik üretiminde mevsim şartları oldukça önemlidir (Arnold 1985: 61-76).

Çarkın Kullanımı: Çark yapımı seri üretim geleneği, ETÇ seramiğinin en belirgin özelliğidir. Kuzey Suriye'de çark Uruk Dönemi'nde kullanılmaya başlamıştır. Çarkın kullanımı ile tek bir kil topağından istenen formda kap üretimi mümkün olabilmektedir. Çark, çömlekçiye büyük bir özgürlük kazandırmış, böylece çok farklı formlarda, artan ihtiyacı karşılayan seri üretim yapılabilmektedir. Seramik

değerlendirmelerinde, kapların içinde ve dışında yatay izler görülmesi, kapların dibindeki konsantrik çizgiler, kapların iç kısmındaki dalgalı yüzeyler, düzenli cidar kalınlıkları ve farklı kırık biçimlerinden çarkın kullanıldığı anlaşılmaktadır (bkz. Courty 1995: 17-19).

M.Ö. 3. Binde ne türde çarkların kullanıldığı tam olarak bilinmemektedir. Mısır'da en erken elle döndürülen çark 5. Hanedanlık zamanında, bir mil üzerinde dönen gelişmiş çark ise Eski Krallık evresinde, M.Ö. 2600'lerde kullanılmıştır (Spencer 1997: 63). Doğu Akdeniz'de ETÇ'nda, elle çevrilen, kireçtaşından yapılmış yuvarlak disk biçiminde çarklar kullanılmıştır (Amiran 1992: 79; Abb.76). Benzer çarklar Orta Fırat Bölgesi'nde Uruk Devri'nden de bilinmektedir (Pollock 1990: 87).

Çarkta kap üretimi, doğrudan kil topağından, koni biçimine getirilmiş kilden, sarmal yöntemle önceden elde biçimlendirilmiş kilden ya da silindir haline getirilen kilden olmak üzere dört farklı yöntemle üretilmiştir (Franken 1994: 508). Özellikle büyük kapların önce sarmal yöntemle elde yapıldığı, daha sonra çarkta biçimlendirildiği düşünülmektedir (Curvers 1988b: 400; Stein 1998: 165).

Seramik Atölyeleri: Orta Fırat Bölgesi'nde, seramik atölyeleri ile ilgili yeterli bulgular mevcut değildir. Bu da olasılıkla seramik üretimi için başka işlerin de yapıldığı işlik mekanlarının zaman zaman seramik üretiminde kullanılmış olabildiğini düşündürmektedir. Mezopotamya'da ise Uruk Devri'nden itibaren seramik üretim alanları görülmektedir. Abu Salabikh'de Uruk Devri'ne ait, seramik üretiminde kullanıldığı düşünülen mekanlarda, yongalı taş aletler ve çark bulguları belirlenmiştir (Pollock 1990: 87). Güney Mezopotamya'daki kazılarda, bazı merkezlerde Erhanedanlar Devri'ne ait çok sayıda seramik üretim alanları açığa çıkartılmıştır (Simpson 1997: 51)

Gelişmiş birçok aletin kullanıldığı seramik atölyeleri ile Doğu Akdeniz'de M.Ö. 2. Bin'de karşılaşılmaktadır. Doğu Akdeniz'de seramik atölyelerinde, deniz kabuğu, kemik ve çeşitli taşlarla yapılmış perdelama ve düzeltme aletleri, boya maddeleri, bazalt ve kireçtaşından çark diskleri ele geçmiştir (Magrill 1997: Fig.1; Wood 1990: 25-26).

Kil: Seramik kapların yapımında önemli olan madde, plastik özelliği olan kildir ve akarsuların yataklarında oluşur. Kil içerisinde, akarsuyun taşıdığı çeşitli mineraller bulunacağından, her kil yatağının kil bileşimi farklıdır (Ökse, 2002:132). Seramik üretiminde kullanılacak kilin yapısı önemlidir. Örneğin kristal yapılı kil, daha fazla su gerektirdiğinden diğer kil minerallerine göre daha plastik özelliğe sahiptir (Arnold 1985: 21). Kil genellikle yerel kaynaklardan elde edilmektedir (Franken 1994: 507). Orta Fırat Merkezlerinin ETÇ seramiği kil kaynağı da, içinde kireç zerrecikleri bulunan Fırat yatağıdır. Günümüzde ulaşım kolaylığı ve taşımacılığın sağladığı imkanlara rağmen, çömlekçi atölyelerinde kullanılan kilin ve katkının çok uzaklardan getirilmediği, daha çok yerel kaynakların kullanıldığı görülmektedir (Arnold 1985: 25, 39-44). Özellikle Fırat yatağının kili, çömlek üretimi için oldukça uygundur (Franken 1994: 507). Kile daha fazla dayanıklılık ve plastiklik kazandırmak için organik ve çeşitli mineral katkıları eklenebilmektedir. Katkı aynı zamanda kuruma sırasında kabın küçülmesini de önlemektedir (Arnold 1985: 21).

Biçimlendirme Teknikleri: Kap şekillendirilmesinde en ilkel yöntem, elde kalıp kullanarak ya da şeritler haline getirilmiş hamurun birbirine eklenmesiyle yapılan üretimdir (Ökse 2002).

Çarkta biçimlendirme ise, bir teknik gelişimin ürünüdür. Bir kabın dönen bir tabla üzerinde üretilmesi, hem kabın biçiminin daha düzgün olmasını, hem de daha kısa sürede daha çok sayıda kabın biçimlendirilmesini sağlayacaktır. Çark yapımı seramik, onu üreten toplumun teknik düzeyinin yüksekliğinin bir göstergesi olmasının yanı sıra, o topluda uzmanlaşmanın başladığını ve zanaat dallarının ortaya çıktığını da gösteren önemli bir ögedir. Çark yapımı kapların geniş alanda aynı nitelik ve tiplerde bulunması da, o toplumda yeni bir sosyoekonomik sisteminin oluştuğunun da göstergesidir (Ökse 2002).

Pişirme Teknikleri: İlkel toplumlarda, kaplar çok açık ateşte pişirilmektedir. Bununla birlikte, bir çömlekçi fırınına sığmayacak boyutlarda üretilen küplerin, ya da gereksinimlere göre, yemek pişirme kaplarını kendisi üreten kişilerin onları açık ateşte pişirmesine karşın, diğer kaplar gelişkin fırınlarda pişirilebilir

Bir kabın pişme süresi ya da ısısı kabın sertliğini, dolayısı ile sağlamlığını etkilerken, piştiği ortama giren havada rengini etkiler. Bir kabın yüzeyini alacalı, kesitinin koyu gri özlü olması, fırına yeterli bir hava girmediğinin bir göstergesidir (Ökse 2002).

Seramik Fırınları: ETÇ'nin özellikle daha fazla ustalık gerektiren II. Evre seramiğine bakıldığında, olasılıkla ısı kontrolünün daha iyi sağlandığı, önceki dönemlere göre daha gelişmiş olan seramik fırınlarının kullanılmış olması muhtemeldir. Açık fırınlarda daha fazla yakıt tüketimi gerektiğinden, seramik fırınları yakıt tasarrufu sağlamaları, daha kontrollü seramik pişirilmesini mümkün kılmaları nedeniyle avantajlıdır (Wood 1990: 25). M.Ö. 3. Binde ateşlik kısmı ayrı, iki bölümlü kubbeli seramik fırınlar ile karşılaşılmaktadır. Lidar Höyük'de MÖ. 3. Bine ait bu tipte seramik fırınları açığa çıkartılmıştır (Hauptmann 1983b: Res.5; 6;). Bu şekilde iki bölümlü seramik fırınlar Mezopotamya'da Hassuna Devri'nden itibaren görülmektedir (Crawford 1991: 127).

Kullanım Süreci: Bir kazı yerinin kendi içindeki tabakalaşmanın saptanabilmesi, kontekslerin kendi içindeki tipolojik tasnif yoluyla yapılabilmektedir. Seramiğin tabakalara göre kronolojik tasniflerinin yapılmasıyla, bir grubun ya da bir tipin "kullanım süresi"nin dönelermedeki önemi ortaya çıkmıştır. Bir seramiğin üretim süresi, çömlekçinin üretmeye başlaması ve üretimine son vermesiyle bağlantılıdır. Kullanım süresi ise, üretim süresinin sona ermesinden sonra, kullanılabilir nitelikteki kapların kırılmasına kadar devam etmektedir (Ökse 2002).

Çömlekçi İşaretli Meyvelikler: ETÇ II. Evre kapları üzerinde çömlekçi işaretleri, I. Evre'ye oranla daha yaygındır. Ele geçen çömlekçi işaretli parçalar ile tam kaplardan, bu işaretlerin daha çok kapların omuz kısımlarına ya da dip ve dibe yakın kısımlarına yapıldıkları anlaşılmaktadır. Olasılıkla büyük kapların omuz kısmına, çanak gibi küçük kapların dip kısımlarına çömlekçi işaretleri yapılmış olmalıdır. Bununla birlikte gövdeye ait olduğu anlaşılan çömlekçi işaretli bazı amorf parçalara da rastlanmaktadır

Çömlekçi işaretleri, oldukça basit görünen geometrik çizgi gruplarından oluşmaktadır. İşaretler, 1-5 arasında değişen sayıda basit çizgilerle yapılmıştır. En yaygın görülen işaretler farklı yönlerde açılı, iki paralel çizgi, artı ve çarpı işaretleridir. Aynı işaretler bazen birden fazla örnek üzerinde görülebilmektedir.

Çömlekçi işaretleri genel olarak bölgede, M.Ö. 3. Binin ilk yarısında da görülmekle birlikte (Armstrong 1997: 12; App. 2.1: b, f), M.Ö. 3. Binin sonlarında oldukça yaygınlaşmıştır.

Çömlekçi işaretleri ile ilgili olarak, kabın içindekilerin işareti, kabın sahibinin işareti, kabı ismarlayan müşterinin işareti ya da farklı atölyelerin üretim işareti gibi çeşitli yorumlar yapılmaktadır (Trufelli 1994: 245, 256).

Wattenmaker, yakıt tasarrufu sağlamak amacıyla ortak fırınların kullanımı sırasında, farklı kişilere ait kapların karışmaması için farklı işaretlerin kullanılmış olabileceğini düşünmektedir (Wattenmaker, 1998: 129).

Ürdün'de, ETÇ I Ve tarihlenen iki mezarlık alanında ele geçen kaplar üzerindeki çömlekçi işaretleri, Helms'e göre (1987: 32) M.Ö. 3. Binin ikinci yarısında görülen bir tür numaralandırma ya da yazı sistemi ile bağlantılı olabilir. Lidar Höyük'de, M.Ö. 3. Bine ait kaplar üzerinde yaklaşık 100 farklı işaret belirlenmiştir (Hauptmann 1993: 11).

ETÇ'nin ortalarından itibaren artan nüfus, gelişen sosyal yapı ve büyüyen şehirlerle birlikte seramik üretiminde de büyük bir gelişme görülmektedir. Bu gelişmenin bir sonucunda çömlekçilik, bir iş kolu olarak oldukça ön plana çıkmış olmalıdır. Bu evrede bölgede görülen oldukça kaliteli ve büyük bir ustalık gerektiren kapların üretimi bir uzmanlaşmaya işaret etmektedir. Bazı kaplarda büyük bir estetik kaygı izlenmektedir. Özellikle ince cidarlı ve çok büyük boyutlu kapların üretimi, birçok kaba neredeyse bir sanat eseri kimliği kazandırmaktadır. Bu kadar usta işi seramik üretimi, sonraki birçok dönemde görülmemektedir. Bu perspektiften bakıldığında, Klasik Dönem çömlekçilerinin kaplara isimlerini yazdıkları gibi, usta işi bir kabı üreten çömlekçinin kendi imzasının yerine geçen işaretini kaba kazımış olması oldukça olağan gözükmemektedir.

Kült Kapları: Yüksek ayaklı Çanakların yüzde 90'nı mezarlıklardan ele geçtiği için çeşitli özelliklerde kapların dini törenlerde kullanıldıkları düşünülmektedir. Riton, askos, tütsü kabı gibi özel biçimlerin yanı sıra, insan ya da hayvan biçiminde üretilmiş veya kabın bir bölümünde benzeri figürlü öğeler bulunan kaplar ve günlük kullanım için pratik olmayacak derecede küçük ya da abartılı kulp emzik gibi eklentileri bulunan kaplar genellikle kült kapları olarak nitelendirilmiştir. Özel biçimlendirilmiş bu kaplara eski çağlara ait tasvirli eserler üzerindeki tanrılara sunu yapılan sahnelerde rastlanmaktadır. Meyveliklerinde tasvirler üzerindeki sunaklara benzemeleri, bunların büyük boyutlu olanlarının sunak olarak kullanılmış olabileceklerini düşündürmektedir. MÖ.3. bin Kuzey Mezopotamya mezarlarına bırakılan bu tip kapların, mezarlar için üretildikleri düşünülmektedir (Ökse 2002: 144).

6. ORTA FIRAT HAVZASINDA M.Ö. 3. BİN“YÜKSEK AYAKLI ÇANAKLARIN” ELE GEÇTİĞİ MERKEZLER

6.1. Oylum Höyük

Oylum Höyük, Kilis ili sınırları içerisinde, Kilis-Gaziantep karayolunun güneyinde yer alan ve aynı adı taşıyan köyde bulunmaktadır. 370 m. genişliğinde ve 460 m. Uzunluğundaki höyük , biri 27 m., diğeri 37 m. yüksekliğinde iki yükseltiden oluşmaktadır (Özgen, 1986:241) . Kilis ili Yüksek Anadolu Platosunun bittiği ve Suriye düzlüklerinin başladığı alanda yer almaktadır. Toprak yapısı oldukça verimli olan bölgede Doğu Akdeniz’in kırmızı toprağına rastlanmaktadır. Günümüzde bölgede zeytincilik ve bağcılık yapılmaktadır. Yerleşmeye hayat verdiği düşünülen Akpınar deresi Kilis Ovası’ndan doğmakta ve Höyüğün batı eteği boyunca devam etmektedir. Kuzey Suriye, Amuk ve Orta Fırat bölgeleri arasında yer alan konumu dolayısıyla çağlar boyunca farklı kültür yapıları ortaya koymuştur. Kuzey-güney ve doğu-batı yönünde uzanan yolların üzerinde bulunması höyüğün stratejik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca bölge Mezopotamya’dan Filistin’e kadar uzanan Bereketli Hilal’in kuzeybatı ucunda yer almaktadır.

1987 ve 1988 yıllarında Hacettepe Üniversitesi’nden Prof Dr. Engin Özgen Höyük’te bir yüzey araştırması yapmıştır. Oylum Höyük’teki ilk kazı çakışmalarına ise 1989 yılında, köy halkı tarafından toprak alımı sonucu gerçekleşen tahribatı önlemek ve bölge arkeolojisine katkıda bulunmak amacıyla başlanmıştır. 1989 yılında başlayan kazılar günümüzde de devam etmektedir.

6.2. Şaraga Höyük

Şaraga Höyük, Gaziantep İli’ne bağlı Kargamış İlçesi’nin yaklaşık 8 km kuzeyinde, Fırat Nehri’nin batı kıyısında yer alır. Ilısu ve Kargamış barajlarının su toplama alanlarında bulunan kültür varlıklarının kurtarılması amacıyla, ODTÜ – TAÇDAM projesi kapsamında kazılan höyük, 200 x 150 m. ebatlarında ve en tepe kısmı yaklaşık 25 m. yüksekliğindedir

Şaraga Höyük zamanla Fırat Nehri'nin ve köylülerin tahribatına maruz kalmıştır. Özellikle höyüğün güneydoğu tarafında yapılan tahribat 5-6 m. yüksekliğinde ve 20 m. uzunluğunda bir kesit oluşturmuştur. Şaraga Höyük, 1998 yılındaki bir ön araştırmanın ardından 1999 – 2003 yılları arasında Kemal Sertok ve Fikri Kulakoğlu ortak yönetiminde sistemli bir şekilde kazılmıştır.

Yapılan çalışmalar sonucunda Şaraga Höyük'te İlk Tunç Çağı'ndan Erken Demir Çağı'na kadar kesintisiz bir yerleşimin varlığı saptanmıştır.

ETÇ'ye ait tabakalar da yalnızca 'K' sondaj açmasında tespit edilmiş. Höyükte kazılan alanların büyük bir bölümünde açığa çıkartılan anıtsal Orta Tunç Çağı yapısının bu açmada kalan kısmı kaldırıldıktan sonra, seramikte izlenen belirgin değişim ile birlikte İlk Tunç Çağı tabakalarına denk gelinmiştir (Sertok-Kulakoğlu, 2001, 453-463). Bu çağa ait üç yapı evresi görülmüştür.

6.3.Birecik Mezarlığı:

Bilecik'in 10 km batısında, kuzeyden gelen Fırat Nehri'nin doğuya doğru gerçekleştirdiği kıvrımda, Birecik Baraj gövdesinin yaklaşık 800-1000 m güneydoğusunda yer almaktadır. Bu yer Birecik baraj gölünün suları altında kalmayacaktır. Alanın bir ismi yoktur. Kazı başkanları, yakınındaki barajdan dolayı bu adı vermiştir (Harmankaya, Erdoğan: 2002).

Dolgu altında kilitlenen mezarlık alanı, binlerce yıl bilinmeden saklanmış, Birecik Barajı'nın ana gövdesinin inşaatı için çok gerekli olan killi toprağın buradan alınması ile gün ışığına çıkmıştır. Dozer gibi ağır vasıtalarla yapılan bu işlem sonucunda mezarlığın özellikle kuzey batı kesimindeki mezarlar tamamen yok edilmiştir. 1997-98 yılları arasında Gaziantep Müzesi adına K. Sertok ve R. Ergeç başkanlığında bir ekip yaklaşık 3 hektarlık bir alanda 312 adet mezarı ortaya çıkarmış ve belgelemiş ve ETÇ ye tarihlendirilmiştir (Sertok, 2010-168).

Birecik Barajı İlk Tunç Çağı Mezarlığı ile İÖ 4. Bin yılın son yüzyılı ile 3. Bin yılın ilk çeyreğini içeren bir tarihlenme önerilebilir (Sertok, 2010-168). İki mevsimlik kazı sonucunda 5 mal grubunda derlenebilecek 5.000'den fazla tüm ya da tümlenebilir kap ele geçmiştir. Birecik Mezarlığı Mezarların tümü iri, yassı kireçtaşı bloklarla

yapılmış sandık tipi mezarlardır. Yaklaşık kuzeydoğu, güneybatı doğrultusunda açılan mezar açılan çukurların üç yanı yatay yassı bloklarla çevrili, üstleri bir ile üç arasında değişen sayıda yine yassı taş bloklarla örtülüdür. Mezar girişinin bulunduğu doğu kenarı ise, mezar yüksekliğini aşan, eğilimli yerleştirilmiş dikine bloklarla kapanmıştır (Sertok, 2010). Mezarların çoğunda insan kemiğine rastlanmamasının sosyal, ritüel bir nedenden çok, doğal etkenlerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Ele geçen iskelet örneklerinde, gömülenin bacakları karna çekik, kolları göğüs hizasında birleştirilmiş ve hafifçe bir yana dönük olarak yatırıldığı görülmektedir (Sertok, 2010-168).

Mezarlıklardan ele geçen ve en çok görülen mal türü yalın basit maldır. Hamurlarının rengi genelde soluk kahverengiden kırmızıya değişmektedir. Bu maldan bazı kapların ve meyveliklerin alt kısımları çakmaktaşı dilgi ile düzeltilmiştir. Biçim olarak meyvelikler, çömlekler, kâseler ve alçak ayaklı kaplardır. Yüksek ayaklı meyvelikler en tipik ve sayısal üstünlüğe sahip kap örnekleridir. Bunlar gerek boyut, gerek form, gerek bezemelerine göre alt sınıflara ayrılabilir. Özenmeden hazırlanmış bir hamurla, yavaş dönem bir çarkta yapılmış ve orta derece sıcaklıkta pişmiş olmaları hepsinin ortak özelliğidir. Bu özensizlik kapların biçimlerinde de yansımıştır (Sertok, 2010-168.)

6.4. Titriş Höyük

Şanlıurfa il merkezinin yaklaşık 36 km kuzeyinde, Bozova ilçesi'nin 18 km kuzeydoğusunda, aynı adlı köyün hemen batı yanındadır. Titriş, höyük tepesi, terasları (Alt Şehir) ve kent merkezi dışı (Dış Şehir) yerleşmesi ile büyük bir yerleşme yeridir.

Titriş Höyük, 1990 yılında T.J. Wilkinson tarafından yapılan araştırmada belgelenmiş, 1992 yılından itibaren de G. Algaze bilimsel başkanlığında kazılmıştır. Şanlıurfa Müzesi ile ABD California Üniversitesi'nin bu ortak çalışması, 1998 yılına kadar devam etmiştir. Kent dışı kuzeybatı mezarlıkta yer alan yaklaşık dörtgen biçimli sanduka/sandık biçimli bir düzine mezarın 1981 yılında Urfa Müzesi tarafından, H. Hauptmann ve A. Mısır yönetiminde kurtarma amacıyla kazıldığı belirtilmektedir.

Algaze yönetimindeki kazılar, ilk yıllarda kentün kültür tabakalaşmasını ve yayılımı öğrenmeye yönelik olmuş, alt şehir ve kent dışı yerleşmede yüzeysel açılımlarla yerleşme planları çıkarılmıştır.

Tabakalanması, İlk Tunç Çağı I olarak tanımlanacak ilk yerleşime ait kalıntılar ancak tepe ve çevresinde bulunmuştur. Esas küçük bir kent hüviyeti taşıyan yerleşme ise ilk Tunç Çağı'nın orta (MÖ 2.500-2.400) ve geç (MÖ 2.400-2.300-2.200) evrelerine aittir. Bu evreler (İTÇ II-III) hem tepede, hem alt şehrin batı, doğu kesiminde ve dış şehirde ortaya çıkarılabılmıştır. Bu iki dönemde de kullanılan yapılara ait alt yapı evreleri saptanmıştır.

6.5.Hacinebi Höyük:

Şanlıurfa il merkezinin kuzeybatısında, Birecik İlçesi'nin 5 km kuzeyinde, aynı adlı köyün hemen yanındadır. yine nehir üzerinden kuzey-güney istikametinde yapılan ticaret yolunun üzerinde bulunduğu için, konumu itibariyle önemli bir yerdir.

1992 yılından itibaren G.J. Stein yönetiminde ABD Northwestern Üniversitesi adına kazılmıştır, ilk Tunç Çağı mezarlığı 1996 yılı kazısında ortaya çıkarılmıştır, ilk Tunç Çağı mezarlığı, höyüğün kuzeydoğu kesiminde A alanı olarak adlandırılan alanda, yamaçta açılan Op.18 açmasında ve B alanı olarak belirtilen güneydoğu alanda, açılan Op.12 açmasında bulunmuştur (Stein, 1997:179-207).

6.6.Nevali Çori:

Şanlıurfa iline bağlı, Hilvan İlçesi'nde Fırat Nehri'nin bir kolu olan Kantara Çayı kenarında yer alan Nevali Çori, 1992 yılında Atatürk baraj gölü suları altında kalmıştır. 1983-1991 yılları arasında, Şanlıurfa Müze Müdürlüğü başkanlığında, Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Harald Hauptmann başkanlığındaki bir ekibin katılımıyla gerçekleştirilen arkeolojik kazılar sonucunda Erken Neolitik Dönem, Kalkolitik Çağ ve Erken Tunç Çağı olmak üzere üç tabaka tespit edilmiştir.

6.7. Tilbeş Höyük:

Şanlıurfa il merkezinin batısında, Birecik ilçesinin yaklaşık 22 km. kuzeybatısında, Fırat Nehrinin akış yönüne göre sol, doğu yakasında, Tilmusa Köyü'nün yaklaşık 2 km. kuzey-kuzeydoğusundadır.

1989 yılında G.Algaze başkanlığında yapılan yüzey araştırmasında saptanmıştır. 1996 yılında J.G.Fuensanta yönetiminde, Alicante Üniversitesi desteğinde, İspanyol kazı ekibi tarafından başlatılan kurtarma kazılarının Birecik Barajı suyunun gelişine kadar devam etmesi planlanmıştır.

Tabakalanma :Tilbeş Höyük'te Obeid Döneminden (Kalkolitik Çağ), Post-Uruk (İTÇ I), M.Ö.3.bin yıl sonu-2.bin yıl başı (İTÇ III/IV) OTÇ, Orta Demir Çağı/Akhaimenid, Hellenistik, Roma ve İslam dönemi yerleşmelerine sahne olduğu anlaşılmıştır.

6.8. Grevirike Höyük:

Gre Virike, Şanlıurfa İli, Birecik İlçesi'ne bağlı Akarçay Köyü'nün yaklaşık 1 km kuzeybatısında, Fırat nehrinin doğu kıyısında yer almaktadır (**Harita 2**). Merkez, Birecik'in kuş ucumu 15 km güneyinde, Şanlıurfa'nın kuş ucumu 75 km güneybatısındadır. Tepe, 60 X 70 m boyutlarında ve yaklaşık 15 m yüksekliğindedir. Gre Virike, Karkamış Baraj gölü su tutma alanında yer almaktadır. Barajda tutulan su seviyesi tepenin batı ve güney eteklerini su altında bırakmıştır.

Gre Virike'nin hemen güneyinde yer alan Akarçay Höyük ile hemen batısında yer alan Şaraga Höyük'de ETÇ yerleşmelerine işaret eden seramik buluntular belirlenmiştir (Mergen 1999: 23, 24; Sertok 2001a: 456). Ayrıca Gre Virike'nin yaklaşık 1 km güneydoğusunda, Akarçay Köyü yakınlarında yer alan ve Şikefte Kizika {*Kızlar Mağarası*} olarak adlandırılan bir ETÇ yerleşmesi ve geç ETÇ nekropolü yer almaktadır. Gre Virike, bu üç ETÇ yerleşmesinin ortasında yer almaktadır

1989 yılında G. Algaze yönetimindeki ekip tarafından saptanan Gre Virike Karkamış Baraj göl sularından etkilenmesi tehlikesi ile Ökse tarafından yöneltilen kazı çalışmaları

1999 yılında başlamıştır. Ökse, 1998 yılında Gre Virike'de ayrıntılı bir yüzey araştırması gerçekleştirmiştir (Ökse 1999a).

Gre Virike yerleşimi, Kalkolitik Çağ'ın sonunda başladığı, ağırlıklı olarak ilk Tunç Çağı'nda yerleşim gördüğü ve Orta Tunç Çağı I. evresinde terk edildiği anlaşılmıştır. M.Ö.III.Bine tarihlenen ve mezarlardan ele geçen yirmi bir adet yüksek ayaklı çanak ele geçmiştir.

Gre Virike'de, M.Ö. 3. Binin ikinci yarısında, dinsel törenlerde kullanıldığı düşünülen mutfak mekânları ile birlikte, bir çok mezar bulunmuştur. Kerpiç teras içerisine yerleştirilen bu mezarlar, bir hipoje ile yaklaşık 10 adet basit toprak mezarlar, taş örgülü yuvarlak bir mezar, oval oda mezar, kerpiç sanduka mezar, taş sanduka mezar, çömlek ve küp mezarlardan oluşmaktadır (Ökse 2002b: 245, 248, 249). Bazı mezarlarda hayvan kemikleri ile arpa ve baklagil taneleri tespit edilmiştir (Ökse 2002d: 40).

Gre Virike kazılarında açığa çıkartılan, M.Ö. 3. Bin boyunca farklı evrelere ait olan mimari kalıntılar ve mezarlar, bir yerleşim yeri ya da tek başına bir nekropol alanından farklı özellikler yansıtmaktadır. Büyük bir kerpiç teras, tütsü alanları, su ile ilgili yapılar, mezar mimarisi ile bağlantılı görülen küçük mutfak mekanları, açık mutfaklar, içlerinde tahıl ve hayvan kemikleri bulunan kurban çukurları ile çeşitli türlerde mezarlar, merkezin bir kült alanı olduğunu ortaya koymaktadır (Ökse 2002: 40-42). Ökse'ye göre (2002: 41, 42) kült alanında, Mezopotamya kaynaklarından bilinen *Akitu* (yeni yıl) ve *Abum* (hasat) bayramlarında dini ritüeller ve kutlamalar yapılmaktaydı. Araştırmacı bu değerlendirmelerinde, ölü yemeği ve mezarların sulanması gibi günümüzde görülen birçok gelenek ile de bağlantılar kurmaktadır (Ökse 2002: 42).

6.9.Hassek Höyük:

Şanlıurfa il merkezinin kuzeyinde, Siverek ilçesi'ne bağlı, Yukarı ve Aşağı Tillakin köyleri arasındaydı. Günümüzde Atatürk Barajı göl suları altında kalarak tümüyle yok olmuştur.

Atatürk ve Karakaya Baraj göl suları altında kalacak tarihi yerleri ve anıtları saptamaya yönelik 1977 yılı yüzey araştırmasında ilk kez belgelenmiş, Aşağı Fırat Kurtarma Projesi çerçevesinde, 1978-86 yılları arasında (9 kazı mevsimi) Alman Arkeoloji Enstitüsü adına Behm-Blancke başkanlığında kazılmıştır.

Höyükte, Son Kalkolitik Çağ'ın sonunda (MÖ 3.100-3.000) güneyden gelen Son Uruk Dönemi halklarına ait bir koloni yerleşimi ile ilk Tunç Çağı I-II. evrelerinin yerleşimi bulunmaktadır (Blancke, 1981: 103). İTÇ'na ait 4 yerleşim katının var olduğu anlaşılmıştır. Tepenin batı ve doğu yamaçlarında açılan açmalar İTÇ yerleşiminin oldukça geniş alana yayıldığını göstermektedir.

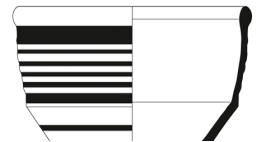
7.ŞANLIURFA MÜZESİNE SATIN ALMA YOLUYLA MÜZEYE KAZANDIRILAN YÜKSEK AYAKLI ÇANAKLAR

7.1. Tipoloji:

Kulplu ya da kulpsuz, yüksek kaideli ya da yüksek ayaklı çanaklara genellikle meyvelik adı verilmektedir (Ökse 1993: 50). Yüksek ayaklı çanakların tamamı el ve çark yapım tekniği birlikte kullanılarak üretilmiştir. Kapların üst kısımları ve dipleri çarkta, ayak kısımları ise sarmal yöntemle elde üretildikten sonra üç parça birleştirilmiştir. Diplerin tamamı, bu bölge için karakteristik olarak dıştan oval kalınlaştırılmış ağız kenarlıdır. ETÇ I-II. Evre'nin yüksek ayaklı kaplarına ait çanak formlarına göre ağız kenarları daha kalındır. Özellikle çanak ya da kase kısımlarının altlarında bir aletle yatay, ayaklar üzerinde ise dikey sıyırarak düzeltme izleri görülmektedir.

Meyveliklerde, başlıca 4 tip ortaya koymaktadır:

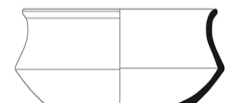
7.1.1. Tip 1 Boncuk Ağız Kenarlı Yüksek Ayaklı Çanak: (Lev.1-9, Resim 1-9). Bu tipte 9 örnek mevcuttur. Bu tipte kaplar *bölgede* yaygın görülmektedir. Boncuk ağız kenarına sahip olmakla birlikte bir kısmı hafif dışa çekik ağız kenarlı çanak formundadır ve çanağın hattı boyunca yuvarlatılmış hatlarla bezeme oluşturulmuş ve ayak kısmının gövdesi orta kısımda şişkinleşerek ayak kısmına doğru daralarak inmektedir.

7.1.2. Tip 2 Bant Ağız Kenarlı Yüksek Ayaklı Çanak :(Lev. 10-32, Resim10-32). Bu tipte, 22 örnek bulunmaktadır. Bir kısmı geniş bir kısmı daha dar bant ağız kenarına sahip örneklerde form genellikle omurgadan aşağı doğru daralan gövdeye sahiptir ve alt kısmı, uzun silindirik içi boş ayaklı, halka dipleridir.

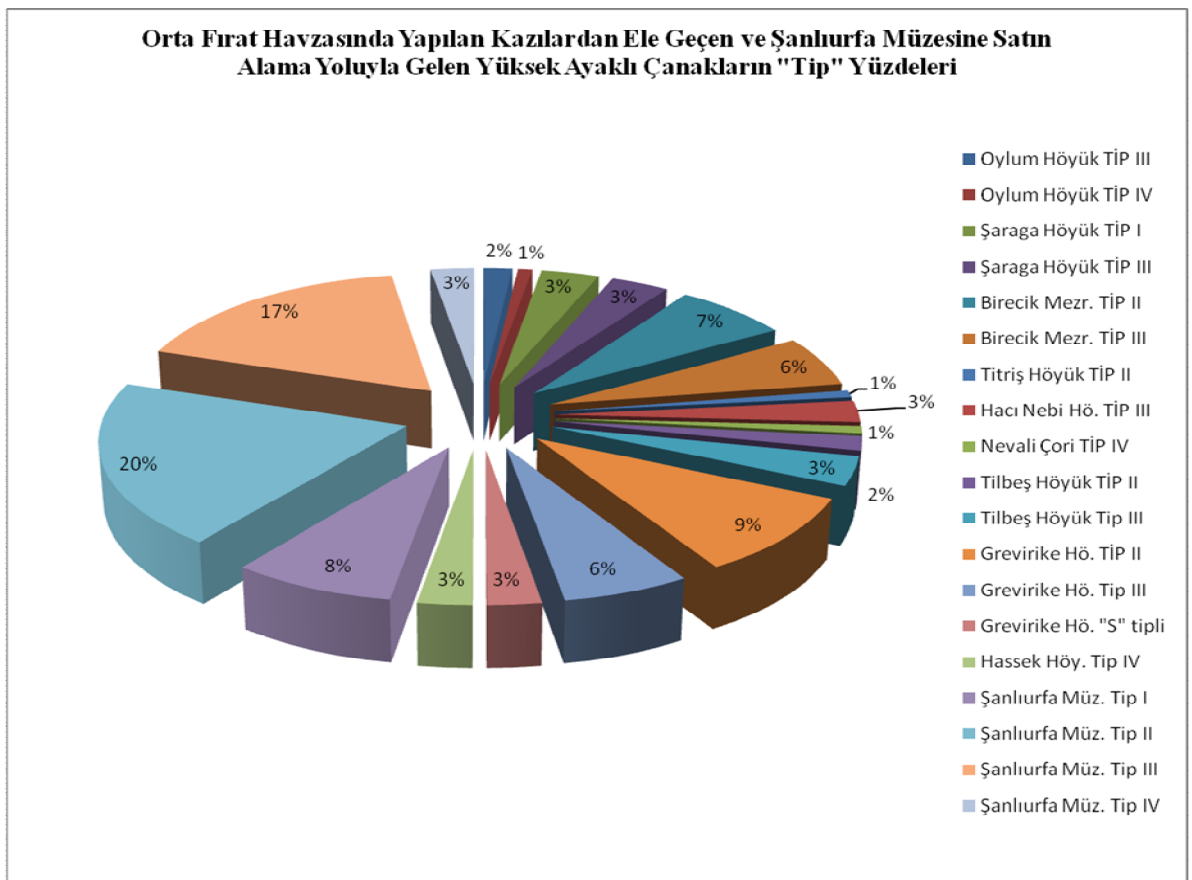
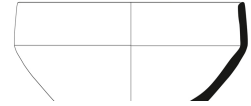

7.1.3. Tip 3 Basit Ağız Kenarlı Keskin Omurgalı Yüksek Ayaklı Çanak: (Lev. 33- 52, Resim 33-52). Bu *tipte* 19 örnek

bulunmaktadır. Basit ağız kenarlı ve bazı örneklerde hafif dışa çekik ve gövde kısmı kalınlaştırılmış keskin omurgalı, omurgalar da aşağı doğru daralan tipik çanak formunda içi boş silindirik ayaklara sahiptir.

7.1.4. Tip 4: Omurgalı Dışa Dönük Ağız Kenarlı Yüksek Ayaklı Çanak:(Lev. 53-54 Resim 53-54). Bu tipte 3 kap mevcuttur. Omurgalı dışa dönük ağız kenarlı dibe doğru daralan gövdeli yalın ve basit seramik grubudur.

Şekil 2

7.2. Yüzey İşlenişi ve Bezeme:

Biçimlendirilmiş bir kabın üzerine herhangi bir düzeltme ya da bezeme uygulanıp uygulanmaması da toplum yapısı, beğenileri ve gereksinimleri hakkında çeşitli ipuçları verir.

Yüzeyi özenle üretilmiş kaplar, o toplumda görünüşe verilen önemi yansıtabileceği gibi, örneğini yoğun bitkisel katkılı hamurdan üretildiği için, pişmeden sonra kap gövdesinde oluşacak gözenekler nedeniyle içindeki sıvıyı dışarı sızdıracak bir kabın yüzeyinin sıvazlanması, astarlanması ya da perdahlanması ile yüzeydeki gözeneklerin kapatılması ve su geçirgenliğinin engellenmesi gerekebilir. Kap yüzeyindeki astarın düzenliliği ya da perdahın mükemmelliği, teknik bir beceri toplumdaki uzmanlaşmanın göstergesidir.

Kaplar üzerinde yer alan bezemelerde o toplum hakkında çeşitli bilgiler sunmaktadır. Bezemelerde uygulanan teknikler, bezeme tekniklerindeki farklılığı, gelişimi, farklı seramik geleneklerinin birbirlerine etkilerini gösterir. Boya bezemenin uygulanması, çömlekçinin farklı kil yataklarından gelen killerin farklı pişme rengi gösterdiklerini bildiğini gösterir. Birkaç renk boyadan yapılan kap bezemesi, bu teknik bilgideki gelişimi vurgular.

Motif repertuarı, o toplumun kullandığı çeşitli sembolleri, neyin önemli sayıldığını, sanatsal düzeyini ve farklı resim stillerinin öğrenilmesini sağlar. Bezemenin kap yüzeyine uygulandığındaki beceri ve kompozisyon şeması, o toplumun beğenilerini yansıttığı gibi, çömlekçiliğin bir sanat dalı haline gelişinin anlaşılmasını da sağlayacaktır. Bunun yanı sıra motif hazinesi ve kompozisyon şeması, farklı seramik gelenekleri arasındaki kültürel ilişkilere ışık tutacak ve zamansal dizilimin belirlenmesine yarayacaktır.

Yüksek Ayaklı çanakların çoğunda, içte ve dışta çark izleri vardır. Çark izleri, özellikle kapalı formların içte, dip kısımlarında ve ağız kenarlarında oldukça belirgindir.

Kap ayaklarının üzerinde aletle sıyırarak inceltme izleri vardır. Kap yüzeylerinde görülen yatay sıyırma izleri, bu türde kapların çarktan alındıktan sonra sivri uçlu aletlerle (olasılıkla çakmaktaşı kesicilerle) cidarlarının inceltildiğini göstermektedir. Bu yüzey işlemi, kaplarda daha çok boyundan omuza geçilirken ya da dibe doğru, alt kısımlarda uygulanmıştır. Bu yöntemle kapların çarkta kolayca inceltilemeyen kısımları inceltilebilmiştir.

Az olmakla birlikte, örneklerin bir kısmı üzerinde hamur renginde ince bir astar görülmektedir. Astar genellikle hamurdan biraz daha açık renktedir. Bu daha çok aynı kaba ait sulu kilin, fırınlamadan önce kabın üzerine sürülmesi ile oluşturulmuş gibi gözükmektedir. Ancak kap yüzeyi suyla düzeltilindiğinde de ince sıvı kil, kap yüzeyinde

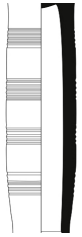
ince bir astar şeklinde gözüktüğünden, bu teknik ile doğrudan astar sürme tekniğini birbirinden ayırt etmek güçtür. Kap yüzeylerinde ıslak sıvazlamanın da yaygın kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Şanlıurfa Müzesine satın alma yoluyla gelen meyveliklerde ETÇI-II. Evre'ye ait boya bezekli meyvelik bulunmamaktadır. Bununla birlikte, üzerinde çizi tekniğinde şematik bitki motifleri bulunan bir ayak parçası üzerinde, kırmızı renkte bir meyvelik ayak parçası Birecik ETÇ Nekropolü'nden (Sertok 1999: Fig.7: I) bilinmektedir.

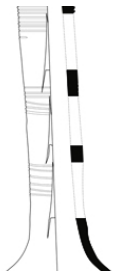
ETÇ'nin ilk yansıma ait yüksek ayaklı kapların ayakları üzerinde yatay yiv sıralamalarından oluşan bezekler ile çizi tekniğinde şematik bitkisel bezekler yaygın görülmektedir (Levha14 Resim 14). Ayaklar üzerindeki bu türde bezekler, ETÇ'nin ikinci yarısına tarihlenen yüksek ayaklar üzerinde görülmediğinden, tarihlendirme kriteri olarak oldukça önemlidir. Böylece ETÇ I-II'ye ait meyvelik ayaklarını belirlemek mümkün olabilmektedir. Bir meyvelik'in ayağı üzerinde yer alan beş ters "V" sıra yiv, olasılıkla çömlekçi işaretidir (Levha14 Resim 14).

Şanlıurfa Müzesine satın alam yoluyla kazandırılan meyveliklerin % 98,3'ü üzerinde çizi ya da kazıma bezekler görülmektedir. Yüksek ve alçak ayaklar üzerinde başlıca 4 bezek görülmektedir:

7.2.1.Bezek 1: Yatay yiv bezeklidir (Lev. 1-Res 1). Yatay yiv bezekler 3-5 sıralı gruplar halinde ayakların üst alt ve orta kısımlarına uygulanmıştır. Yatay yiv bezek, kazıma aleti kaldırılmadan, ayak çevrilerek yivin spiral biçimde devam ettirilmesi ile oluşturulmuştur.

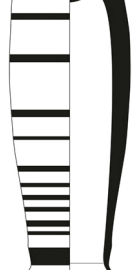

7.2.2.Bezek 2: Üçgen pencere bezek (Lev12-Res 12.). Ters üçgenlerden oluşan bu bezekler, olasılıkla çakmaktaşı kesicilerle, ajur tekniğinde oluşturulmuştur. Ayaklar üzerindeki bu boşluklar, hem kaba estetik bir görünüm kazandırmakta, hem de kap fırınlanırken düzgün ısı dağılımı ile ayağın daha iyi

pişmesini sağlamaktadır. Bu türde bezekler, Bezek 1 ile birlikte ve ayrı olarak uygulanmıştır.

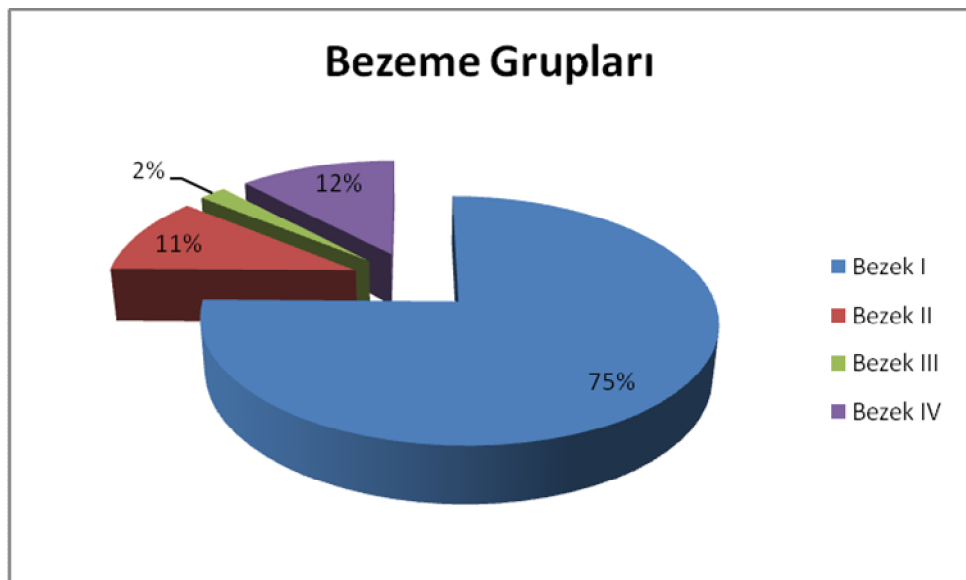
7.2.3.Bezek 3: Kazıma açığı bezek (Lev. 7 ,Res 7). Bezekler kap yüzeyine oldukça derin çizilmiştir. Bu türde bezekler genellikle yatay yiv bezekler arasına yerleştirilmiştir.

7.2.4.Bezek 4: Balık kılıcı motifli, çizi tekniğinde yapılmış bitkisel motif (Levha14 Resim 14) Bu türde 1 adet bezekli meyvelik bulunmaktadır.

Yüksek Ayaklı Çanakların % 75'inde tek başına Bezek 1, % 11'inde Bezek 2, % 12 'sinde Bezek 3 ve % 2 'sinde Bezek 4 görülmektedir.

Şekil 2

7.3 Karşılaştırma ve Değerlendirme

Kazı çalışmalarında, çanak çömlek, dönemlerine, türlerine ve hamur gruplarına göre tasnife tabi tutulmaktadır. Tezin konusunu oluşturan yüksek ayaklı çanaklar el ve çark yapımı olmakta ve kapların üst kısımları ve dipleri çarkta, ayak kısımları ise sarmal yöntemle elde üretildikten sonra üç parça birleştirilmiştir. Diplerin tamamı, bu bölge için karakteristik olarak dıştan oval kalınlaştırılmış ağız kenarlıdır. ETÇ I-II. Evre'nin yüksek ayaklı kaplarına ait çanak formlarına göre ağız kenarları daha kalındır.

II. Evre'ye ait yüksek ayaklı kapları I. Evre den ayıran özellik ayaklar üzerinde yer alan yatay yiv veya tekniğinin olmasıdır. Tezimde yüksek ayaklı çanaklar 4 tip'e ayrılmıştır bunlar Boncuk Ağız Kenarlı Yüksek Ayaklı Çanak %8, Bant Ağız Kenarlı Yüksek Ayaklı Çanak %20, Basit Ağız Kenarlı Keskin Omurgalı Yüksek Ayaklı Çanak %17 ve Omurgalı Dışa Dönük Ağız Kenarlı Yüksek Ayaklı Çanak %3'lük kısımla temsil edilmektedirler.

Bezeme açısından Yatay yiv sıralı kazıma bezek (Lev. 1-Res 1). Yatay yiv bezekler 3-5 sıralı gruplar halinde ayakların üst alt ve orta kısımlarına uygulanmıştır. Yatay yiv bezek, kazıma aleti kaldırılmadan, ayak çevrilerek yivin spiral biçimde devam ettirilmesi ile oluşturulmuştur bu bezeme en çok görülen bezme türü olup yüksek ayaklı çanakların %75'i üzerinde bu bezeme mevcuttur. Üçgen pencere bezek (Lev12-Res 12.). Ters üçgenlerden oluşan bu bezekler, olasılıkla çakmaktaşı kesicilerle, ajur tekniğinde oluşturulmuştur. Ayaklar üzerindeki bu boşluklar, hem kaba estetik bir görünüm kazandırmakta, hem de kap fırınlanırken düzgün ısı dağılımı ile ayağın daha iyi pişmesini sağlamaktadır. Bu tarz bezme incelenen yüksek ayaklı çanakların %15'ini kapsamaktadır. Kazıma açığı bezek (Lev. 7 ,Res 7). Bezekler kap yüzeyine oldukça derin çizilmiştir. Bu türde bezekler genellikle yatay yiv bezekler arasına yerleştirilmiştir. Bu tür bezme ise %2'lik dilime sahiptir. Çizi tekniğinde yapılmış, balık kılıçığı biçiminde şematik bitkisel motif (Levha14 Resim 14)Bu türde 1 adet bezekli meyvelik bulunmakta ve %2'lik dilimle temsil edilmektedir.

Motif repertuarı, o toplumun kullandığı çeşitli sembolleri, neyin önemli sayıldığını, sanatsal düzeyini ve farklı resim stillerinin öğrenilmesini sağlar. Bezemenin kap yüzeyine uygulandığındaki beceri ve kompozisyon şeması, o toplumun beğenilerini

yansıttığı gibi, çömlekçiliğin bir sanat dalı haline gelişinin anlaşılmasını da sağlayacaktır. Bunun yanı sıra motif haznesi ve kompozisyon şeması, farklı seramik gelenekleri arasındaki kültürel ilişkilere ışık tutacak ve zamansal dizilimin belirlenmesine yarayacaktır.

ETÇ II. Evre'ye ait yüksek ayaklı kaplar, I. Evre'ye ait kaplardan ayıran en *önemli özelliklerden* biri, ayaklar üzerinde yatay yiv sıralarının ya da ajur tekniğinde pencerelerin yer *almamasıdır*.

Şanlıurfa Müzesi'ne satın alma yoluyla kazandırılan Yüksek Ayaklı Çanaklar ile Orta Fırat Havzası'nda yapılan kazılardan ele geçen Yüksek Ayaklı Çanaklar'ın karşılaştırma ve değerlendirmesi genel olarak yapılacak olduğunda kısmen ortak özellikler bulunmakla birlikte bir takım farklılıklar da içermektedir. Tezin içerisinde ayrılmış olan TİP'ler Orta Fırat Havzası'nda yapılmış olan kazılardan çıkan Yüksek Ayaklı Çanaklar ile karşılaştırılmıştır.

Buna göre ilk olarak Oylum Höyük değerlendirilecek olduğunda, Oylum Höyük Kazı Başkanlığına köylüler tarafından teslim edilmiş olan ve taştan inşa edilmiş oda mezardan açığa çıktığını söylenen formların ayaklı bir kadeh (meyvelik) (**Çizim 55**) ile yüksek ayaklı çanağa (**Çizim 56**) ait olduğu tespit edilmiştir. Mezarlardan açığa çıkan diğer meyveliklerden biri de OYMez. 41'den (**Çizim 56**), ele geçmiştir (Ensert,1995-83).

Söz konusu Yüksek ayaklı çanakların genel bir değerlendirmesi yapıldığında ise, bol taşçık ve kireç katkılı orta nitelikli hamurlu oldukları gözlenmektedir. Ayakları elde, kâseleri ise çarkta şekillendirilmiştir (Ensert,1995-83). Çizim 2-3 de belirtilen kap Dışa Çekik Ağız Kenarlı, dışa doğru kalınlaştırılmış, Keskin Omurgalı, yalın basit seramik olup, **TİP III** e girmekte, Çizim 1 da yer alan ayaklı kadeh veya bodur ayaklı çanak Dışa dönük Ağız Kenarlı, içe doğru kalınlaştırılmış, yalın basit seramik **TİP IV** formuna benzemektedir.

Değerlendirmeye alınan bir diğer yerleşim olan Şaraga höyükten ele geçen yüksek ayaklı çanakların (Res.57) Dışa Dönük Ağız Kenarlı, dışa doğru kalınlaştırılmış, küresel gövdeli, yalın basit seramik gurubuna girdiği anlaşılmaktadır. Bu meyvelik Birecik Barajı İlk Tunç Çağı mezarlığından açığa çıkan (Sertok - Ergeç 1999a) İlk Tunç Çağı I Dönemi örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. **Resim 58-59-60-61-** arasındaki

yüksek ayaklı çanaklar Boncuk ağız kenarlı omurgadan aşağıya doğru daralan gövdeli içi boş konikal yüksek ayaklı kaplar **TİP I** formuna sahiptir. **Resim 62-63-64** arasında yer alan yüksek ayaklı çanaklar ise Bant ağız kenarlı dışa kalınlaştırılmış keskin omurgalı seramik olup **TİP III**'e girmektedir.

Birecik mezarlığından ele geçen ve **Resim 65-66-67-68-69-70-71 ve 72** de yer alan yüksek ayaklı çanaklar Bant Ağız Kenarlı, Yüksek Ayaklı Yalın Basit Seramik olup, **TİP II** ile bağlantı kurulabilir. Bunlardan resim 70 yer alan kap'ın ağız kenarı bant boyalı olduğundan ETÇ II verilebilir.

Resim 73-74-75-76-77-78 ve 79 da yer alan yüksek ayaklı kaplar ise İçe dönük, basit ağız kenarlı, geniş ve oval gövdeli, keskin omurgalı yalın basit mal grubunu temsil etmekte olup; tez konusunu oluşturan TİP III formuna sahiptirler.

Titriş yüksek ayaklı çanağı 1981 yılı kazı sezonunda 1 adet bulunmuştur. Bu meyvelik devetüyü renginde ağız kenarı dışa dönük Bant Ağız Kenarlı, Yüksek Ayaklı Yalın Basit Seramiktir. (**Resim 80**). Bu form tezimde sınıfladığım **TİP II** ile ilişkilendirilmiştir.

Hacınebi kazılarında üç adet yüksek ayaklı çanak açığa çıkmıştır Bunlar **Resim 81-82-83** de bulunan Dışa Dönük Ağız Kenarlı, dışa doğru kalınlaştırılmış, Keskin Omurgalı, yalın basit seramiklerdir. **TİP III** ile bağlantı kurulabilecek yüksek ayaklı çanaklardır.

Hacınebi de III.Bine tarihlenen bir adet yüksek ayaklı çanak açığa çıkmıştır Bu yüksek ayaklı çanak dairesel bir taban üzerine aşağıdan yukarıya doğru kalınlaşan silindirik ayak üzerine Dışa Çekik Ağız Kenarlı, dışa doğru kalınlaştırılmış, Keskin Omurgalı, yalın basit seramik olup **TİP IV** ile bağlantı kurulabilir (**Resim 84**).

Tilbeş 1999 yılı kazı sezonunda M.Ö.III.Bine tarihlenen altı adet yüksek ayaklı çanak açığa çıkartılmıştır Bunlardan ikisi Bant Ağız Kenarlı, Yüksek Ayaklı Yalın Basit Mallardır (**Resim 85-86**). Bunlar **TİP II** olarak değerlendirilebilir. Diğer dördü Dışa Dönük ağız kenarlı keskin omurgalı YBS (**Resim 87-88-89-90**) bu grup TİP III olarak değerlendirilmiştir.

Gre Virike'de ele geçen ve ETÇ seramiği, M.Ö. 3. Binin ilk yarısına ait I. Evre ve M.Ö. 3. Binin ikinci yansına ait II Evre malzemesi olarak ayrılabilir. Bant ağızlı çanaklara ait ağız parçaları daha çok kaideli ya da yüksek ayaklı kaplara aittir

Grevirikedeki envanterlik değerinde bulunan 24 adet meyvelik değerlendirilmiş ve bunların tamamı hipoje içerisinden ele geçmiştir. Kapların tamamı el ve çark tekniği birlikte kullanılarak üretilmiştir. Meyveliklerin üst kısımları ve dipleri çarkta, ayak kısımları ise sarmal yöntemle elde üretildikten sonra üç parça birleştirilmiştir. Diplerin tamamı, Orta Fırat Bölgesi Meyveliklerin en belirgin özelliği dıştan kalınlaştırılmış ağız kenarlıdır (Engin: 2003, 132-134).

ETÇ I evrenin meyvelikleri çanak kısımları diğer kaplara göre daha kalın, özellikle çanak kısımlarının altında bir aletle yatay, ayaklar üzerinde ise dikey sıyrarak düz izlerli görülmektedir (Engin: 2003, 132-134).

ETÇ II evrenin meyveliklerini I.evreden ayıran en önemli özelliği ayaklar üzerinde yatay yiv sıraları, ajur tekniğinde yapılmış olan pencerelerin yer almasıdır(Engin: 2003, 132-134). II. Evre, devetüyü ince şerit perdahlı yüksek ayaklı kaplar daha çoğunluktadır.

Şanlıurfa Müzesi deposunda bulunan Grevirike'nin incelenen yüksek ayaklı çanak buluntuları üç tip olarak değerlendirilmiştir. Bunlar Deve tüyü hamurlu Dışa Dönük Ağız Kenarlı, "S" profilli, şiskin gövdeli, yalın basit seramik üç adettir. Dıştan hafif kalınlaştırılmış ağız kenarlı genelde kısa silindirik boyunlu omuza bağlanan yuvarlak boyunlu içi boş silindirik ayaklıdır. Genelde yatay perdahlı içi yalın bırakılmıştır (**Resim 91-92-93**). Bu tip meyvelikten Şanlıurfa Müze Müdürlüğü depolarında satın alma yolu ile gelmiş gruplar arasında rastlanılmamıştır.

İkinci grup yüksek ayaklı çanak olan Bant Ağız Kenarlı Dışa Kalınlaştırılmış Omurgalı Yalın Basit Seramik (**Tip II**) türünden 11 adet meyvelik değerlendirilmiştir. Bunlar Deve tüyü hamurlu Bant Ağız Kenarlı Dışa Kalınlaştırılmış Omurgalı iç ve dıştan kalınlaştırılmış düz veya bant ağız kenarlı ayaklarda genellikle dikey çanaklarda ise yatay perdah izleri bulunmaktadır (**Resim 94-95-96-97-98-99-100-101-102-103-104**). Bu grupta Şanlıurfa müze müdürlüğü depolarında satın alma yoluyla gelmiş meyveliklerden 23 adet incelenmiş olup, Grevirike bant ağız kenarlı malları ETÇ I. le temsil edilirken, Müzede incelenen ve ETÇ II. evreye tarihlenen ajur ve yiv bezemeli olan bant ağız kenarlı yüksek ayaklı çanaklar bulunmaktadır. (Resim12-13-15-30)

Üçüncü yüksek ayaklı çanak grubu ndan olan Dışa Çekik Ağız Kenarlı, Keskin Omurgalı, Yüksek Ayaklı Yalın Basit Seramik tezde **TİP III** olarak temsil edilmektedir. Grevirike meyveliklerinden bu gruba giren 7 adet meyvelik incelenmiş olup tamamı ETÇ I evreye aittir (**Resim 105-106-107-108-109-110 ve 111**). Dışa çekik ağızlı omuzu keskin olup deve tüyü rengindedirler. Bu grupta şanlıurfa müze müdürlüğü depoalarında satın alma yoluyla gelmiş yüksek ayaklı çanaklardan 20 adet incelenmiş olup, Grevirike bant ağız kenarlı malları ETÇ I. le temsil edilirken, Müzede incelenen ve ETÇ II. evreye tarihlenen ajur tekniği ile yapılmış üçgen pencere ve yiv bezemeli olan bant ağız kenarlı meyveliklerde bulunmaktadır. (Resim12-13-15-30)

Hassek . mezarlıklardan M.Ö. III. Bine tarihlenen üç adet yüksek ayaklı çanak açığa çıkartılmıştır. Bunların üçüde Açık deve tüyü hamurlu düzgün yuvarlak ağız formlu yüksek ayaklı konik gövdeli Omurgalı Dışa Dönük Ağız Kenarlı yalın basit Seramik olup Tip III ile temsil edilmektedir (**Res 112-113-114**). Bu grupta şanlıurfa müze müdürlüğü depoalarında satın alma yoluyla gelmiş meyveliklerden 3 adet incelenmiş olup, Hassek bant ağız kenarlı malları ETÇ I. tarihlenebilecek niteliklerdedir. Bunlar **TİP IV** olarak adlandırılmıştır (Resim52-53-54).

Orta Fırat Havzası içerisinde yer alan ve günümüz coğrafyasında Suriye sınırları içerisinde bulunan Til Barsib'ten ele geçen (**Res 115-126**) Yüksek Ayaklı Çanakların üç gruba ayrıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu ayrıma göre ilk gruba giren formların (**Res 115-119**) dışa dönük ağız kenarlı, bir kısmı yukarıdan aşağıya doğru keskin bir şekilde daralan bir kısmı da daha silindirik bir gövdeyle aşağı doğru inen yüksek ayaklı, halka dipli çanak formunda olmakla birlikte **TİP IV** grubuna girdiği gözlenmektedir.

Yapılan ayrımda ikinci gruba giren formların ise (**Res 120-124**) birinci gruptan farklı olarak daha kısa ayaklı oldukları ve yine tipik geniş ağızlı çanak formunda oldukları gözlenmektedir. Ayrıca yine bu gruptaki formların dışa dönük olmakla birlikte hafif dışa kalınlaştırılmış "S" profili veren ağız kenarına sahip olduğu, gövde kısmından aşağıya doğru daha silindirik bir şekilde aşağıya indiği ve bir önceki grup gibi dışa kalınlaştırılmış kenara sahip halka bir dibi olduğu saptanmıştır. Özellikle **Resim 121 ve 124**'ün daha çok kadeh formu özelliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu gruptaki formların genel olarak yapılan Tipolojiye göre **TİP II** grubuna girdiği görülmektedir.

Son grup olan üçüncü gruba giren formların ise (**Res 125-126**) Bant Ağız kenarlı, daha keskin bir şekilde gövdeden aşağıya doğru inen çanak formu, yüksek ayaklı, dışa doğru kalınlaştırılmış halka dipli oldukları ve yapılan tipolojik ayrıma göre de **TİP II** grubuna girdiği anlaşılmaktadır.

Değerlendirmeye alınan Dicle, Cezire ve Orta/Yukarı Fırat Bölgelerindeki Yüksek Ayaklı Çanak Grubunun ayrılmış olan tipolojiye göre genel bir karşılaştırma yapılacak olduğunda, Tell Rijim (**Res 127**), Tell Leilan (**Res 128**), Tell Billa (**Res 129**), Qara Quzaq (**Res 134**) ve Karkamış'ın (**Res 136**) **TİP III** grubuna girdiği tespit edilmiştir. Bu gruptakilerden Tell Rijim'in yine yüksek ayaklı, dışa dönük ağız kenarlı, keskin omurgalı, dışa kalınlaştırılmış halka dibe sahip bir formda olduğu, ayrıca kabın tamamının farklı olarak geometrik bezemeli olduğu gözlenmiştir. Bu gruptan Tell Leilan ve Tell Billa (**Res 128-129**) ise yine tamamı geometrik boya bezemeli, dışa dönük ağız kenarlı, kısa ayaklı ve dışa kalınlaştırılmış yivli halka bir dibe sahiptir. Yine bu gruptan Birecik, Karkamış ve Qara Quzaq **TİP III** grubuna girmekle birlikte Birecik ve Karkamış (**Res 135-136**) dışa dönük ağız kenarlı, keskin omurgalı, yüksek ayaklı, kazıma bezemeli ve dışa kalınlaştırılmış halka diplidir, Qara Quzaq ise yine keskin omurgalı, yüksek ayaklı ve halka bir dibe sahip olma gibi aynı form özelliklerini içermektedir ancak diğerlerinde olduğu gibi herhangi bir bezemesi bulunmamaktadır.

Aynı bölgede **TİP II** grubuna giren Tell Brak (**Res 138**) ve Arslantepe (**Res 133**) dışa dönük ağız kenarlı, daha yuvarlak bir forma sahiptir. Tell Brak'ın Arslantepe'den farklı olarak ağız kenarından gövdeye ve gövdenin bittiği yerden ayak kısmına doğru inen alanda yivleri olmakla birlikte gövde kısmı daha keskin bir omurgaya sahiptir.

Yukarı Dicle Bölgesi'nde Aşağı Salat Yerleşimi'nde mezarlık alanında ele geçen Yüksek Ayaklı Çanak grubuna giren formların ise ayrılmış olan tipolojiye göre **TİP IV** grubuna girdiği anlaşılmaktadır. Buna göre belirlenmiş olan tipolojiden farklı olarak ağız kenarı içe dönük, diğer formlardan farklı olarak geniş ağızlı olmasından ziyade daha kapalı formlardır. Bir diğer farklılık ise Orta Fırat'taki formlar genellikle yüksek ayaklıyken Aşağı Salat'taki örnekler daha kısa ayaklı ve hafif kadeh formu

görünümündedir. Bu yerleşimdeki bir başka grup genellikle Yukarı Dicle Bölgesi'ne Kuzey Mezopotamya'dan giren bir mal grubu olan Nineve 5 özelliği gösteren çömlek formunda yüksek ayaklı, geometrik kazıma bezemelidir ve belirtilmiş olan tipolojik gruplardan hiçbirine girmemektedir (bkz. Koçerdin 2006: Levha 37; Sağlamtimur 2013: Çizim 3).

8.GENEL DEĞERLENDİRME

MÖ 4. binyılda ortaya çıkan daha düzenli ve hiyerarşik bir toplumsal yapıya yönelik arayışlar Toroslar'ın kuzeyindeki bölgelerde son bulurken, Uruk kültürünün daha yoğun şekilde özümsemiği güneyde ise bu yapıyı koruma çabaları artarak devam eder. Bu bölgedeki çanak çömlek üretimi biçimsel ve biçimlerdeki ayrıntılar bakımından gelişerek değişime uğramayı sürdürür (Frankipane 2010-171). Bunun yanı sıra üretim teknikleri ve çömlerinin genel özellikleri korunmaya çalışılır. Bu duruma en güzel örneği, hala görülen açık renkli yüzeyleri astarlanmamış kaplar oluşturur. Seri bir şekilde üretilmeye başlanan çark yapımı, ağız kenarlı şeritli kaseler, yok olan tek tür eğik kesimli kaselerin yerini alır. Saklı astar bezemesi, teknik ve estetik açıdan bakıldığında önceki örnekleriyle görsel bakımdan benzer bir şekilde uygulanmaya devam edilirken, meyvelik ya da ayaklı çanaklar olarak adlandırılan ve ve bu kültürün karakteristik bir çömlek türü haline gelen kaplar çok sayıda ve standartlaşmış bir şekilde üretilirler.

Orta Fırat Havzası boyunca kurulan koloni yerleşmelerinin terk edilmesi dışında, yapısal bir “çöküşün” kanıtlarını oluşturacak verilerden de yoksun durumdayız. Zeytinli Bahçe, Kurban Höyük ve Horum Höyük gibi uzun süreli bir yerleşim geleneğine sahip höyüklerde belirgin bir mimari süreklilik görülebilir (Frankipane 2010-171).

Bu bölgede, yerleşme düzeninde meydana gelen değişiklikler ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile hatta Suriye içlerinin en batıda kalan bölgelerinde bile sonradan 3. Binyıl boyunca rastladığımız kent yerleşimleri de bu düşüncelerimizi destekler niteliktedir. Fakat, bu bölgede 3. Binyıl boyunca oluşmaları muhtemelen merkezi yönetim kurumlarına kanıt oluşturacak hiçbir veri elimizde bulunmamaktadır (Frankipane 2010-172-173).

ETÇ seramiği genel olarak değerlendirildiğinde, daha çok Orta Fırat bölgesi'nin kuzey kesimine ait bölgesel özellikler sergilediği görülmektedir. Titrış, Lidar, Hassek, Tilbeş, Nevali Çori ve Gre Virike'de ele geçen seramik malzeme, ETÇ'nin büyük bir

kısmını temsil eden ve ETÇ seramiğinin gelişimini ortaya koyan önemli bilgiler sunmaktadır.

Tilbeş, Grevireke ETÇ I-II. Evre'ye ait seramik malzeme, daha çok Orta Fırat'ın kuzeyi (Lidar-Titriş) ile bir bütünlük göstermektedir. I. Evre seramik malzemesi daha dar bir bölge ile karşılaştırılabilecek malzeme ortaya koyarken, II. Evre'de karşılaştırma malzemesi daha geniş bir bölgede görülebilmektedir. Özellikle Harran III/IV seramik malzemesi Gre Virike II. Evre malzemesi ile paralellik göstermektedir (Prag 1970: Fig.7; 8).

Yalın basit seramik grubu içerisinde, ETÇ I. Evre'de kullanılan dışa çekik ağızlı, kabartma bantlı yüksek ayaklı çanağı, II. Evre'de kullanılmaya devam etmiştir. Bu çanak formları yüksek ayaklı kaplara aittir. Ancak ayak parçaları her iki evre için oldukça ayırt edici özellikler sergilemektedir. Daha kütleli olan I. Evre'nin yüksek ayaklarında, çizi bezekler ile pencere bezekler (Lev 14.), II. Evre'nin yüksek ayaklarında (Lev 14.) görülmemektedir.

ETÇ I ve II.evrede yüksek ayaklı çanak diplerinde büyük bir farklılık görülmemektedir. Ancak II. Evre'de küçük halka dipler (Lev.28) daha yaygın kullanılmıştır.

Belirtmiş olduğumuz tipolojik ayrıma göre Dicle, Cezire ve Orta/Yukarı Fırat Bölgelerindeki Yüksek Ayaklı Çanakların genel bir değerlendirmesi yapılacak olursa, %8'lik bir orana sahip olan, Boncuk Ağız Kenarlı Yüksek Ayaklı Çanak grubundan **TİP I** grubuna giren yerleşimler Şaraga ve Birecik'tir. %20'lik bir dilime sahip Bant Ağız Kenarlı Yüksek Ayaklı Çanak grubuna giren **TİP II** grubuna, Birecik, Titriş, Tilbeş, Gre Virike, Till Barsib, Tell Brak ve Arslantepe yerleşimleri girmektedir. %17'lik bir dilime sahip olan Basit Ağız Kenarlı Keskin Omurgalı Yüksek Ayaklı Çanaklar ise TİP III grubuna girmektedir ve bu grubun yerleşimleri de, Oylum Höyük, Şaraga, Birecik, Hacinebi, Tilbeş, Gre Virike, TİL Barsib, Tell Rijim, Tell Leilan, Tell Billa, Qara Quzaq, Karkamış olarak saptanmıştır. Son olarak %3'lik bir orana sahip olan Omurgalı Dışa Dönük Ağız Kenarlı Yüksek Ayaklı Çanak formuna sahip **TİP IV** grubuna ise, Oylum Höyük, Hacinebi, Hassek Höyük, Hassek, Til Barsib, Aşağı Salat yerleşimleri girmektedir.

Genel olarak seramikteki değişimler, kültürel ilişkilere ya da ticaret, göç, istila gibi nedenlerle ortaya çıkan kültürel yayılıma bağlanmaktadır.

Braidwoodlar, Amuk Bölgesi'ndeki çalışmaları sonucunda Suriye'de M.Ö. 3. Binde seramik yayılımı ile ilgili çalışmalar yapmışlardır Kuzey Suriye'de genel olarak, Fırat'ın batısında kalan bölge, Fırat ve doğusundaki bölgeden farklı bir seramik bölgesi olarak değerlendirilmektedir (Carter 1995: 98; Fig. 14. 1; Thissen 1989: 206).

Mazzoni'ye göre (1985: 10), ETÇ'nin sonlarında Kuzey Suriye'de Fırat'ın doğusu, Fırat'ın batısı ve Amuk bölgesini içine alan sahil bölgesi olmak üzere üç seramik bölgesi mevcuttur.

Seramik bölgelerini belirlerken, kesin çizgiler çizmek çok doğru bir yaklaşım gibi görünmemektedir. Her bölge, coğrafi engeller ve mesafelerle sınırlanmış olan kendi dar çevresi içinde, kendine özgü seramik gelenekleri ortaya koymaktadır.

Arkeolojik çalışmalarda, seramik malzeme, dönemlerine, türlerine ve hamur gruplarına göre ayrılmakta, üretim teknikleri incelenmekte, istatistiksel ve tipolojik çalışmalar yapılmakta, daha önce kazılan merkezlerden ele geçen örneklerle karşılaştırılmaktadır. Bu çalışmalar, seramik malzemenin daha çok kronolojik ve kültürel gösterge Özelliği üzerine odaklıdır. Ancak kapların kullanım amacına yönelik çalışmalar genellikle gözden kaçırılmaktadır. Oysa kapların kullanım amaçlarının belirlenmesi, kullanıldığı dönem ile ilgili günlük yaşam, ekonomik yapı, inançlar ve gelenekler gibi birçok farklı konuda bilgileri de ortaya koymayı mümkün kılmaktadır. Bununla birlikte, pişmiş toprak kapların oldukça geniş bir kullanım alanı bulunduğundan, bunların tam olarak ne tür işlerde kullanıldıklarını, hangi amaca yönelik üretildiklerini belirlemek güçtür. Bazen bir kap formu, birden fazla ve oldukça farklı amaçlarla kullanılabilir. Kap fonksiyonlarının belirlenmesinde, kullanım amacı ile ilgili ip ucu sunan insitu buluntu durumu ve farklı fonksiyonlara işaret eden farklı özelliklerde kap formları olmak üzere başlıca iki kıstas önemlidir (Orton 1993:28).

Pişmiş toprak kapların kullanım amacını belirlemede, kap formları, üretim özellikleri, kullanım sonrası ortaya çıkan yeni özellikler ve kap içinde bulunan maddelerin analizi de önemli kriterlerdir. Tamamı üzerinde küçük delikler bulunan bir

çanağın süzgeç olduğu, ateşe konduğunda çatlamasını önlemek için hamuruna taşçık konmuş bir kabın mutfak kabı olduğu anlaşılabilir. Yine bir kabın yüzeyindeki isler, kabın doğrudan ateşe maruz kaldığına işaret etmektedir.

Kapların içindeki malzemeyi belirlemeye yönelik kimyasal analiz çalışmaları ise mümkün olabilmekte, fakat kaplar bulunduktan sonra yıkandığından bu bulguları elde etmek güçleşmektedir (Ellison 1984: 63)

Kapların kullanım amaçlarını belirlemek için, buldukları mekânlarda insitu durumları da oldukça önemli ip uçları sunmaktadır. Bir kült alanı olarak kullanılan Gre Virike’de, mezarlarda ve çeşitli mimari kalıntılarla birlikte ele geçen kaplar, kullanım ve üretim amaçları ile ilgili önemli bilgiler ortaya koymaktadır. Birecik Mezarlığı’nda Gre Virike’de ele geçen seramik malzemeye bakıldığında, bazı kap tiplerine çağdaş yerleşmelerde sık rastlandığı, ancak bazı özel kap tiplerine yerleşim yerlerinde rastlanmadığı görülmektedir. Genel olarak ETÇ merkezlerinden ele geçen kapları, bu özelliklerine göre günlük kullanım kapları, mezar kapları ve tören kapları olmak üzere başlıca üç grupta ele almak mümkündür.

Eski Önasya inancına göre öteki dünyada ölülerin rahat etmesi için, aç ve susuz kalmaması için törenler yapmak ve adaklar adamak gerekiyordu. Gilgamiş Destanı’nda, ölen Enkidu’nun ruhu ile Gilgamiş arasında geçen konuşmada, ruhuna adaklar adanmayan bir kişinin öteki dünyada uyumadığını, hayvanlara yedirilen tencere kazıntısı ve sokağa atılan yemek artıklarını yediği belirtilmektedir (Ramazanoğlu 2001: 101).

M.Ö. 3. Binde Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki mezarların vazgeçilmez buluntuları olan meyvelikler dini törenlerde kullanılmış olmalıdır. Birecik Mezarlığı, Titriş Nekropolü, Lidar Höyük Mezarlığı, Tilbeş, Hassek ve Gre Virike’de ETÇ I-II. Evre’ye ait mezarlarda çok sayıda yüksek ayaklı kap formlarına ait parçalar ele geçmiştir. Bu tip kaplar sunu kabı gibi kullanılmış olma ihtimali güçlü görünmektedir. Bu kap parçalarının bulunduğu mezarlarda çok sayıda hayvan kemiği de ele geçmiştir. Bunlar olasılıkla kült töreninde kurban olarak sunulan hayvanların kemikleri olup; kanlarında yüksek ayaklı çanakların içine konularak sunu yapılmış

olabilir. Ancak bu tezin kanıtlanması için yüksek ayaklı çanaklar içinden tortu alınıp analiz yapılması gerekmektedir.

Gerek mezar eşyası, gerekse mezar olarak kullanılan kaplar, günlük hayatta kullanılan tiplerde olabildiği gibi, mezarlara özgü tiplerde de olabilmektedir. Hem günlük kullanım hem özel mezar kaplarına Mezopotamya'daki mezarlarda da rastlanmaktadır (Postgate 1980: 73).

Bazı kap tiplerinin, mezarlara konmak için özel olarak üretildiği anlaşılmaktadır. Özellikle meyvelik veya yüksek ayaklı kaplara, günlük yaşam mekanlarında sık rastlanmamakta, mezar eşyası olarak ise yaygın görülmektedir. Yüksek ayaklı kaplar (Lev 5 res. 5), küçük dipleri nedeniyle kolayca devrilebildiğinden, günlük yaşam kullanımını için çok uygun değildir. Peltenburg'a göre (1995: 19), yüksek ayaklı kaplar mezarlara konmak için üretilmiştir.

M.Ö. 3. Binin ikinci yarısında, mezarlar için özel seramik üretimi yapıldığını göstermektedir. Benzer şekilde, Lidar Höyük'de de yerleşim dışında, 19 seramik fırını bulunan bir çömlekçi mahallesi açığa çıkartılmıştır (Hauptmann 1983b: Res.5; 6; 1999: 71). Birecik Barajı yakınlarında yer alan Birecik ETÇ Nekropolü'ndeki (Sertok 1999a) kurtarma kazıları sırasında, dozer tahribatına maruz kalmış bir alanda kül tabakalarının izleri bulunmaktaydı. Bu küllü alanda seramik üretimi de yapılmış olabilir. Ancak ne yazıkki, bu alan büyük ölçüde tahrip edildiğinden bölgenin ETÇ ölü gömme gelenekleri ile ilgili birçok önemli ipucu da yok olmuştur.

Seramik üretimi için gerekli olan iki şeyden biri kil, diğeri yakıttır. Özellikle kile ulaşmak Fırat havzasında oldukça kolaydır. Bu nedenle Lidar Höyük'de mezar eşyası olarak seramik üretimi, mezarlık alanı yakınlarında yapılabilmektedir. Mezarlık yakınlarında seramik üretimi, mezarlara bırakılan çok sayıdaki kabın uzak bir yerden taşınmasını da gerektirmediğinden pratik bir üretim kolaylığı sağlamaktadır.

Birecik ETÇ Nekropolü'nde (Sertok 1999b) ele geçen, ETÇ I-II'ye ait yayınlanmamış binlerce kap içerisinde çatlak ve bükülmüş kapların sayısı bir hayli fazladır. Bu durum olasılıkla ani ölümler somasında, seramik üretimi için uygun olmayan yağışlı ve soğuk havalarda da mezar eşyası olarak kap üretme zorunluluğundan kaynaklanmış olmalıdır. Seramik üretiminde, kabın yapımı, kuruması

ve pişirilmesi için zaman ve uygun iklim koşulları gerekmektedir (Arnold 1985: 61-76; Franken 1998: 508; Simpson 1997: 52). Bölgede kalitesiz mezar kabı üretimine M.Ö. 3. Binin ikinci yarısına ait mezarlarda rastlanmaması, bu dönemde çömlekçiliğin ulaştığı üst seviyeye işaret etmektedir.

M.Ö. 3. Binde, Orta Fırat Bölgesi'nde kremasyon, basit toprak, çömlek, küp, taş sanduka, kerpiç sanduka ve oda mezarlardan oluşan, oldukça farklı mezar gelenekleri ile karşılaşmaktadır (H. Alkım 1979; Orthmann 1977). Yine Hassek Höyük, Tiriş Höyük de hem intramural, hem extramural mezar gelenekleri birlikte görülebilmektedir (Behm-Blancke 1981; 1983: 68; Algaze 1996: 129, 133; 1999: 147).

Mezarlarla yerleşmeler çoğunlukla iç içedir. ETÇ boyunca ev ya da avlu tabanlarına ölülerin gömülmesi geleneği ile sık karşılaşmaktadır (Laneri 1999). M.Ö. 3. Binde, Orta Fırat Bölgesi'nde, mezar tipleri ve ölü gömme geleneklerinde belirgin farklılıklar ve çeşitlilikler olmasına rağmen, mezarlara eşya bırakma ortak bir gelenektir.

Mezopotamya inancına göre öteki dünyaya yolculuk zor ve meşakkatlidir. Bu yolculuk sırasında geçilen kapılardaki yeraltı tanrılarına ve karışık yaratıklarına hediyeler sunulmalıdır. Mezarlara bırakılan eşyaların ve yiyeceklerin ölünün öteki dünyada kullanması için olmadığı anlaşılmaktadır. Mezar eşyaları, ölünün ruhunun rahat etmesi için, bu zor yolculukta yeraltı tanrılarına hediyeler sunmak üzere mezarlara bırakılmıştır. Temeli yeraltındaki öteki dünyaya giden engeller ve tehlikelerle dolu yolculuk fikri üzerine kurulu bu inanç, günümüze kadar varlığını sürdürmüştür (Örnek 1971: 93-125). Mezara eşya bırakma ve ölü yemeği de geçmişten gelen bir gelenek olarak günümüzde Anadolu'da devam etmektedir (Örnek 1979: 72-89).

Orta Fırat Bölgesi'nde, özellikle M.Ö. 3. Binin ortalarından itibaren, genellikle diğer mezar tiplerinden daha zengin buluntulara sahip oda mezarlarla karşılaşmaktadır. Lidar Höyük'de (Hauptmann 1999: 72; Res.13; 14) ve Birecik ETÇ Nekropolü'nde (Sertok 2001b) ETÇ'nin ilk yansına ait olan bazı mezarların, diğerlerinden farklı olarak zengin mezar eşyalanna sahip olması, bölgede böyle bir statü farkının ETÇ'nin ilk yarısında ortaya çıkmış olabileceğini düşündürmektedir. Hauptmann'a göre Lidar

Höyük'de görülen iki farklı mezarlık, farklı sosyal sınıfların varlığına işaret etmektedir (Hauptmann 1982. 18).

Pişmiş toprak kaplar çeşitli dönemler boyunca mezarlara en sık bırakılan mezar eşyası türüdür. Bu nedenle ölü gömme gelenekleri değerlendirilirken, seramik türü malzeme oldukça önemlidir. Ölü gömme gelenekleri ile seramik gelenekleri arasında bir bütünlük söz konusudur (Carter 1995: 98). Ayrıca içinde mezar eşyası bulunan hemen hemen her mezarda seramik türü malzeme ile karşılaşmaktadır. Pişmiş toprak kapların üretimi için gerekli kil ve yakıt doğada kolayca elde edilebildiğinden, bunlara varlıklı ya da varlıksız her birey kolayca sahip olabilmekteydi.

MÖ. 3. Binin özellikle ikinci yarısında, bölgede seramik geleneğinde oldukça kaliteli ve standart bir üretim söz konusudur. Bu da sadece mezardaki seramik türü malzemenin niteliğine bakarak bir mezar sahibinin sosyal statüsü ile ilgili sonuçlar ortaya koymayı güçleştirmektedir. Ancak farklı sosyal statülere işaret eden anıtsal mezarlarda, mezar eşyası olarak bırakılmış pişmiş toprak kap sayılarında büyük bir artış gözlenmektedir.

Pişmiş toprak kapların temel işlevi, İçinde yemek pişirmek ve içinden yemek yemektir. Gre Virike mezarlığında olduğu gibi, Mezarlarda hayvan kemiklerine, Titriş Höyük ve Hayaz Höyük ETÇ mezarlarında da rastlanmaktadır (Laneri 1999: 226).

Mezopotamya'da *monizmin* (ölüler ve atalar ibadeti) dinsel yaşamdaki yeri oldukça önemlidir. Mezopotamya inancına göre, ölüler dünyası oldukça kötü bir yerdir. *Dilmun* olarak geçen cennette, sadece ölümsüz tanrılar yaşardı (Kramer 1990: 124, 127). Ölen kişinin ruhunun geri dönebileceği ve yaşayan insanlara zarar verebileceği korkusu vardır. Gılgamış Destanı'nda öteki dünyadan, *karanlığın evi, içine ayak basanı bırakmayan ev, dönüşü olmayan yol, ışıktan mahrum kalınan ev, çamurun yemek olduğu, insanların kuş gibi tüylü elbiseler taşıdığı yer* olarak bahsedilmektedir (Ramazanoğlu 2001: 60). Öteki dünyada yaşayan insanların da yeryüzündekiler gibi yiyeceğe ve içeceğe ihtiyacı vardır. Bu nedenle ölüler için yiyecek ve içecek sunulması gerekmektedir. Bu nedenle tezin konusunu oluşturan yüksek ayaklı çanaklar “sunu Kabı” olarak kullanılmış olmalıdır.

9.SONUÇ

ETÇ'nda Orta Fırat Bölgesi'nde, Geç Uruk Devri'nde başlayan Mezopotamya gelenekleri devam etmiş, bununla birlikte yerel özellikler ön plana çıkarak bölgesel bir seramik kültürü oluşmuştur. Toroslar'ın güneyinden itibaren Orta Fırat havzası boyunca, ETÇ'nin başlarında, Geç Uruk Devri'nden devam eden kesintisiz bir kültürel devamlılık söz konusudur. Özellikle M.Ö. 3. Binin ilk yansına tarihlenen seramik örnekler, bu güçlü kültürel devamlılığa işaret etmektedir. Bu sonuçları, gerek birçok merkezde devam eden kesintisiz ETÇ I yerleşmeleri, gerekse yaşam biçimlerindeki alışkanlıkların devamı desteklemektedir. Bölgede, Neolitik Dönem'den itibaren devam eden büyük oranda domuz yetiştiriciliğine bağlı yaşam, Geç Uruk Devri ile başlayan ve ETÇ boyunca da devam eden yeni süreçte yerini, koyun yetiştiriciliğine dayalı, süt ve yün ürünlerine bağlı yeni bir yaşam tarzına bırakmıştır (bkz. Frangipane 2002: 45, 46).

Orta Fırat Bölgesinde yere alan ETÇ merkezlerinin ortaya koyduğu gelişkin sosyal organizasyon ve uzun süreli kullanım, yer alan birçok küçük ETÇ yerleşmesinin varlığı (Harita), bu merkezlerin aynı idari sistem içinde yer aldıklarını ve birbirleriyle bağlantılı olduklarını düşündürmektedir.

ETÇ'de, I. Evre'de görülen birçok kap formu, II. Evre'de kullanılmaya devam etse de, II. Evre malzemesi belirgin farklılıklar ortaya koymaktadır. Bölgede ETÇ'nin ilk ve ikinci yarıya ait seramik formları ve seramik tekniklerinde farklılıklar olduğundan, birçok belirgin kap formu ve seramik türüne göre her iki ana evrenin malzemesini ayırt etmek kolaydır. I. Evre'de görülen gerek birçok kap formunun, gerekse yalın basit seramik, saklı astarlı seramik, metalik seramik, ve ağızdan üçgen tutamaklı mutfak kapları gibi seramik türlerinin II. Evre'de gelişerek kullanılmaya devam etmesi, ETÇ boyunca bölgedeki kültürel sürekliliği göstermektedir. Gre Virike'nin II. Evre'de de kutsal alan özelliğini devam ettirmesi, bu kültürel sürekliliğin en önemli işaretlerinden biridir.

Lidar Höyük'deki nekropol alanının seramik buluntuları, mezarlığın M.Ö. 3. Binin hem ilk hem ikinci yarısını kapsayan uzunca bir süre kullanıldığını göstermektedir (Hauptmann 1982: 18; 1983a: 43). Birecik ETÇ Nekropolü de benzer bir sonuç ortaya koymaktadır. Birecik ETÇ Nekropolü'nün her ne kadar büyük bir

kısmı M.Ö. 3. Binin ilk yarısına ait mezarlardan oluşsa da, yayınlanmamış bazı mezarlar M.Ö. 3. Binin ikinci yarısına ait mezar malzemesi içermektedir. Bu durum, Gre Virike'de olduğu gibi bir kült alanı ya da mezarlığın bölgede, kültürel devamlılığın sonucu olarak, ETÇ boyunca kullanıldığını göstermektedir. Birecik ETÇ Nekropolü içinde, tahrip edilen büyük bir alanda görülen kül tabakaları ile birlikte korunan birkaç duvar kalıntısı, Gre Virike'de olduğu gibi bu alanda, ölü törenlerinde yemek pişirilen mutfaklar olduğunu ve ölü kültürüne bağlı aktivitelerin bölgede Gre Virike ile sınırlı kalmadığını düşündürmektedir.

II. Evre'nin seramik malzemesi, I. Evre ile karşılaştırıldığında, oldukça kaliteli ve daha standart bir seri üretime işaret eden kapların ortaya çıktığı görülmektedir. I. Evre'de de kullanılan yalın basit seramik, saklı astarlı seramik, metalik seramik gibi seramik türleri II. Evre'de daha kaliteli bir üretim sergilemektedir. Wattenmaker'e göre (1998: 129), bu dönemde gelişmiş üretim yöntemleri, seramik atölyelerinin varlığı ve standart kap üretimleri kapların ustalarca yapıldığını göstermektedir. Bu dönemde çömlekçi işaretli ve mühür baskılı kapların oldukça yaygın görülmesi de bu durumun bir sonucu olmalıdır.

II. Evre'de yine bir yenilik olarak, ince şerit perdahlı, yatay saklı astarlı ve bant boyalı seramik gibi yeni seramik türleri ortaya çıkmıştır. Bu olasılıkla daha kullanışlı olan ve belki ayakla çevrilen çarkın kullanımıyla ve bu evrede çömlek ustalığının doruğuna ulaşmasıyla ilgili olmalıdır. Çömlekçinin çarka daha fazla hakim olması sonucu, bu dönemde kap formları repertuarında da büyük bir zenginlik söz konusudur.

Her iki evre seramiği içerisinde, başta yüksek ayaklı kaplara, dipten akıtacaklı çömleklere, bardaklara ve şişelere ait olan, özel yaşamda fazla kullanılmayan kap formları görülmesi, özellikle Gre Virike ve Birecik Mezarlığı merkezin kült alanı özelliği ile ilgili olmalıdır. Bu tipte özel kaplar bölgede yerleşim yerlerinden çok mezarlarda görülmektedir. Gre Virike'de özellikle yüksek ayaklı kaplara ait olan örneklerin, bir yerleşim yerine oranla oldukça fazla olduğu görülmektedir.

Campbell, özellikle M.Ö. 3. Binin üçüncü çeyreğinde, daha fazla standartlaşan kap formlarının ortaya çıkışını, sosyal kentleşme yapısının gelişmesine bağlamaktadır (Campbell, 2000: 15). M.Ö. 3. Binin ikinci yarısında yaşanan büyük sosyal patlama sonucu ortaya çıkan büyük şehirler, yeni ekonomik düzenler, yeni yönetim biçimleri,

yoğun bölgeler arası ilişkiler, yeni ihtiyaçlar ile bir iş kolu olarak çömlekçilikteki uzmanlaşma, yeni seramik türleri ve zengin birçok yeni kap formunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sosyal organizasyondaki büyük gelişme de çömlekçiliği bir iş kolu olarak toplum yaşamında önemli bir yere oturtmuş olmalıdır.

Orta Fırat Bölgesi'nde şimdiye kadar birçok kazılar yapılmıştır. Ancak MÖ. 3. Bin boyunca stratigrafik olarak pişmiş toprak kapların gelişimini ortaya koyan merkezlerin sayısı son derece azdır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi, ETÇ ile ilgili bilgilerin çoğunlukla mezar malzemesine dayanması, ikincisi de ETÇ yerleşmeleri üzerinde kalın geç dönem yerleşmeleri bulunduğundan, bu dönemle ilgili bilgiler ortaya koyan tabakalara geniş bir alanda ulaşılamamasıdır.

Sonuç olarak İncelenen yüksek ayaklı çanaklar , Şanlıurfa Müzesine satın alma yoluyla gelen ve Erken Tunç Çağı dönemi özelliklerini yansıtmaktadır. Bölgede yapılan diğer kazılardan ele geçen yüksek ayaklı çanakların , özellikle Gre-Virike, Birecik Mezarlığı, Oylum, Tilbeş ve Şaraga kazılarından ele geçen meyveliklerle karşılaştırılmıştır.

Orta Fırat Bölgesi'ndeki yerleşimlerden ele geçen ve Şanlıurfa Müzesi'ne Satın Alma Yoluyla gelen Yüksek Ayaklı Çanakların Erken Tunç Çağı II ve III evrelerine tarihlendirilmekte olduğu, söz konusu evrede ise tipolojik dağılıma göre TİP II, III ve IV'e giren formların yoğunluklu olarak görüldüğü tespit edilen önemli sonuçlar arasında yer almaktadır. Buna istinaden denilebilir ki, evre ve tipolojik ayrımın birbiriyle paralellik gösterdiği söylenebilir. Bu da mezarlardan ele geçen Yüksek Ayaklı Çanakların belirli bir evrede kullanıldığını ve belli bir halk grubuna ait olduğunu kanıtlar niteliktedir. Nitekim tezin içerisinde bahsedildiği üzere yerleşimler belirli evrelerde söz konusu kap formlarını tercih etmişlerdir ve ETÇ II ve III evreleri TİP II-III ve IV gruptaki formlara karşılık gelmektedir. Mezarlarda ele geçen bu mal grubu söz konusu ETÇ kültürünün yapısını ortaya koyar nitelikte olmakla birlikte işlevsel olarak kullanımının tam olarak ortaya konulabilmesi için kapların içlerinden numune alınarak analize tabii tutulması gerekmektedir. Ancak genel bir yargıya varmak gerekecek olursa, mezarlardan ele geçmiş olan Yüksek Ayaklı Çanakların kült kabı olarak kullanılmış olduğu ve mezarlar için özel üretim oldukları sonucuna varabiliriz.

KAYNAKÇA

- ABAY, Eşref. *Die Keramik der Frilbronzezeit in Anatolien mit „syrischen Affinitäten“* Münster: 1997.
- ACAR, Erhan. *Anadolu 'da Tarihöncesi Çağlardan Tunç Çağı Sonuna Kadar Konut ve Yerleşme, Tarihten Günümüze Anadolu 'da Konut ve Yerleşme*, İstanbul: Habitat IL Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1996.
- AKYURT, İ. Metin,. M.Ö 2. *Binde Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri*, Ankara: TTK Basımevi, 1998.
- ALBRIGHT, William Foxwell. *The Archaeology of Palestine*, London: Penguin Books, 1960.
- ALBRIGHT, William Foxwell. "The Chronology of Middle Bronze I (Early Bronze-Middle Bronze)." *BASOR*, 168, 1962: 37-41.
- ALESSIO, M. ve DİĞERLERİ. "C 14 Dating of Arslantepe." *Origini*, 12,2, 1983: 575-580.
- ALGAZE, Guillermo. "Habuba on the Tigris: Archaic Niniveh Reconsidered." *J7VES*", 45, 1986a: 125-138.
- ALGAZE, Guillermo. "Kurban Höyük and the Late Chalcolithic Period in the Northwest Mesopotamian Periphery: A Preliminary Assessment." Ed. U. FMKBEINER ve W.RÖLLIG, *Camdat Nasr Period or Regional Style*, Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 1986b: 274-315.
- ALGAZE, Guillermo ve DİĞERLERİ. "The Chicago Euphrates Archaeological Project 1980-1984: An Interim Report." *Anatolica*, 13, 1986c: 37-148.
- ALGAZE, Guillermo. *Dicle-Fırat Arkeolojik Yüzey Araştırmaları Projesi 1988*, Ankara: TEKDAM, 1988.
- ALGAZE, Guillermo. "A New Frontier: First Results of the Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project." *JNES*, 48,1: 1989:241-282.
- ALGAZE, G., R. BREUNINGER, C. LIGHTFOOT ve M. ROSENBERG. "The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: A Preliminary Report on the 1989-1990 Seasons." *Anatolica*, 17,1991: 175-240.
- ALGAZE, Guillermo. "The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project, 1990." *IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1992a: 425-445.
- ALGAZE, G., A MISIR ve T. WILKINSON. Şanlıurfa Museum University of California Excavations and Surveys at Titriş Höyük, 1991: A Preliminary Report." *Anatolica*, 18, 1992b: 33-60.
- ALGAZE, Guillermo. "Processual Regularities in the Expansion of Early Sumerian and Mature Harappan Civilizations." Ed. M. FRANGIPANE, H. HAUPTMANN, M. LIVERANL P. MATTHIAE ve

- M. MELLINK, *Between the Rivers and Over the Mountains: Archaeologica Anatolica et Mesopotamica Alba Palmieri Dedicate*, Roma: Gruppo Editoriale Internazionale, 1993a: 222-231.
- ALGAZE, Guillermo. *The Uruk World System: The Dynamics of Expansion of Early Mesopotamian Civilization*, Chicago, London: The University of Chicago Press, 1993b.
- ALGAZE, G., R. BREUNINGER ve J. KNUDSTAD. The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: Final Report of the Birecik and the Carchemish Dam Survey Areas." *Anatolica*, 20,1994: 1-96.
- ALGAZE, G. ve DİĞERLERİ. "Titris Höyük, A Small EBA Urban Center in Southeast Anatolia: The 1994 Season." *Anatolica*, 21, 1995: 13-64.
- ALGAZE, G. ve DİĞERLERİ. "Late EBA Urban Structure at Titris Höyük, Southeastern Turkey: The 1995 Season." *Anatolica*, 22, 1996: 129-144.
- ALGAZE, G.ve DİĞERLERİ. "Excavations at Titriş Höyük, Şanlıurfa Province: Preliminary Report for the 1998 Season." *KST*, 21, 1, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1999: 145-151.
- ALKIM, Handan. "Gedikli (Karahüyük) Çanak-Çömleğine Toplu Bir Bakış." *Türk Tarih Kongresi*, 8, 1, 1979:135-142.
- ALKIM, U. Bahadır. "1962 Dönemi Tilmen Höyük ve Yesemek Kazılan." *TAD*, 11, 2, 1962: 5-7.
- ALKIM, U. Bahadır. "Dördüncü Dönem Tilmen Hüyük Kazısı (1962)." *TAD*, 12,1, 1964a: 5-7.
- ALKIM, U. Bahadır. "İslahiye Bölgesi Araştırmaları ve Tilmen Höyük Kazısı 1963." *TAD*, 13, 1, 1965: 5-17.
- ALKIM, U. B. ve H. ALKIM. "1966 Gedikli (Karahüyük) Kazısı Birinci Ön-Rapor." *Belleten*, 30, 1966: 1-26.
- ALKIM, U. Bahadır. "İslahiye Bölgesi Araştırmaları: Tümen ve Gedikli Hüyük Kazılan (1964)." *TAD*, 14, 1-2, 1967a: 69-78.
- ALKIM, U. Bahadır. "İslahiye Bölgesi Araştırmaları ve Gedikli (Karahüyük) Kazısı (1965)." *TAD*, 14,1-2, 1967b: 79-86.
- ALKIM, U. Bahadır. The Amanus Region in Turkey: New Light on the Historical Geography and Archaeology." *Archaeology*, 22, 1969:280-289.
- AMIRAN, Ruth. "A Note on the Two Items of the Khirbet Kerak Ware Culture." Ed. K. EMRE, M MELLINK, B. HROUDA ve N. ÖZGÜÇ, *Anatolia and the Ancient Near Eastern Studies in Honor of Tahsin Özgüç*, Ankara: TTK Basımevi, 1989: 9-10.

- AMIRAN, Ruth. The Spouted-Jug of the EB I Period." Ed. G. ARSEBÜK, M.J. MELLINK ve W. SCHIRMER, *Karatepe'deki Işık: Halet Çambel'e Sunulan Yazılar*, İstanbul: Ege Yayınları, 1998: 39.
- ARCHI, A., P.E. PECORELLA ve M. SALVTNI. *Gaziantep e la sua regione: Uno studio storicoe topografica degli insediamenti Preclassici (Incunabula Graeca, 48)*, Rome: Edizioni deir Ateneo, 1971.
- ARCHI, Alfonso. "The Royal Archives of Ebla." Ed H. WEISS, *Ebla to Damascus: Art and Archaeology of Ancient Syria*, Washington: Smithsonian Inst Travelling Exhibition Service, 1986a: 140-148.
- ARCHI, Alfonso. "The Geography of South-Eastern Anatolia and Northern Syria According to the Texts from Ebla (IUrđ Millennium B.C.)." 9. *Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler*, L Ankara: TTK Basımevi, 1986b: 165-170.
- ARCHI, Alfonso. "The City of Ebla and the Organization of the Rural Territory." Ed. E. AERTS ve H. KLENGEL, *The Town as Regional Economic Centre in the Ancient Near East: Tenth International Economic History Congress (Studies in Social and Economic History, 20)*, Leuven: Leuven University Press, 1990:15-19.
- ARMSTRONG, J. A. ve R. L. ZETTLER. "Excavations on the High Mound (Inner Town)." Ed. R.L. ZETTLER ve DİĞERLERİ. *Subsistence and Settlement in a Marginal Environment: Tell es-Sweyhat, 1989-1995 Preliminary Report (MASCA Research Papers in Science and Archaeology 14)*, Michigan: Ann Arbor, 1997: 11-33.
- ARNOLD, Dean E. *Ceramic Theory and Cultural Process*, Cambridge, New York, Port Chester, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press, 1985.
- ARSEBÜK, Güven. "Altınova'da (Elazığ) Koyu Yüzlü Açkılı ve Karaz Türü Çanak Çömlek Arasındaki İlişkiler." 8. *Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler*, L Ankara: TTK Basımevi, 1979: 81-92.
- ARSEBÜK, Güven. "Altınova'da (Elazığ) Başlangıcından İlk Tunç Çağının Sonuna Kadar Kültür Silsilesi ve Sosyal Tabakalarına Sorunu." 9. *Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler*, I, Ankara: TTK Basımevi, 1986: 67-72.
- ASTOUR, Michael C. The Date of the Destruction of Palace G at Ebla" Ed. M.W. CHAVALAS ve J.L. HAYES, *New Horizons in the Study of Ancient Syria (Bibliotheca Mesopotamia, 25)*, Malibu: Undena Publications, 1992:23-37.
- BALTACIOGLU, Hatçe. "Arkeolojik ve Antropolojik Verilerin Işığında Alaca Höyük 'Kral' Mezarları Konusunda Gözlemler." *Ortaçağ'da Anadolu: Prof. Dr. Aynur Durukan'a Armağan*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayını, 2002: 91-112.
- BEHM-BLANCKE, Manfred R. "Hasek Höyük 1980 Kazı Dönemi." *KST*, 3,1981: 103-108.
- BEHM-BLANCKE, Manfred R. "Hasek Höyük: Die Grabungen 1981." *TAD*, 26,2,1983:65-78.

- BEHM-BLANCKE, Manfred R. "Hasek Höyük." *İM*, 34, 1984: 31-91.
- BEHM-BLANCKE, Manfred R. "Periphère Ninive 5-Keramik am Oberen Euphrat" *MDOG*, 120, 1988: 159-172.
- BEHM-BLANCKE, Manfred R. "Hasek Höyük." *Kayıp Zamanların Peşinde: Alman Arkeoloji Enstitüsü Anadolu Kazıları*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, 1999: 81-89.
- BİLGİN, A. Nejat. "Harabebezikan Höyüğü'nde Bulunan Erken Tunç Çağı (Mezar?) Kaplan." Ed. N. TUNA J. ÖZTÜRK ve J. VELİBEYOĞLU, *İhsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarının Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ TAÇDAM, 2001: 413-452.
- BONATZ, D., H. KÜHNE ve A. MAHMOUD. *Rivers and Steppes: Cultural Heritage and Environment of the Syrian Jezirah (Catalogue to the Museum of Deir ez-Zor)*, Damascus: Ministry of Culture Directorate-General of Antiquities and Museums, 1998.
- BONECHI, Marco. "Remarks on the III. Millennium Geographical Names of the Syrian Upper Mesopotamia" Ed. M. LEBEAU, *Subartu*, 4, 1, Brepols, 1998: 220-235.
- BÖKÖNYI, Sandor. "Late Chalcolithic and Early Bronze I Animal Remains from Arslantepe (Malatya): A Preliminary Report." *Origini*, 12, 2, 1983: 581-598.
- BRAIDWOOD, R.J. ve L. BRAIDWOOD. *Excavations in the Plain of Antioch I : The Earlier Assemblages Phases A-J*, Chicago: University of Chicago Press, 1960.
- BUCCELLATI, Giorgio. *Terqa Preliminary Report 10 (Bibliotheca Mesopotamia, 10)*, Malibu: Undena Publications, 1979.
- BUCCELLATI, G. ve M. KELLY-BUCCELLATI. *Oraya Modular Reports I (Syro-Mesopotamian Studies, IV,4)*, Malibu: Undena Publication, 1988a
- BUCCELLATI, G. ve M. KELLY-BUCCELLATI. *Mozan I: The Soundings of the First Two Seasons (Bibliotheca Mesopotamia, 20)*, Malibu: Undena Publications, 1988b.
- BUCCELLATI, Giorgio. "River Bank, High County, and Pasture Land: The Growth of Nomadism on the Middle Euphrates and the Khabur." Ed. S. EICHLER, M. WAFLER, D. WARBURTON, *Tall al-Hamidiya 2 (Symposion Recent Excavation in the Upper Khabur Region)*, Vandenhoeck, Ruprecht Göttingen: Universitätsverlag Freiburg Schweiz, 1990a:87-117.
- BURNEY, Charles. "Eastern Anatolia in the Chalcolithic and Early Bronze Age." *AS.*, 8, 1958: 157-189.
- BURNEY, C. ve D.M. LANG. *The People of the Hills: Ancient Ararat and Caucasus*, London: Weidenfeld and Nicolson, 1971.
- BUTTERLIN, Pascal. "Espaces Urukéens en Syrie: Problèmes de Cartographie et de Méthodologie, in Espace Naturel." Ed. M. FORTIN, O. AURENCHE, *Espace Habité-Natural Space, Inhabited Space, en Syrie du Nord (le-2e millénaires av.)*, *CSMSBulletin*, 33, 1998: 149-166.

- CAMPBELL, Stuart. "Questions of Defination in the Early Bronze Age of the Tishrin Dam." Ed. C. MARIO ve H. HAUPTMANN, *Chronologies des Pays du Caucase et de L Euphrate aux We-Ille Millénaires (Actes du colloque d'Istanbul, 16-19 décembre 1998)*, De Boccard: Institut Français d'Etudes Anatoliennes d'Istanbul 2000: 53-63.
- CAMPBELL THOMPSON, R. ve R. W. HAMILTON. "The British Museum Excavations on the Temple of Ishtar at Nineveh, 1930-31." *Annals of Archaeology and Antropology*, 29, 1932: 55-116.
- CARTER, Elizabeth. "Elam and Elamites." *CSMS Bulletin*, 25, 1993: 51-56.
- CARTER, Elizabeth ve Andrea PARKER. Tots, People and The Archaeology of Death in Northern Syria and Southern Anatolia in the Latter Half of the Third Millennium B.C." Ed. S. CAMPBELL ve A. GREEN, *Archaeology of Death in the Ancient Near East*, Oxford: Oxbow Books, 1995: 96-116.
- COOPER, E. N. The EB-MB Transitional Period at Tell Kabir, Syria." Ed. G. del OLMO LETE ve J.-L. MONTERO FENOLLÔS, *Archaeology of the Upper Syrian Euphrates The Tishrin Dam Area*, Barcelona: Editorial AUSA, 1999:321-332.
- COURTY, M. A. ve V. ROUX. "Identification of Wheel Throwing on the Basis of Ceramic Surface Feature and Microfabrics." *Journal of Archaeological Science*, 22,1995: 17-50.
- CRAWFORD, Harriet *Sumer and Sumerians*, Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- CREEKMORE, A., 2010. "The Structure of Upper Mesopotamian Cities: Insight from Fluxgate Gradiometer Survey at Kazane Höyük, Southeastern Turkey", *Archaeological Prospection 17*: 73-88
- CURVERS, Hans H. The Begirming of the Third Millennium in Syria" Ed. O.M.C. HAEX, H.H. CURVERS ve P.M.M.G. AKKERMANS, *To the Euphrates and Beyond: Archaeological Studies in Honour of Maurits N. Van Loon*, Rotterdam: A. A. Balkema, 1989: 173-193.
- CURVERS, H. ve G. M. SCHWARTZ. "Umm el-Marra: A Bronze Age Urban Center in the Jabbul Plain, Western Syria" *AJA*, 101,1997:201-227.
- DARGA A. Muhibbe. "Şemsiyetepe 1979 Yılı Çalışmaları." *KST*, 2, 1981: 27-30.
- DARGA, A. Muhibbe. "Şemsiyetepe Kazılan 1985 Sezonu Sonuçları." *KST*, 8,1,1986a: 157-171.
- DARGA Muhibbe. "Şemsiyetepe İlk Tunç Çağı Boyalı Çanak Çömleği" 9. *Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildirileri, I*, Ankara: TTK Basımevi, 1986b: 73-80.
- DARGA A Muhibbe. "Şemsiyetepe Kazılan 1986 Sezonu Sonuçları." *KST*, 9,1, 1987: 181-203.
- DEVECİ, A. ve Y. MERGER "Zeytinbahçeli Höyük Ön Araştırma Raporu." Ed. N. TUNA ve J. ÖZTÜRK, *Ihsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ TAÇDAM, 1999: 97-119.

- DEVER, William G. "The Middle Bronze I Period in Syria and Palestine." Ed. J.A. SANDERS, *Essays in Honor of Nelson Glueck: Near Eastern Archaeology in the Twentieth Century*, New York: Garden City, 1970: 132-163.
- DI NOCERA, Gian Maria. "Radiocarbon Dating from Arslantepe and Norşuntepe: The Fourm-Third Millennium Absolute Chronology in the Upper Euphrates and Transcaucasian Region." Ed. C. MARRO ve H. HAUPTMANN, *Chronologies des Pays du Caucase et de L'Euphrate aux We-IIIe Millénaires (Actes du colloque d'Istanbul, 16-19 décembre 1998)*, De Boccard: Institut Français d'Etudes Anatoliennes d'Istanbul 2000: 73-96.
- DOLCE, Rita. "Some Aspects of the Primary Economic Structures of Ebla in the Third and Second Millennium B.C.: Stones and Workplaces." Ed. H. WAETZOLDT ve H. HAUPTMANN, *Wirtschaft und Gesellschaft von Ebla*, Heidelberg, 1988: 35-45.
- DITTMANN, R., C. GREWE, S. HUH ve C. SCHMIDT. "Şavi Höyük Yüzey Araştırması." Ed. N. TUNA, J. ÖZTÜRK ve J. VELİBEYOĞLU, *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ TAÇDAM, 2001: 233-262.
- DITTMANN, R. ve DİĞERLERİ. "Şavi Höyük İlk Kazı Mevsimi Raporu, 2000." Ed. N. TUNA ve J. VELİBEYOĞLU, *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ TAÇDAM, 2002: 211-242.
- DORNEMANN, Rudolph H. "Salvage Excavations at Tell Hadidi in the Euphrates River Valley." *Biblical Archaeologist*, 48, 1, 1985: 49-59.
- DORNEMANN, Rudolph H. "Tell Hadidi: One Bronze Age Site Among Many in the Tabqa Dam Salvage Area." *BASOR*, 270, 1988: 13-42.
- DORNEMANN, Rudolph H. "The Beginning of the Bronze Age in Syria in Light of Recent Excavation." Ed. P. MATTHIAE, M Van LOON ve H. WEISS, *Resurrecting the Past*, Istanbul, 1990: 85-100.
- DROVER, Margeret S. ve J. BOTTERO. "Syria Before 2200 B.C." *The Cambridge Ancient History*, I, 2, Cambridge: Cambridge University Press, 1971: 315-362.
- DURU, Refik. "Değirmentepe Kazısı ve "Kuzey Suriye-Kuzey Mezopotamya Kökenli" Demlen Bazı Çanak Çömlek Türlerinin Yayılışı." *TTK Kongresi*, 8, 1, Ankara: TTK Basımevi, 1979a: 129-134.
- DURU, Refik. "Değirmentepe Höyüğü Kazısı, 1973." *Keban Projesi 1973 Çalışmaları*, Ankara: TTK Basımevi, 1979b: 13-24.
- DURU, Refik. "Elazığ-Değirmentepe Excavations." Ed. O. BELLİ, *Istanbul University's Contributions to Archaeology in Turkey (1932-2000)*, İstanbul: İstanbul University Rectorate Publications, 2001a: 108-109.

- DURU, Refik. "Excavations at Gedikli Karahöyük and Krnşkal Höyük." Ed. O. BELLİ, *İstanbul University's Contributions to Archaeology in Turkey (1932-2000)*, İstanbul: İstanbul University Rectorate Publications, 2001b: 127-130.
- DURU, Refik. "Tümen Höyük Excavations." Ed. O. BELLİ, *İstanbul University's Contributions to Archaeology in Turkey (1932-2000)*, İstanbul: İstanbul University Rectorate Publications, 2001c: 133-136.
- DURU, Refik. "Gedikli Karahöyük I-II.", Ankara, TTK 2006.
- EFE, Turan. "Pattemd Reserved-Slip Decoration in the Early Bronze Age of Western Anatolia." *Anatolica*, 12,1986: 1-18.
- EINWAG, Berthold. Tall Bazi 1993." Ed. H. KÜHNE, "Archäologische Forschungen in Syrien (5)." *Aß*, 40-41 (1993-94), 1994: 228-231.
- EINWAG, Berthold. *Die Keramik aus dem Bereich des Palastes A in Tall Bi'a/Tuttul und das Problem der frühen Mittleren Bronzezeit*, München, Wien: Profil Verlag, 1998.
- EMBERLING, Geoff. *Ethnicity and the State in Early Third Millennium Mesopotamia* (Doktora Tezi), Anthropology and Near Eastern Studies in The University of Michigan, 1995.
- EMBERLING, Geoff ve DİĞERLERİ. "Excavations at Tell Brak 1998: Preliminary Report." *Iraq*, 51, 1999: 1-42.
- EMRE, Kutlu, M. MELLINK, B. HROUDA ve N. ÖZGÜÇ (Ed.). *Anatolia and the Ancient Near East: Studies in Honor of Tahsin Özgüç*, Ankara: TTK Basımevi, 1989.
- ENGİN, A.,. *Orta Fırat Bölgesi'nin Eski Tunç Çağı Seramiği İçerisinde Gre Virike Buluntuları'nın Yeri ve Önemi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış doktora tezi), 2003.
- ENSERT, H. Kübra. *Erken Tunç Çağı Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye Bölgesi Ölü Gömme Gelenekleri Işığında Oylum Höyük Mezarları*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış doktora tezi), 1995.
- ERGEÇ, Rıfat "GAP-Gaziantep'te Kaybolan ve Kurtarılmaya Çalışılan Kültür Varlıkları." *GAP Bölgesi'nde Kültür Varlıklarının Korunması, Yaşatılması ve Tanıtılması Sempozyumu*, T.C. Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 2000: 95-103.
- ERİNÇ, Sim. "Ktötürel Çevrebilim Açısından Güneydoğu Anadolu." Ed. H. ÇAMBEL ve R.J. BRAIDWOOD, *İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Karma Projesi Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları I*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1980: 65-72.
- ERKANAL, Armağan. *Anadolu'da Bulunan Suriye Kökenli Mühürler ve Mühür Baskaları*, Ankara: TTK Basımevi, 1993.
- ERKANAL, Hayat. "1988 Gınavaz Kazılan." *Höyük*, 1, Ankara: TTK, 1988:29-36.

- ERKANAL, Hayat. "Mardin Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları." *GAP Bölgesi 'nde Kültür Varlıklarının Korunması, Yaşatılması ve Tanıtılması Sempozyumu*, T.C. Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 2000: 16-34.
- ERTEM, Hayri. "Han İbrahim Şah Kazısı, 1970." *Keban Projesi 1970 Çalışmaları*, Ankara: : TTK Basımevi, 1972: 63-74.
- ERTEM, Hayri. *Keban Projesi Han İbrahim Şah Kazısı 1970-1971*, Ankara: TTK Basımevi, 1982.
- ESİN, Ufuk. "Tepecik Kazısı, 1970." *Keban Projesi 1970 Çalışmaları*, Ankara: TTK Basımevi: 1970: 139-158.
- ESİN, Ufuk. "Tepecik Kazısı, 1972." *Keban Projesi 1972 Çalışmaları*, Ankara: TTK Basımevi, 1976a: 101-118.
- ESİN, Ufuk. "Tülintepe Kazısı, 1972." *Keban Projesi 1972 Çalışmaları*, Ankara: TTK Basımevi, 1976b: 119-174.
- ESİN, Ufuk. "1979 Tepecik ve Tülintepe Kazıları." *8. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara: TTK Basımevi, 1979a: 65-76.
- ESİN, Ufuk. "Tepecik Kazısı, 1973." *Keban Projesi 1973 Çalışmaları*, Ankara: TTK Basımevi, 1979b: 79-114.
- ESİN, Ufuk. "Tülintepe Kazısı, 1973." *Keban Projesi 1973 Çalışmaları*, Ankara: TTK Basımevi, 1979c: 115-126.
- ESİN, Ufuk. "Değirmentepe Kazısı 1979." *KST*, 2,1981: 91-99.
- ESİN, Ufuk. "Tepecik Kazısı, 1974." *Keban Projesi 1974-1975 Çalışmaları*, Ankara: TTK Basımevi, 1982:71-118.
- FORTIN, Michel. Trois campagnes de fouilles à Tell 'Atij: Un comptoir commercial du Ulème millénaire en Syrie du Nord." *CSMSBulletin*, 18,1989: 35-56.
- FORTIN, Michel. "Les Fouilles Canadiennes a Tell Atij (Til. Mill.), sur le Moyen Khabour, en Syrie du Nord" *34. Uluslararası Assirioloji Kongresi (6-10/VII/1987): Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara: TTK Basımevi, 1998b: 407412.
- FRANGIPANE, M. ve A. PALMIER! "A Protourban Centre of the Late Uruk Period." *Origini*, 12, 2, 1983a: 287-454.
- FRANGIPANE, M. ve A. PALMIER! "Cultural Developments at Arslantepe at the Beginning of Third Millennium." *Origini*, 12, 2, 1983b: 523-574.
- FRANGIPANE, M. ve A. PALMIER! "Urbanization in Perimesopotamian Areas: the Case of Eastern Anatolia." Ed. L. MANZANJLLA *Studies in the Neolithic and Urban Revolutions*, Oxford: BAR International Series 349, 1987:295-317.

- FRANGIPANE, Marcella "The 1990 Excavations at Arslantepe, Malatya." *KST*, 13, 1: 1992: 177-195.
- FRANGIPANE, Marcella. "Arslantepe-Melid-Malarya." Ed. F. BERTI, D. B. FERRERO, M. FRANGIPANE ve S. LAGUNA, Çeviren: E. ÖZBAYOĞLU, *Arslantepe, Hierapolis, Iasos, Kyme*, Venezia: Marsilio Editori, 1993a: 31-69.
- FRANGIPANE, M., ve DİĞERLERİ (Ed). *Between the Rivers and Over the Mountains: Archaeologica Anatolica et Mesopotamia Alba Palmieri Dedicate*, Roma: Gruppo Editoriale Intemazionale, 1993b.
- FRANGIPANE, Marcella. "Arslantepe 1996: The Finding of an E.B. I Royal Tomb." *KST*, 19, 1, 1997: 291-309.
- FRANGIPANE, Marcella "Changes in Upper Mesopotamian/Anatolian Relations at the Beginning of 3rd Millennium B.C." *Subartu*, 4, 1, 1998: 195-218.
- FRANGIPANE, Marcella "The Late Chalcolithic/EB I Sequence at Arslantepe Chronological and Cultural Remarks from a Frontier Site." Ed. C. MARRO ve H. HAUPTMANN, *Chronologies des Pays du Caucase et de L'Euphrate aux IVe-IIIe Millénaires (Varia Anatolica 11, Actes du colloque d'Istanbul, 16-19 décembre 1998)*, Paris: Insitu ut Français d'Etudes Anatoliennes d'Istanbul, 2000:439^71.
- FRANGIPANE, M. ve E. BUCAK. "1999 Yılı Zeytinlibahçe Höyük Kazı ve Araştırmaları." Ed. N. TUNA, J. ÖZTÜRK ve J. VELİBEYOĞLU, *Hisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ TAÇDAM, 2001: 65-132.
- FRANGIPANE, M. ve DİĞERLERİ. "Zeytinlibahçe Höyük 2000 Yılı Kazı Çalışmaları, Ed. N. TUNA ve J. VELİBEYOĞLU, Hisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları, Ankara: ODTÜ TAÇDAM, 2002: 41-100.
- FRANGIPANE, M., 2002. *Yakındoğu'da Devletin Doğuşu*. İstanbul.
- FRANGIPANE, M., 2003a. "Doğu Anadolu. Son Kalkolitik Çağ", *Arkeo Atlas 2, Tunç Bakışlar*: 12-30.
- FRANGIPANE, M., 2003b. "Doğu Anadolu. İlk Tunç Çağı I Dönemi", *Arkeo Atlas 2, Tunç Bakışlar*: 44-57.
- FRANGIPANE, M., 2003c. "Doğu Anadolu. İlk Tunç Çağı II-III Dönemi", *Arkeo Atlas 2, Tunç Bakışlar*: 58-68.
- FRANKEN, H. ve A. Van AS. "Potters Who Used Euphrates Clay." Ed. H. GASCHE, M. TANRET, C. JANSSEN ve A. DEGRAEVE, *Cinquante-deux reflexions sur le Proche-Orient Ancien: Offertes en Hommage a Leon de Meyer (Mesopotamian History and Environment Occasional Publications II)*, Leuven: Peeters, 1994: 507-518.

- FRANKFORT, Henri. *Cylinder Seals: A Documentary Essay on the Art and Religion of the Ancient Near East*, London: Mchillan and Co., 1939.
- FRANKFORT, Henri. *Uygurluğın Doğusu*, Çeviren: Alaeddin ŐENEL, Ankara: V Yayınlan, 1989.
- FREEDMAN, D. (Ed). *Archaeological Report From the Tabqa Dam Project-Euphrates Valley, Syria (AASOR 44)*, Cambridge, MA, 1977.
- FUENSANTA, Jesús Gil. "Some Architectural Relations Between Eastern Anatolia, Syria, Mesopotamia and Iran During the End of Fourth Millennium B.C." Ed. A. ERKANAL ve DİĞERLERİ, *İ.Metin Akıyurt-Bahattin Devam Anı Kitabı: Eski Yakındoğu Kùltùrleri Üzerine incelemeler*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınlan, 1995:127-134. 1997: 227-244.
- FUENSANTA, J. G, MS. ROTHMAN ve E. BUCAK. "1997 Salvage Excavations at Tilbeş Hùyük." *KST*, 20, 1, 1998: 207-218.
- FUENSANTA, J. G., MS. ROTHMAN ve E. BUCAK. "Salvage Excavations at Tubes Hùyük (Birecik, Ulfa), 1998." *KST*, 21,1, 1999: 157-166.
- FUENSANTA, J. G., P. CHARVAT ve E. BUCAK. "2000 Surtepe Hùyük Salvage Excavation Report." *KST*, 23, 1, Ankara: T.C. Kùltür Bakanlığı, Anıtlar ve Mùzeler Genel Mùdùrlùđù, 2001: 197-204.
- FUGMANN, E. Hama. *Fouilles et Recherces 1931-1938, II, 1; L'architecture des pùriodes Prù-hùllenistiques*, Copenhagen: Nationalmuseet, 1958.
- GATES, Marie-Henriette. "Archaeology in Turkey." *AJA*, 99,1995:207-255.
- GATES, Marie-Henriette. "Archaeology in Turkey." *AJA*, 100,1996: 277-335.
- GERBER, Christoph. "Bemerkungen zur Stratigraphie von Tell Judaidah (Amuđ Phase G)." Ed. C. MARRO ve H. HAUPTMANN, *Chronologies des Pays du Caucase et de L 'Euphrate aux We-IIIe Millùnaires* (Varia Anatolica 11, Actes du colloque d'Istanbul, 16-19 dÙcembre 1998), Paris: Insituut Français d'Etudes Anatoliennes d'Istanbul, 2000a. 205-211.
- GERBER, Christoph. "Die Keramik der Frùhen Bronzezeit im Karababa-Becken." Ed. C. MARRO ve H. HAUPTMANN, *Chronologies des Pays du Caucase et de L 'Euphrate aux We-IIIe Millùnaires* (Varia Anatolica 11, Actes du colloque d'Istanbul, 16-19 dÙcembre 1998), Paris: Insituut Français d'Etudes Anatoliennes d'Istanbul. 2000b: 213-229
- GERSTENBLITH, Patty. "A Reassesment of the Begginning of the Middle Bronze Age in Syria-Palestine." *BASOR*, 237,1980: 65-84.
- GERSTENBLITH, Patty. *The Levant at the Beginning of the Middle Bronze Age (ASOR 5)*, Philadelphia: ASOR, 1983.
- GOLDMAN, Hetty. *Excavations at Gùzlu Kule, Tarsus: From the Neolithic Through the Bronze Age*, Vol. I, H (Text, Plates), Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1956.

- GORDON, Cyrus H. "Geographical Horizons of Ebla." Ed. M W. CHAVALAS ve J.L. HAYES, *New Horizons in the Study of Ancient Syria (Bibliotheca Mesopotamia, 25)*, Malibu: Undena Publications, 1992:63-68.
- GÜNAY, D. ve R. WHALLON. "Araştırma Bölgesinde Daha Önce Yapılmış İncelemeler ve Geziler." Ed. H. ÇAMBEL ve R.J. BRAIDWOOD, *İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Karma Projesi Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları*, I, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1980: 83-106.
- GÜTERBOCK, H. G. ve M. V. LOON. The Euphrates Valley Expedition, *The Oriental Institute Report 1968/9*, 1969: 16-21.
- HAMMADE, H. ve Y. KOIKE. "Syrian Archaeological Expedition in the Tishreen Dam Basin Excavations at Tell al-Abr 1990 and 1991." *DM.*, 6,1992: 109-175.
- HAMMADE, H. ve Y. YAMAZAKI. "Some Remarks on the Uruk Levels at Tell al'Abr on the Euphrates." *Akkadica*, 84-85, 1993: 53-62.
- HANBURY-TENISON, J.W. *The Late Chalcolithic to Early Bronze I Transition in Palestine and Transjordan*, Oxford: BAR International Series 311, 1986.
- HARMANKAYA, S., O. TANINDI ve M. ÖZBAŞARAN. *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri (TAY), 3: Kalkolitik*, İstanbul: Ege Yayınları, 1998.
- HAUPTMANN, Harald. "Norşuntepe: Historische Geographie und Ergebnisse der Grabungen 1968/69." *M.*, 19-20 (1969-70), 1970a: 21-78.
- HAUPTMANN, Harald. "Norşuntepe Kazılan, 1968." *Keban Projesi 1968 Çalışmaları*, Ankara: TTK Basımevi, 1970b: 103-130.
- HAUPTMANN, Harald. "Norşuntepe Kazılan, 1969." *Keban Projesi 1969 Çalışmaları*, Ankara: TTK Basımevi, 1971:71-90.
- HAUPTMANN, Harald. "Norşuntepe Kazılan, 1970." *Keban Projesi 1970 Çalışmaları*, Ankara: TTK Basımevi, 1972: 87-118.
- HAUPTMANN, Harald. "Norşuntepe Kazılan, 1972." *Keban Projesi 1972 Çalışmaları*, Ankara: TTK Basımevi, 1976:41-100.
- HAUPTMANN, Harald. "Norşuntepe Kazılan, 1973." *Keban Projesi 1973 Çalışmaları*, Ankara: TTK Basımevi, 1979a: 43-78.
- HAUPTMANN, Harald. "Kalkolitik Çağdan İlk Tunç Çağının Bitimine Kadar Norşuntepe'de Yerleşmenin Gelişimi." *8. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler*, I, Ankara: TTK Basımevi, 1979b: 55-64.
- HAUPTMANN, Harald. "Lidar Höyük, 1980 (Recent Archaeological Research in Turkey)." *A.S.*, 31, 1981:197-198.

- HAUPTMANN, Harald. "Norşun Tepe Kazdan, 1974." *Keban Projesi 1974-1975 Çalışmaları*, Ankara: TTK Basımevi, 1982: 15-70.
- HAUPTMANN, Harald. "Lidar Höyük, 1981." *AS.*, 32,1982b: 17-18.
- HAUPTMANN, H, 1983. "Lidar Höyük 1981", *Türk Arkeoloji Dergisi XXVI - 2*: 93-110.
- HAUPTMANN, Harald. "Lidar." *AJA*, 87, 3,1983: 433.
- HAUPTMANN, Harald. "Lidar Höyük 1981." *TAD*, 26,2,1983b: 93-110.
- HAUPTMANN, Harald. "Vier Jahrtausende Siedlungsgeschichte am mittleren Euphrat" *Archäologie in Deutschland*, I, 1993: 10-15.
- HAUPTMANN, Harald. "Fırat Bölgesi Kazılan: Norşuntepe ve Lidar Höyük." *Kayıp Zamanların Peşinde: Alman Arkeoloji Enstitüsü Anadolu Kazılan*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, 1999:65-80.
- HAUPTMANN, Harald. "Zur Chronologie des 3. Jahrtausends v. Chr. Am Oberen Euphrat Aufgrund der Stratigraphie des Norşuntepe." Ed. C. MARRO ve H. HAUPTMANN, *Chronologies des Pays du Caucase et de L'Euphrate aux We-IIIe Millénaires* (Varia Anatolica 11, Actes du colloque d'Istanbul 16-19 décembre 1998), Paris: Insituat Français d'Etudes Anatoliennes İstanbul, 2000:419-438.
- HELMS, S. W. "A Note on EB IV 'Symbols' from Palestme/Transjordan." *Akkadica*, 52, 1987: 32-34.
- HELWING, B., E. ÖZGEN ve H. TEKİN. "Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen auf dem Oylum Höyük." *IM.*, 47,1997: 39-90.
- HELWTNG, Barbara. "Regional Variation in the Composition of late Chalcolithic Pottery Assemblages." Ed. C. MARIO ve H. HAUPTMANN, *Chronologies des Pays du Caucase et de L'Euphrate aux IVe-IIIe Millénaires* (Actes du colloque d'Istanbul, 16-19 décembre 1998), De Boccard: Institut Français d'Etudes Anatoliennes d'Istanbul, 2000:145-164.
- HELWTNG, Barbara. "Vierösenpokale vom Mittleren Euphrat-Anmerkungen zum Kulturkontakt im frühen dritten Jahrtausend v. Chr." *Festschrift für Harald Hauptmann zum 65. Geburtstag* (Lux Orientis Archäologie zwischen Asien und Europa), Rahden: Verlag Marie Leidorf GmbH, 2001:187-195.
- HERMANS, Günter. "Keramische Rohstoffe am Hassek Höyük und ihre Eigenschaften-Beobachtungen aus der Sicht des Praktikers." Ed. M. R. BEHM-BLANCKE, *Hassek Höyük: Naturwissenschaftliche Untersuchungen und Lithische Industrie* (LM., 38), Tübingen: Ernst Wasmuth, 1992: 101-107.
- HÖH, Manfred Roman. "Die Keramik von Hassek Höyük." *IM.*, 31,1981: 31-82.
- HÖH, Manfred Roman. "Die Keramik von Hassek Höyük." *IM.*, 34, 1984: 66-91.

- HOLE, Frank. "Middle Khabur Settlement and Agriculture in the Ninevite 5 Period." *CSMS Bulletin*, 21, 1991: 17-29.
- KELLY-BUCCELLATI, Marilyn. "Trade in Metals in the Third Millennium: Northeastern Syria and eastern Anatolia." Ed. P. MATTFIAE, M Van LOON ve H. WEISS, *Resurrecting the Past (A Joint Tribute to Adnan Bounni)*, Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut te Istanbul, 1990a: 117-131.
- KELLY-BUCCELLATI, Marilyn. "Three Seasons of Excavation at Tell Mozan." Ed. S. EICHLER, M. WÄHLER ve D. WARBURTON, *Tall al-Hamidiya 2 (Symposion Recent Excavation in the Upper Khabur Region)*, Vandenhoeck, Ruprecht Göttingen: Universitätsverlag Freiburg Schweiz, 1990b: 119-132.
- KELLY-BUCCELLATI, M. ve W. R. SHELBY. "Terqa Preliminary Report No. 4: A Typology of Ceramic Vessels of the Third and Second Millennia From the First Two Seasons." *Syro-Mesopotamian Studies*, 1, 6, 1997: 1-56.
- KEMPINSKI, Aharaa *The Rise of an Urban Culture: The Urbanization of Palestine in the early Bronze Age; 3000-2150 B.C.*, Jerusalem: Etnographic Soc., 1978.
- KEPINSKI-LECOMTE, C. ve R. ERGEÇ. Tilbeshar 1996." *Anatolia Antiqua*, 5, 1997: 337-341.
- KEPINSKI-LECOMTE, C. ve R. ERGEÇ. "Les Céramiques de la Prospection de Tilbeshar au Bronze Ancien et Bronze Moyen." *Anatolia Antiqua*, 6, 1998a: 155-172.
- KEPINSKI-LECOMTE, C. ve R. ERGEÇ. "Research at Tilbeshar, 1997." *KST*, 20, 1, 1998b: 241-247.
- KEPINSKI-LECOMTE, C. ve R. ERGEÇ. The 1998 Research at Tilbeshar." *KST*, 21, 1, 1999a: 209-216.
- KEPINSKI-LECOMTE, C. ve R. ERGEÇ. Tilbeshar 1998." *Anatolia Antiqua*, 7, 1999b: 245-251.
- KEPINSKI-LECOMTE, C. ve R. ERGEÇ. "Researches at Tilbeshar 1999." *KST*, 22, 1, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, Amlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2000a: 133-136.
- KEPINSKI-LECOMTE, C. ve R. ERGEÇ. Tilbeshar 1999: Occupations de la Valee du Sajour de la Fin du Chalcolithique au Bronze Moyen." *Anatolia Antiqua*, 8, 2000b: 215-225.
- KEPINSKI-LECOMTE, Christine. "Researches at Tilbeshar, 2000." *KST*, 23, 2, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, Amlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2001: 28-33.
- KOŞAY, Hamit Zübeyr. *Keban Projesi Pulur Kazısı 1968-1970*, Ankara: TTK Basımevi, 1976a.
- KOŞAY, Hamit Zübeyr. "Yeniköy Höyüğü Kazısı, 1972." *Keban Projesi 1972 Çalışmaları*, Ankara: TTK Basımevi, 1976b: 175-194.
- KRAMER, Samuel Noah. *Sumerian Mythology: A Study of Spiritual and Literary Achievement in the Third Millennium B.C.*, New York, Evanston, London: Harper and Row Publishers, 1961.
- KRAMER, Samuel Noah. *Tarih Sümer 'de Başlar*, Çeviren: M. İ. ÇİĞ, Ankara: TTK Basımevi.

- KUNÇ, Ş. ve A. ÇUKUR. "Yakan Fırat Havzası Maden Ocakları ve Bazı Arkeolojik Buluntularla İlişkileri." *IV. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 1988: 29-33.
- KUZUCUOĞLU, C., M. Fontugne, D. Mouralis, 2004. "Holocene Terraces in the Middle Euphrates Valley, between Halfeti and Karkemish (Gaziantep, Turkey)", *Quaternaire 15*, No: 1-2: 195-206.
- KÜHNE, Hartmut. "The Effects of Irrigation Agriculture: Bronze and Iron age Habitation along the Khabur, Eastern Syria." Ed. S. BOTTENA ve DİĞERLERİ *Man 's Role in the Shaping of the Eastern Mediterranean Landscape*, Rotterdam, 1990: 15-30.
- LANERI, Nicola. "Intramural Tombs-A Funerary Tradition of the Middle Euphrates Valley During the Middle Bronze Age." *Journal of Near Eastern Studies*, 58, 1999: 221-241.
- LEBEAU, Marc. "La Céramique du Tombeau IXQ50-SE.T6 de Mari." *MARI*, 3, 1984:217-221.
- LEBEAU, Marc., Miroshedji, Pierre. "ARCANE IR 1 Ceramic" Paris, 2013.
- MAGRILL, P. ve A. MBDDLETON. "A Canaanite Potter's Workshop in Palestine." Ed. L FREESTONE ve D. GAIMSTER, *Pottery in the Making: World Ceramic Traditions*, London: British Museum Press, 1997: 68-73.
- MALLOWAN, M.J.E.L. 'The Sirian City of Til Barsip.' *Antiquity*, 11, 1937: 328-339.
- MALLOWAN, M.E.L. "Excavations in the Balih Valley, 1938." *Iraq*, 8, 1946: 111-159.
- MALLOWAN, M.E.L. "Excavations at Brak and Chagar Bazar." *Iraq*, 9, 1947:1-266.
- MALLOWAN, M.E.L. Tell Chuera in Nordost-Syrien." *Iraq*, 28, 1966: 89-95.
- MARFOE, Leon. "Kurban Höyük, 1980 (Recent Archaeological Research in Turkey)." *A.S.*, 31, 1981: 193-195.
- MARFOE, Leon. "Kurban Höyük Excavations." *KST*, 4, 1982: 95-105.
- MARRO, C. ve B. HELWING "Vers une Chronologie des Cultures du Haut-Euphrate au troisième millénaire-Untersuchungen zur bemalten Keramik des 3. Jt. Am oberen und mittleren Euphrat" Ed. U. FTNKBEINER, R. DITTMANN ve H. HAUPTMANN, *Beiträge zur Kulturgeschichte Vorderasiens: Festschrift für Rainer Michael Boehmer*, Mainz, 1995: 341-384.
- MARRO, C, A TİBET ve R. ERGEÇ. "Horum Höyük 1996 Çalışmaları." *KST*, 19, 1, 1997:251-275.
- MARRO, C, A TİBET ve R. ERGEÇ. "Fouilles de Sauvetage de Horum Höyük (Province de Gaziantep): Deuxième Rapport Préliminaire." *Anatolia Antiqua*, 6, 1998:349-378.
- MARRO, C, A TİBET ve R. ERGEÇ. "Fouilles de Sauvetage de Horum Höyük (Province de Gaziantep): Troisième Rapport Préliminaire." *Anatolia Antiqua*, 7, 1999a: 285-307.
- MARRO, C, A TİBET ve R. ERGEÇ. "Horum Höyük 1998 Çalışmaları." *AST*, 21, 1, 1999b: 167-184.

- MARRO, C, A TIBET ve F. BULGAN. "Fouilles de Sauvetage de Horum Höyük (Province de Gaziantep): Quatrième Rapport *Picuminaie*." *Anatolia Antiqua*, 8, 2000a: 257-278.
- MARRO, Catherine. "Vers une Chronologie Comparée des Pays du Caucase et de L'Euphrate aux IVe-IUe Millénaires." Ed. C. MARIO ve H. HAUPTMANN, *Chronologies des Pays du Caucase et de L'Euphrate aux IVe-IUe Millénaires* (Actes du colloque d'Istanbul, 16-19 décembre 1998), De Boccard: Institut Français d'Etudes Anatoliennes d'Istanbul, 2000b: 473-494.
- MARRO, C. ve H. HAUPTMANN (Ed.). *Chronologies des Pays du Caucase et de L Euphrate aux IVe-IUe Millénaires* (Actes du colloque d'Istanbul, 16-19 décembre 1998), De Boccard: Institut Français d'Etudes Anatoliennes d'Istanbul 2000c.
- MARTIN, L. ve R. B. WARTKE. "Tell Abu Hgaira 1987-1990." H. KÜHNE (Ed.), "Archäologische Forschungen in Syrien (5)." *AfO*, 40¹ (1993/94), 1994:200-215.
- MATNEY, T. ve G. ALGAZE. "Urban Development at Mid-Late Early Bronze Age Titriç Höyük in Southeastern Anatolia" *BASOR*, 299/300, 1995: 33-52.
- MATNEY, T., G. ALGAZE ve H. PITTMAN. "Excavations at Titris Höyük in Southeastern Turkey: A Preliminary Report of the 1996 Season." *Anatolica*, 23, 1997: 61-84.
- MATNEY, T., G. ALGAZE ve S.A. ROSEN. "Early Bronze Age Urban Structure at Titris Höyük, Southeastern Turkey: The 1998 Season." *JNES*, 25, 1999: 185-201.
- MATTHEWS, John. "Some Problems of the 2nd Millennium B.C.; The Middle and Late Bronze Ages." Ed. J. MATTHEWS, *The River Qoueiq, Northern Syria and its Catchment: Studies Arising From the Tell Rifa'at Survey 1977-79* (Part U), Oxford: BAR International Series 98(IT), 1981: 369-402.
- MATTHEWS, R.J. ve J.N. POSTGATE. "Excavations at Abu Salabikh, 1985-86." *Iraq*, 49, 1987: 91-119.
- MATTHEWS, Roger J. "Tell Brak 1990: The Glyptic." *JNES*, 53, 1991: 147-157.
- MATTHIAE, Paolo. *Ebla in the Period of the Amorite Dynasties and the Dynasty of Akkad: Recent Archaeological Discoveries at TellMardikh (1975)*. Malibu: Undena Publications, 1979a.
- MATTHIAE, Paolo. "Sondages a Tell Touqan (Syrie) 1978." *Akkadica*, 14, 1979b: 6-10.
- MATTHIAE, Paolo. "Two Princely Tombs at Tell Mardikh-Ebla." *Archaeology*, 33,2,1980a: 9-17.
- MAZZONI, Stefania. "Elements of Ceramic Cultures of Early Syrian Ebla in Comparison with Syro-Palestinian EB W." *BASOR*, 257, 1985: 1-18.
- MAZZONI, Stefania. "Economic Features of the Pottery Equipment of Palace G." Ed. H. WAETZOLDT ve H. HAUPTMANN, *Wirtschaft und Gesellschaft von Ebla*, Heidelberg: Heidelberger Studien zum alten Orient, 1988:81-105.
- MAZZONI, Stefania. "Cylinder Seals Impressions on Jars at Ebla: New Evidence." Ed. MJ. MELLINK, E. PORADA ve T. ÖZGÜÇ, *Aspects of Art and Iconography; Anatolia and Its Neighbours: Studies in Honor of Nimet Özgüç*, Ankara: TTK Basımevi, 1993: 399-414.

- MAZZONI, Stefania. "From the Late Chalcolithic to Early Bronze I in North-West Syria: Anatolian Contact and Regional Perspective." Ed. C. MARIO ve H. HAUPTMANN, *Chronologies des Pays du Caucase et de L Euphrate aux We-IIIe Millénaires* (Actes du colloque d'Istanbul, 16-19 décembre 1998), De Boccard: Institut Français d'Etudes Anatoliennes d'Istanbul 2000: 97-114.
- McCLELLAN, T. ve A. PORTER. "Salvage Excavations at Tell Banat, Tishreen Dam, Syria." *Orient Express*, 1995/3, 1994: 81-82.
- McCLELLAN, Thomas L. Tell Banat North: The White Monument." *Subartu*, 4,1,1998:243-249.
- McCORRISTON, Joy. "Preliminary Archaeological Analysis in the Middle Habur Valley, Syria and Studies of Socioeconomic change in the Early Third Millennium B.C." *CSMS Bulletin*, 29, 1995: 33-45.
- MEIJER, D.J.W. The Excavations at Tell Selenkahiye." Ed J-C. MARGUERON, *Le Moyen Euphrate: Zone de Contacts et d'échanges*, Strasbourg: Université des Sciences Humaines de Strasbourg, 1977:117-126.
- MEIJER, D.J.W. *A Survey in Northeeastern Syria*, Istanbul: Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut, 1986.
- MEIJER, D.J.W. Tell Hammam at Turkman (Syria) Season of 1995." *Orient Express*, 1995/3, 1995: 75-76.
- MEIJER, D.J.W. Tell Hammam al-Turkman: Preliminary Report on the Seventh Campaign, May-July 1995." *Anatolica*, 22,1996: 181-194.
- MELLAART, James. "The End of the Early Bronze Age in Anatolia and the Aegean." *AJA*, 62, 1958: 9-33.
- MELLAART, James. *The Chalcolithic and Early Bronze Ages in the Near East and Anatolia*, Beirut: Khayats, 1966.
- MELLINK, Machteld J. "Archaeology in Asia Minor." *AJA*, 84/4,1980: 501-518.
- MELLINK, Machteld J. "Archaeology in Asia Minor." *AJA*, 85/4,1981:463-479.
- MELLINK, Machteld J. "Anatolian and Foreign Relations of Tarsus in the Early Bronze Age." Ed K. EMRE, M. MELLINK, B. HROUDA ve N. ÔZGÛÇ, *Anatolia and the Ancient Near East: Studies in Honor of Tahsin Ôzgûç*, Ankara: TTK Basimevi, 1989: 319-331, pi. 58-65.
- MELLINK, Machteld J. "Archaeology in Anatolia."^, 95, 1991: 123-153.
- MELLINK, Machteld J. The Anatolian South Coast in the Early Bronze Age: The Cilician Perspective." Ed M. FRANGIPANE, H. HAUPTMANN, M. LIVERANI, P. MATTHIAE, M. MELLINK, *Between the Rivers and Over the Mountains: Archaeologica Anatolica et Mesopotamica Alba Palmieri Dedicate*, Roma: Gruppo Editoriale Internazionale, 1993: 495-508.

- MERGEN, Y. ve A. DEVECİ. "Akarçay Höyük 1998: Ön Araştırma Raporu." Ed. N. TUNA ve J. ÖZTÜRK, *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ TAÇDANL 1999: 19-44.
- MILLER, Naomi F. "Farming and Herding Along the Euphrates: Environmental Constraint and Cultural Choice (Fourth to Second Millennia B.C.)." Ed. R.L. ZETTLER ve DİĞERLERİ, *Subsistence and Settlement in à Marginal Environment: Tell es-Sweyhat, 1989-1995 Preliminary Report (MASCA Research Papers in Science and Archaeology 14)*, Michigan: Ann Arbor, 1997: 123-132.
- MONCHAMBERT, J.Y. "Mashnaqa 1986: Rapport préliminaire sur la deuxeme Campagne de fouilles." *Syria*, 64, 1987:47-78
- OATES, Joan. "Tell Brak in the Fourth and Third Millennia: From Uruk to Ur HI." Ed. S. EICHLER, M. WÖFLER
- ORTHMANN, Winfried. "Burial Customs of the 3rd Millennium B.C. in the Euphrates Valley." Ed J-C. MARGUERON, *Le Moyen Euphrate: Zone de Contacts et d'échanges*, Strasbourg: Université des Sciences Humaines de Strasbourg, 1977: 97-105.
- ORTHMANN, W. ve DİĞERLERİ. *Halawa 1977 bis 1979: Vorläufiger Bericht über die 1 bis 3 Grabungskampagne*, Bonn: Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde, 1981.
- ORTHMANN, Winfried. "The Origin of Tell Chuera." Ed. H. WEISS, *The Origins of Cities in Dry-Farming Syria and Mesopotamia in the Third Millennium B.C.*, Guilford: Four Quarters Publishing Co., 1986:61-70.
- ORTHMANN, Winfried. *Halawa 1980-1986*, Bonn: Dr. Rudolf Habelt GMBH, 1989.
- ORTHMANN, W. ve E. ROVA *Gräber des 3- Jahrtausends v. Chr. Im syrischen Euphrattal: 2. Ausgrabungen in Wreide*, Saarbrücken: Saarbrücker Druckerei und Verlag, 1991.
- ORTON, C, P. TYERS ve A VINCE. *Pottery in Archaeology*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- ÖKSE, A Tuba, *önasya Arkeolojisi Seramik Terimleri*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınlan, 1993.
- ÖKSE, ATuba. "Gre Virike 1998 Kazısı." Ed. N. TUNA ve J. ÖZTÜRK, *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ TAÇDAM 1999a: 119-156.
- ÖKSE, ATuba. "Salat Tepe Araştırması 1998." Derleyenler: N. TUNA J- ÖZTÜRK, *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ TAÇDAM, 1999b: 333-352.

- ÖKSE, AT. ve V. M. TEKİNALP. "Mezraa Höyük 1998 Araştırması." Ed. N. TUNA ve J. ÖZTÜRK, *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ TAÇDAM 1999c: 175-214.
- ÖKSE, T. ve E. BUCAK. "Kargamış Barajı-Gre Virike 1999 Kazısı." *KST*, 22,1, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2000: 191-202.
- ÖKSE, T. ve E. BUCAK. "Kargamış Barajı-Gre Virike 2000 Kazısı." *KST*, 23, 2, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2001a: 151-162.
- ÖKSE, ATuba ve DİĞERLERİ. "Mezraa Höyük 1999 Araştırması." Ed. N. TUNA J. ÖZTÜRK ve J. VELİBEYOĞLU, *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ TAÇDAM 2001b: 187-232.
- ÖKSE, ATuba. 2001c "Gre Virike 1999 Kazısı." Ed N. TUNA, J. ÖZTÜRK ve J. VELİBEYOĞLU, *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ TAÇDAM, 2001c: 263-308.
- ÖKSE, ATuba ve DİĞERLERİ. "Salattepe 1999 Yüzey Araştırması." Ed N. TUNA, J. ÖZTÜRK ve J. VELİBEYOĞLU, *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ TAÇDAM, 2001d: 593-642.
- ÖKSE, A. Tuba. *Arkeolojik Çalışmalarda Seramik Değerlendirme Yöntemleri*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2002a.
- ÖKSE, A. Tuba. "Gre Virike 2000 Kazısı" Ed. N. TUNA ve J. VELİBEYOĞLU, *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ TAÇDAM, 2002b: 243-270.
- ÖKSE, A. Tuba. "Gre Virike Kazıları." *Argos Gemicileri*, 7, Ankara: Kalender Aslan Yayıncılık, 2002c: 47-48.
- ÖKSE, A. Tuba. "MÖ. 3. Bine Ait Bir Ziyaret Yeri: Gre Virike." *Argos Gemicileri*, 8-9: Ankara:Kalender Aslan Yayıncılık, 2002d: 40-42.
- ÖKSE, A. Tuba. "Gre Virike: Fırat kenarında Bir M.Ö. 3. Bin Kutsal Alan." *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19, 2, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2002e: 53-74.
- ÖKSE, A. Tuba. "Suriye Şişeleri'nin Taşınma Biçimlerine İlişkin Yeni Bir Bulgu." *Bellekten*, Baskıda-d
- ÖRNEK, Sedat Veyis. *İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1971.
- ÖRNEK, Sedat Veyis. *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara: A.Ü. D.T.C.F. Yayınları 218, 1979.

- ÖZDOĞAN, Mehmet *Aşağı Fırat Havzası 1977 Yüzey Araştırmaları*, İstanbul: ODTÜ Aşağı Fırat Projesi Yayınları, 1/2,1977.
- ÖZFIRAT, Aynur. "Eski Çağ'da Harran", İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları, 2005.
- ÖZGEN, Engin. "Oylum Höyük: A Brief Account of Investigations Conducted in 1987 and 1989." *Anatolica*, 16, 1990: 21-29.
- ÖZGEN, Engin. "An Early Bronze Age Burial at Oylum Höyük Near Kilis." Ed. M.J. MELLINK, E. FORADA ve T. ÖZGÜÇ, *Aspects of Art and Iconography: Anatolia and İst Neighbours; Studies in Honor of Nimet özgüç*, Ankara: TTK Basımevi, 1993: 467-472.
- ÖZGEN, E., B. HELWTNG ve A. ENGİN. "Oylum Höyük, 1998-1999." *KST*, 22, 1, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2000: 223-230.
- ÖZGEN, E., B. HELWTNG ve A. ENGİN. "Oylum Höyük, 2000." 23. *KST*, 2, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2001a: 22-23.
- ÖZGEN, E. ve B. HELWTNG. "Ausgrabungen auf dem Oylum Höyük, 1997-2000: Zweiter vorläufiger Bericht." *ZM*, 51,2001b: 61-136
- ÖZGÜÇ, Nimet. "The Uruk Culture at Samsat" Ed. B. HROUDA, S. KROLL ve P.Z. SPANOS, *Von Uruk nach Tuttul: Festschrift für Eva Strommenger*, München Wien: Profil Verlag, 1992: 151-157.
- ÖZGÜÇ, Tahsin. "Yeni Araştırmaların Işığında Eski Anadolu Arkeolojisi." *Anatolia*, 7,1963: 23-42.
- ÖZGÜÇ, Tahsin. "New Observations on the Relationship of Kültepe with Southeast Anatolia and North Syria During the Third Millennium B.C." Ed. J.V. CANBY, E. PORADA, *Ancient Anatolia: Aspects of Change and Cultural Development: Essays in Honor of Machteld J. Mellink*, Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1986: 31-47.
- ÖZTAN, Aliye. "Aşağı Fırat Kurtarma Projesi Çerçevesinde Yapılan Samsat Kazıları." *GAP Bölgesi 'nde Kültür Varlıklarının Korunması, Yaşatılması ve Tanıtılması Sempozyumu*, Ankara: T.C. Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 2000: 93-94.
- PALMIERI, Alba. "Insediamento del Bronzo Antico a Gelinciktepe (Malatya)." *Origini*, 1, 1967: 117-193.
- PALMIERI, Alba. "Recenti dati sulla stratigraphia di Arslantepe." *Origini* 3,1969: 7-66.
- PALMIERI, Alba. "Scavi nell area sud-occidentale di Arslantepe." *Origini*, 7,1973: 55-179.
- PALMIERI, Alba. "Excavations at Arslantepe (Malatya)." *A S.*, 31,1981: 101-119.
- PALMIERI, Alba. "Perspectives on Protourbanization in Eastern Anatolia: Arslantepe (Malatya): An Interim Report on 1975-83 Campaigns." *Origini*, 12,2,1983: 655-662.

- PALMIERI, Alba. "Storage and Distribution at Arslantepe-Malatya in the Late Uruk Period." Ed. K. EMRE, M MELLTNK, B. HROUDA ve N. ÖZGÜÇ, *Anatolia and the Ancient Near East: Studies in Honor of Tahsin Özgüç*, Ankara: TTK Basımevi, 1989: 419-430.
- PALMIERİ A. ve M. FRANGIPANE. "The 1988 Campaign at Arslantepe, Malatya." *KST*, 11, 1: 1990: 191-195.
- PELTENBURG, Edgar ve DİĞERLERİ. "Jerablus-Tahtani, Syria, 1992-94: Preliminary Report." *Levant*, 27, 1995b: 1-28.
- PELTENBURG, Edgar ve DİĞERLERİ. "Jerablus-Tahtani, Syria, 1995: Preliminary Report." *Levant*, 28, 1996: 1-25.
- PELTENBURG, Edgar ve DİĞERLERİ. "Jerablus-Tahtani, Syria, 1996: Preliminary Report." *Levant*, 29, 1997: 1-19.
- POLLOCK, Susan. "Abu Salabikh: The Uruk Mound, 1985-86." *Iraq*, 49, 1987: 121-141.
- POLLOCK, Susan. "Archaeological Investigations on the Uruk Mound, Abu Salabikh, Iraq." *Iraq*, 52, 1990: 85-94.
- POLLOCK, Susan. "Of Priestesses, Princes and Poor Relations: The Dead in the Royal Cemetery of Ur." *CambridgeArchaeologicalJournal*, 1, 2, 1991: 171-189.
- POLLOCK, S. ve C. COURSEY. "Ceramics from Hacinebi Tepe: Chronology and Connections." *Anatolica*, 21, 1995: 101-141.
- POLLOCK, Susan. *Ancient Mesopotamia*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- POSTGATE, Nicholas. "Early Dynastie Burial Customs at Abu Salabikh." *Sumer*, 36, 1980: 65-32.
- POSTGATE, Nicholas. "Abu Essalabikh and Tell Mardikh: Sumer and Ebla." *Sumer*, 42, 1986: 1-10.
- POSTGATE, Nicholas. "The Transition from Uruk to Early Dynastic: Continuities and Discontinuities in the Record of Settlement." Ed. U. FINKBEINER ve W. RÖLLİG, *Gamdat Nasr Period or Regional Style?* Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 1986: 90-106.
- POSTGATE, J. Nicholas. "A View from down the Euphrates." Ed. H. WAETZOLDT ve H. HAUPTMANN, *Wirtschaftund Geselschafvon Ebla*, 1988: 111-117.
- POTTS, Daniel T. "A Contribution to the History of the Term 'Gamdat Nasr'." Ed. U. FINKBEINER ve W. RÖLLİG, *Gamdat Nasr Period or Regional Style?* Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 1986: 17-30.
- POWELL, Marvin A. "Urban-Rural Interface: Movement of Goods and Services in a Third Millennium City-State." Ed. E. AERTS ve H. KLENGEL, *The Town as Regional Economic Centre in the Ancient Near East (Tmth International Economic History, 20)*, Leuven: Leuven Urtiv. Press, 1990: 7-14.
- PRAG, Kay. "The 1959 Deep Sounding at Harran in Turkey." *Levant*, 2, 1970: 63-94.

- PRAG, Kay. "The Intermediate Early Bronze-Middle Bronze Age: An Interpretation of the Evidence from Transjordan, Syria and Lebanon." *Levant*, 6, 1974: 69-116.
- PREUCEL, R. ve I. HODDER. *Contemporary Archaeology in Theory*, Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 1996.
- PRUB, Alexander. The Metallic Ware of Upper Mesopotamia: Definition, Chronology and Distribution." Ed. C. MARRO ve H. HAUPTMANN, *Chronologies des Pays du Caucase et de L'Euphrate aux IVe-IIIe Millénaires (Varia Anatolica 11)* (Actes du colloque d'Istanbul, 16-19 décembre 1998), Paris: Institut Français d'Etudes Anatoliennes d'Istanbul, 2000: 193-203.
- RAMAZANOĞLU, Muzaffer (Çeviren). *Gilgameş Destanı*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2001.
- RASTGELDİ, S. *Edessa*, Urfa: Türkiye Gazetesi Yayını, 1971.
- RICE, Prudence M. *Pottery Analysis: A Sourcebook*, Chicago, London: The University Chicago Press, 1987.
- RICHARD, Suzanne. "Toward a Consensus of Opinion on the End of the Early Bronze Age in Palestine-Transjordan" *BASOR*, 237, 1980: 5-34.
- ROAF, Michael. "A Report on the Work of the British Archaeological Expedition in the Eski Mosul Dam Salvage Project from November 1982 to June 1983." *Sumer*, 39, 1983: 68-82.
- ROAF, Michael. "Excavations at Tell Mohammed 'Arab in the Eski Mosul Dam Salvage Project." *Iraq*, 46, 1984: 141-156.
- ROAF, Michael. *Cultural Atlas of Mesopotamia and the Ancient Near East*, New York: Facts on File, 1990.
- ROAF, M., R. KILLICK. "A Mysterious Affair of Styles: The Ninevite 5 Pottery of Northern Mesopotamia." *Iraq*, 49, 1987: 199-230.
- ROODENBERG, J. "Premiers Résultats des Recherches Archéologiques à Hayaz Höyük." *Anatolica*, 7, 1979: 2-19.
- ROODENBERG, J. "Hayaz Höyük Kazısının İlk Sonuçları." *KST*, 3, 1981: 93-94.
- ROTHMAN, M. S. ve R. ERGEÇ. "Yanm Höyük Kazılan, 1996." *KST*, 19, 1, 1997b: 277-290.
- ROTHMAN, M.S. "Yanm Höyük and the Uruk Expansion, Part I." *Anatolica*, 24, 1998: 65-99.
- SAGONA, Antonio. "An Early Bronze Age IV Tomb at el-Qitar, Syria." *Abr-Nahrain*, 24, 1986: 107-119.
- SAGONA, Antonio. "Early Prehistoric Trans-Caucasus." Ed. A. SAGONA, *Images of the Ancient World*, Melbourne: University of Melbourne and School of Art and Design, 1988: 31-42.
- SAGONA, Antonio. "Settlement and Society in Late Prehistoric Trans-Caucasus." Ed. M. FRANGIPANE, H. HAUPTMANN, M. LIVERANI, P. MATTIAE ve M. MELLINK, *Between the Rivers and*

Over the Mountains: Archaeologica Anatolica et Mesopotamia Alba Palmieri Dedicate, Roma: Gruppo Editoriale Internazionale, 1993: 454-474.

- SAGONA, Antonio. "Sos Höyük and the Erzurum Region in Late Prehistory: A Provisional Chronology for Northeast Anatolia." Ed. C. MARRO ve H. HAUPTMANN, *Chronologies des Pays du Caucase et de L Euphrate aux IVe-IIIe Millénaires (Varia Anatolica, 11)*, (Actes du colloque d'Istanbul, 16-19 décembre 1998), Paris: Insituut Français d'Etudes Anatoliennes d'Istanbul 2000: 329-373.
- SAGONA, A., M. ERKMEN, C. SAGONA ve S. HOWELLS. "Excavations at Sos Höyük, 1996: Third Preliminary Report." *Anatolica*, 23, 1997a: 181-226.
- SAGONA, A., M. ERKMEN ve C. SAGONA. "Excavations at Sos Höyük, 1996." *KST*, 19, 1, 1997b: 245-250.
- SAGONA, A. ve C. SAGONA. "Excavations at Sos Höyük, 1998." *KST*, 21, 1, 1999: 143-144.
- SCHWARTZ, Glenn M. "Mortuary Evidence and Social Stratification in the Ninevite V Period." Ed. H. WEISS, *The Origins of Cities in Dry-Farming Syria and Mesopotamia in the Third Millennium B.C.*, Guilford: Four Quarters Publishing Co., 1986:45-60.
- SCHWARTZ, Glenn M. "Review Article of I. Kampschulte - W. Orthmann, Gräber des 3. Jahrtausends im syrischen Euphrattal I - Ausgrabungen bei Tawi 1975 und 1978, *Bibliotheca Orientalis*, 44,1/2, 1987:239-243.
- SCHWARTZ, G. M ve H. H. CURVERS. "Tell al-Raqa'i 1989 and 1990: Further Investigations at a Small Rural Site of Early Urban Northern Mesopotamia" *AW*, 96, 1992: 397-419.
- SCHWARTZ, G. M. ve H. WEISS. 1992 "Syria, ca 10.000-2000 B.C., Ed. R. W. EHRICH, *Chronologies in Old World Archaeology*, I, Chicago, London: The University of Chicago Press, 1992: 221-243.
- SCHWARTZ, Glenn M ve DİĞERLERİ. "Excavations and Survey in the Jabbul Plain, Western Syria: The Umm el-Marra Project 1996-1997." *A/1*, 104,3, 2000: 419-462.
- SEEDEN, H. ve J. WILSON. The AUB-IFEAD Habur Village Project Preliminary Report: Rural Settlement in the Syrian Gazira from Prehistoric to Modern Times." *D.M.*, 4, 1989:1-31.
- SERTOK, K. ve R. ERGEÇ. "A New Early Bronze Age Cemetery: Excavations Near the Birecik Dam, Southeastern Turkey: Preliminary Report (1997-98)." *Anatolica*, 25, 1999a: 87-107.
- SERTOK, K. ve R. ERGEÇ. "Karkamış Barajı Gölü Alında Kalacak Önemli Bir Merkez: Şaraga Höyük, 1998 Yılı Araştırmaları." Ed. N. TUNA ve J. ÖZTÜRK, *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ TAÇDAM 1999b: 157-174.
- SERTOK, K. ve F. KULAKOĞLU. "Şaraga Höyük 1999 Yılı Kazısı Sonuçları." Ed. N. TUNA, J. ÖZTÜRK ve J. VELİBEYOĞLU, *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve*

- Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ TAÇDAM, 2001a: 453-186.
- SERTOK, K. ve F. KULAKOĞLU. "Şaraga Höyük 1999-2000 Kazılan Sonuçları." *KST*, 23, 1, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2001b: 107-122.
- SERTOK, K. ve F. KULAKOĞLU. "Şaraga Höyük 2000." Ed. N. TUNA, J. ÖZTÜRK ve J. VELİBEYOĞLU, *İlisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ TAÇDAM 2002: 370-412.
- SHENNAN, Stephen. "Cultural Transmission and Cultural Change." Ed. R. PREUCCEL ve I. HODDER, *Contemporary Archaeology in Theory*, Oxford, Cambridge: Blackwell Publishers Ltd., 1996: 282-296.
- SMITH, William Stevenson. *Interconnections in the Ancient Near East: A Study of the Relationship Between the Arts of Egypt, the Aegean and Western Asia*, London, New Haven: Yale University Press, 1965.
- SPENCER, AJ. "Dynastic Egyptian Pottery." Ed. I. FREESTONE ve D. GAIMSTER, *Pottery in the Making: World Ceramic Traditions*, 1997: 62-67, London: British Museum Press.
- STECH, T. ve V.C. PIGOTT. The Metals Trade in Southwest Asia in the Third Millennium B.C." *Iraq*, 48,1986: 39-64.
- STEIN, Gil J. "1996 Excavations at Hacinebi Tepe." *KST*, 19,1,1997:179-207.
- STEIN, Gil J. "1997 Excavations at Hacinebi." *KST*, 20,1,1998: 183-204.
- STEIN, G. ve A. MISIR. "Mesopotamian-Anatolian Interaction at Hacinebi, Turkey: Preliminary Report on the 1992 Excavations." *Anatolica*, 20,1994: 145-189.
- STEIN, Gil J. ve DİĞERLERİ. "Hacinebi, Turkey: Preliminary Report on the 1995 Excavations." *Anatolica*, 22, 1996a: 85-128.
- STEIN, Gil J. ve DİĞERLERİ. "Uruk Colonies and Anatolian Communities: An Interim Report on the 1992-1993 Excavations at Hacinebi, Turkey." *AJA*, 100, 1996b: 205-260.
- STEIN, Gil J. ve DİĞERLERİ. "Excavations at Hacinebi, Turkey-1996: Preliminary Report" *Anatolica*, 23,1997:111-171.
- STEIN, Gil J. ve DİĞERLERİ. "Southeast Anatolia Before the Uruk Expansion: Preliminary Report on the 1997 Excavation at Hacinebi, Turkey" *Anatolica*, 24,1998: 143-196.
- ŞENYURT, S. Yücel. *M.Ö. 3. Binde Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Metalik Seramik ve Bu Seramiğin Anadolu'daki Yayılışı*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış doktora tezi), 1995.

- ŞENYURT, S. Yücel. "İlisu Barajı-Aşağı Salat 2000 Yılı Kazısı." *KST*, 23, 2, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2001: 445-460.
- ŞENYURT, S. Yücel. "Aşağı Salat 2000 Yılı Kazısı." Ed. N. TUNA ve J. VELİBEYOĞLU, *İlisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ TAÇDAM, 2002: 671-698.
- THUESEN, Ingolf. *Hama: Fouilles et Recherches 1931-1938; I: Thr Pre- and Protohistoric Periods*, Copenhagen: Nahonalmuseet, 1988.
- TİBET, AkseL C. MARRO ve R. ERGEÇ. "Horum Höyük 1997 Çahşmalan." *KST*, 20, 1, 1998: 219-240.
- TİBET, A., C. MARRO ve F. BULGAN. "Horum Höyük 1999 Çalışmaları." *KST*, 22, 1, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2000: 137-154.
- TRUFELLI, Franca "Standardisation, Mass Production and Potter's Marks in the Late Chalcohtic Pottery of Arslantepe (Malatya)." *Origini*, 18, 1994:245-289.
- TUFNELL, O ve W.A. WARD. "Relations Between Byblos, Egypt and Mesopotamia at the End of the Third Mllennium B.C." *Syria*, 43,1966: 165-241.
- UZUNOĞLU, Edibe. "Malatya İmamoğlu Höyüğü 1986 Yılı Kazısı Sonuçlan." *KST*, 9, 1, 1987: 205-228.
- UZUNOĞLU, Edibe. "Malatya İmamoğlu Höyüğü 1987 Yılı Kazısı Sonuçlan." *KST*, 10, 1, 1988: 71-93.
- Van LOON, Maurits. The 1986 Excavation at Hammam et-Turkman." *34. Uluslararası Assiriyoloji Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara: TTK Basımevi, 1998: 677-680.
- Van LOON, M ve H. G. GÜTERBOCK. "Korucutepe Kazısı, 1970." *Keban Projesi 1970 Çalışmaları*, Ankara: TTK Basımevi, 1972: 83-102.
- Van ZEIST, W. ve J.A.H. BAKKER-HEERES. "Archaeobotanical Studies in the Levant: 4. Bronze Age Sites on the North Syrian Euphrates." *Palaeohistoria*, 27, 1985: 247-316.
- WATKTNS, T. "Cultural Parellels in the Metal-Work of Sumer and Nord Mesopotamia in the Third MülenniumB.C."/ratf,45, 1983: 18-23.
- WATTENMAKER, Patricia. "Political Fluctuations and Local Exchange Systems in the Ancient Near East: Evidence from the Early Bronze Age Settlements at Kurban Höyük." Ed. STEIN ve M.S. ROTHMAN, *Chiefdoms and Early States in the Near East: The Organizational Dynamics of Complexity* (Monographs in World Archaeology, 18), Madison Wisconsin: Prehistory Press, 1994:193-208.
- WATTENMAKER, Patricia. *Household and State in Upper Mesopotamia: Specialized Economy and the Social Uses of Goods in an Early Complex Society*, Washington, London: Smithsonian Institution Press, 1998.
- WATTENMAKER, Patricia. "Archaeological Significance of Southeast Anatolia for Understanding the Formation of Early Cities." *GAP Bölgesi'nde Kültür Varlıklarının Korunması, Yaşatılması ve*

Tanıtlması Sempozyumu, Ankara: T.C. Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 2000: 35-44.

- WEISS, Harvey (Ed.). *Ebla to Damascus: Art and Archaeology of Ancient Syria*. Washington: Smithsonian Inst Travelling Exhibition Service, 1985a.
- WEISS, Harvey. "Third Millennium Settlement and Subsistence." Ed. H. WEISS, *Ebla to Damascus: Art and Archaeology of Ancient Syria*, Washington: Smithsonian Inst Travelling Exhibition Service, 1985c: 123-130.
- WEISS, Harvey. "Tell Leilan and Shubat Enlil." *MARI*, 4, 1985d: 269-292.
- WEISS, Harvey. "The Origin of Tell Leilan and the Conquest of Space in Third Millennium Mesopotamia" Ed. H. WEISS, *The Origins of Cities in Dry-Farming Syria and Mesopotamia in the Third Millennium B.C.*, Guilford: Four Quarters Publishing Co., 1986: 71-108.
- WEISS, Harvey. "Civilizing the Habur Plains: Mid-Third Millennium-State Formation at Tell Leilan." Ed. P. MATTHIAE ve M. Van LOON, *Resurrecting the Past: A Joint Tribute to Adnan Bounni*, 1990a: 38-407.
- WEISS, Harvey. "Third Millennium Urbanization: A Perspective from tell Leilan" Ed. S. EICHLER, M WÄFLER ve D. WARBURTON, *Tall al-Hamidiya 2 (Symposion Recent Excavation in the Upper Khabur Region)*, Vandenhoeck, Ruprecht Göttingen: Umversitätsverlag Freiburg Schweiz, 1990c: 159-166.
- WEISS, Harvey. "Archaeology in Syria." *AJA*, 98,1994:101-158.
- WESTENHOLZ, Joan Goodnick. "Relations Between Mesopotamia and Anatolia in the Age of the Sargonic Kings." 34. *Uluslararası Assiriyoloji Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara: TTK Basımevi, 1998: 5-22.
- WILKINSON, T.J. The Development of Settlement in North Jazira Between the 7* and 1st Millenia B.C." *Iraq*, 52, 1990:49-62.
- WOOD, Bryant G. *The Sociology of Pottery in Ancient Palestine: The Ceramic Industry and the Diffusion of Ceramic Style in the Bronze and Iron Ages* (JSOT/ ASOR Monograph Series 4), Sheffield: JSOT Press, 1990.
- YAKAR, Jak. "A Revised Early Bronze Age Chronology and Terminology for Anatolia" 9. *Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler*, I, Ankara TTK Basımevi, 1986: 97-108.
- YALÇIKLI D. ve V.M. TEKİN ALP. "Mezraa Höyük 2000 Yılı Kazıları." Ed. N. TUNA ve J. VELİBEYOĞLU, *İlsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları*, Ankara: ODTÜ, TAÇDAM 2002: 159-210.
- YALÇIKLI, D., 2009. "Mezraa Höyük 2007 Yılı Kazısı", 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt: 129-138.

- YALÇIKLI, D., V. M. Tekinalp., 2002. "Mezraa Höyük 2000 Yılı Kazıları", N. Tuna, J. Velibeyoğlu. (ed.), *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları*. ODTÜ/METU, Ankara: 159-187.
- YALÇIKLI, D., V. M. Tekinalp 2003. "Mezraa Höyük 2000-2001 Yılı Kurtarma Kazıları" *24. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt: 171-184.*
- Yalçıklı, D., V. M. Tekinalp 2004a. "Mezraa Höyük 2001 Yılı Kazıları" N. Tuna, J. Greenhalg, J. Velibeyoğlu. (ed.), *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları*. ODTÜ/METU, Ankara: 107-138.
- YALÇIKLI, D., V. M. Tekinalp 2004b. "Mezraa Höyük 2002 Yılı Kurtarma Kazıları" *25. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt: 377-386.*
- YILMAZ, D., 2006. "Erken Tunç Çağı'nda Güneydoğu Anadolu'da Oda Mezar Geleneği", *Anadolu /Anatolia 31: 57-69.*

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın her aşamasında büyük bir titizlik, sabır ve özveriyle bana destek olan, yol gösteren ve iyi bir bilimsel çalışma ortamı sağlayan ve kendileriyle çalışmaktan büyük onur duyduğum danışman hocam sayın Prof. Dr. Aynur ÖZFIRAT'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Kazılarda ve lisans, yüksek lisans öğrenimim boyunca öğrettikleri ile mesleki birikimime önemli katkılarda bulunan ve arkeolojiyi sevmemi sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Halime HÜRYILMAZ'a, Öğr. Gör. Ahmet GÖRMÜŞ'e Yrd. Doç. Dr. H.Kübra ENSERT'e , Doç. Dr. Hatice PAMİR'e ve Yrd. Doç. Dr. Çilem UYGUN'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmam sırasında yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. A. Tuba ÖKSE'ye Doç. Dr. Şevket DÖNMEZ'e ve Doç. Dr. Atilla ENGİN'e tüm yardımlarından ve katkılarından dolayı kendilerine minnettarım.

Her zaman yanımda olan ve manevi desteklerinden ve teşviklerinden dolayı eşim Gülistan'a, babam Hüseyin DERVİŞOĞLU'na, oğlum Hasan Baran'a kızım Beren Naz'a, arkeoloji bölümünü okumamı vasiyet eden şuan hayatta olamayan abim Hasan'a, ablam Şükran'a , kardeşim Emine'ye ve aileme çok teşekkür ederim. Ayrıca her zaman desteklerini esirgemeyen eşimin ailesine çok teşekkür ederim.

Tez çalışmamın sağlıklı bir şekilde yürümesini ve her türlü kolaylığı sağlayan Şanlıurfa Müze Müdürü Müslüm ERCAN'a, mesai arkadaşım Arkeolog Hasan KARABULUT'a, Arkeolog Habibe GÖĞCE'ye, Arkeolog Celal ULUDAĞ'a, , Sevda ŞENGÖZ'e A.Sevim GÖRGÜN'e ve Şani YILDIRM'a desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Çalışmalarım boyunca bana yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Gülriz KOZBEY'e, Doç. Dr. Necmi KARUL'a Araş.Gör. Arkeolog İnanç YAMAÇ'a, Araş.Gör. Arkeolog S. İrem MUTLU'ya ve Arkeolog Semih MUTLU'ya tüm yardımlarından ve katkılarından dolayı kendilerine minnettarım.

Ayrıca teşvik ve desteklerinden dolayı Prof Dr. Veli SEVİN'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZGEÇMİŞ

1979 yılında Gaziantep/İslahiye de doğdum. İlkokul ve Orta Okul'u Gaziantep/Nurdağı'nda tamamladıktan sonra Lise Eğitimimi Gaziantep/Şahinbey Cumhuriyet Lisesi'nde 1996 yılında tamamladım. 1997 de ÖSYS de Karadeniz Teknik Üniversitesi Rize Meslek Yüksek Okulu Makine İmalat Bölümüne yerleştirildim. 1999 da buradan mezun olduktan sonra Gaziantep Merkez Yapı Denetim Firmasında "Denetçi Kontrolör" olarak çalıştım.

2001 ÖSS sınavında MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ- Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Ana Bilim Dalına yerleştirildim. 2005 yılında buradan mezun oldum. Eğitimim süresi boyunca (4) her kazı sezonunda Çanakkale/Gökçeada Yeni-Bademli Höyük Kazısında Hacettepe Üniversitesi Öğretim Elamanlarından Prof.Dr. Halime HÜRYILMAZ'ın başkanlığında arkeolojik araştırmalara katıldım.

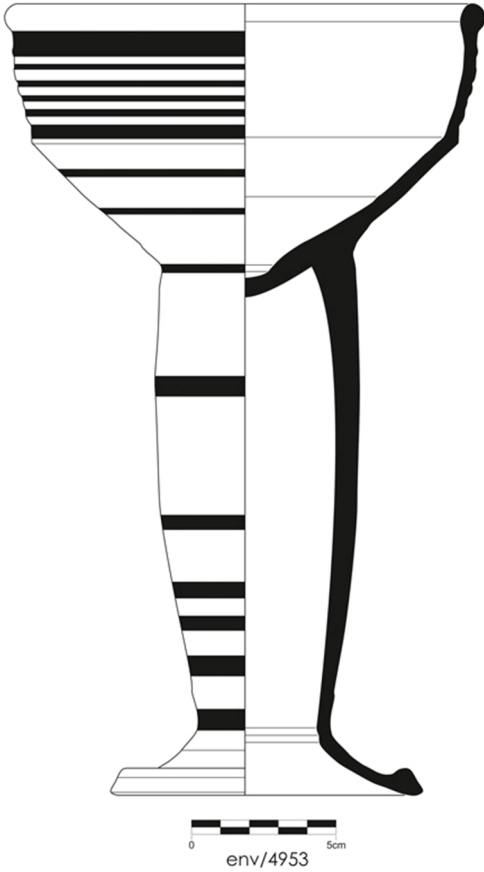
2006 dan bu yana Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi'nde Arkeolog unvanında çalışmaktayım.

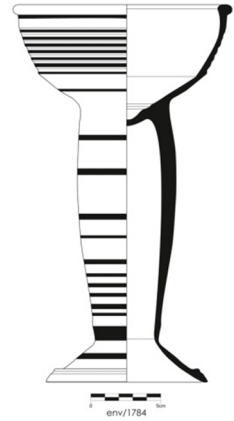
2006-2007-2008-2009 Yıllarında Şanlıurfa Müze Müdürlüğü Başkanlığında Şanlıurfa Merkez Halepli bahçe Kurtarma Kazısında, kazı alan sorumlusu görevi, 2006 Yılı Fıstıklı Höyük Depo Çalışması Bakanlık Temsilciliği görevini yerine getirdim. 2007 ve 2008 Yıllarında Harran Kazıları Bakanlık Temsilciliği, 2009-2010 Göbeklitepe Bakanlık temsilciliği, 2011 Yılı Sultantepe Bakanlık temsilciliği, 2011 Yılı Ağrı İli Doğubayazıt Bozkurt Kurgan kazısı Bakanlık Temsilciliği görevi,2011 yılı Harran Kazıları Bakanlık Temsilciliği, 2012 yılında Göbeklitepe Bakanlık Temsilciliği, 2013 yılı Kore Sergi komiserliği 2013 yılında Harran Sur Kazısı ve kale kazısı alan görevlerini yerine getirdim. Şuan Şanlıurfa müzesinde sikke seksiyonu sorumluluğum ve diğer müzecilik görevlerini yerine getirmekteyim.

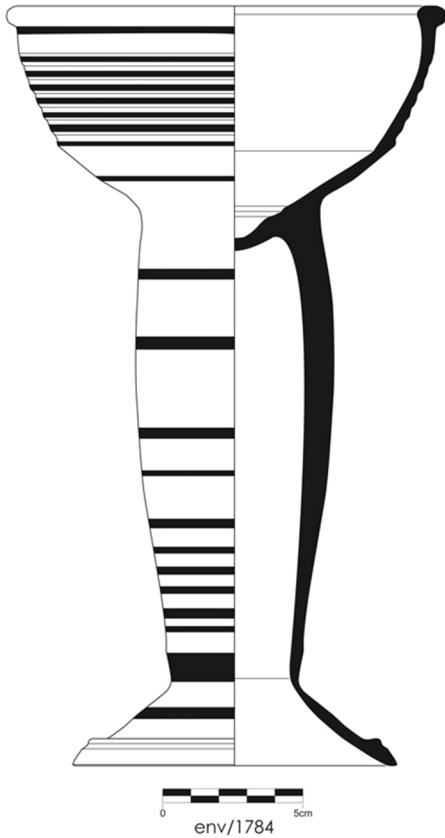
"Halepli Bahçe Mozaikleri: Yeraltındaki Avcılar" National Geographic Türkiye, Ağustos 2007. s. 34-39, **"Haleplibahçe Mozaikleri"** Metro Gastro Türkiye, Sayı 44 Mart-Nisan 2008, s.70-84, "Haleplibahçe 2007 Yılı Mozaik Kurtarma Kazısı" **AIEMA-TÜRKİYE IV. Uluslar arası Türkiye Mozaik Köprüsü Sempozyum Bildirileri "Geçmişten Günümüze Mozaik Köprüsü"** (Bursa 2008): S. 1-8, **"AIMC XI.Uluslararası Mozaik Kongresi Bildirileri "Kültürler Arasında Bir Bağlantı Mozaik"** (Gaziantep 2009): S.11-18, "Amazonların Avlanmasının Tasvir edildiği Mozaik" **Şanlıurfa**, Yıl: 2, Sayı: 5, Eylül 2009: s.16-21 "Akilleus (Aşil) Mozaigi" **Şanlıurfa**, Yıl:3, Sayı: 6, Ocak 2010: s.10-15. Malele çalışmalarım oldu. 2011 yılında ise Haleplibahçe Mozaikleri adlı kitap çalışmam yayınlandı. "Şanlıurfa Müzesindeki Mezopotamya Sikkeleri", "İslami Dönem Sikkeleri", "Artuklu Dönemi Sikkeleri" ve yeni müzenin teşhir çalışması ve katalog yayını çalışmalarım devam etmektedir.

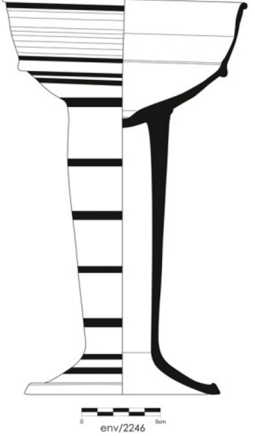
KATALOG

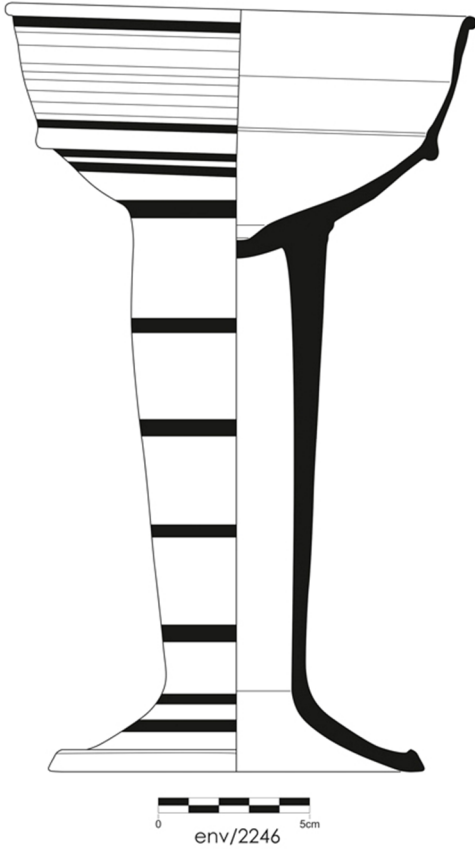
Levha No:1		
Eski Envan. No:9.20.74	Yeni Enanter No:4953	Evre:ETÇ II-III
Buluntu Yer:Gaziantep -Şanlıurfa Civarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip:I	Ölçüleri:h:27.3 cm, a.ç:15,8 cm, k.ç.:10,2 cm, c.k.:0,9cm	
Türü:YBS	Hamur:sıkı	Katkı:İnce mika, kireç kum.
Teknik:Çark	Pişme Oranı:iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve Sağlam %100		
Renk:As.7,5yr 7/4, Hm:5yr 6/6		Bezeme:Yiv ve boya bant
Tanımı: Krem renk astarlı boncuk ağız kenarlı omurgadan aşağıya doğru daralan gövdeli içi boş konikal ayaklı halka dipli olan eser YBS'dir. Ağız kenarından omurga kısmına kadar birbirine paralel yiv ve ağız kenarından kaide kısmına kadar 8 sıra birbirine paralel boya bant bezeme bulunmaktadır.		
Paralel: Birecik ve Şaraga Höyükleri, Sertok-Kulaoğlu, 2001,		

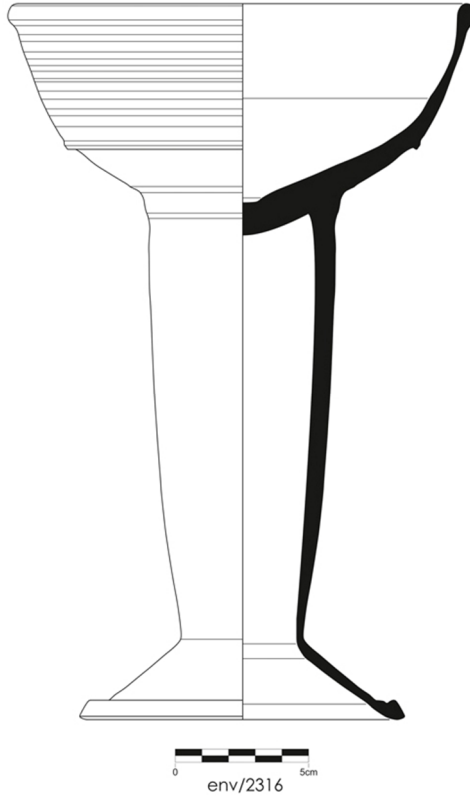
Levha No:2		
Eski Envan. No:6.146.64	Yeni Enanter No:1784	Evre:ETÇ II-III
Buluntu Yer:Gaziantep -Şanlıurfa Civarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı ve Açıklı		
Tip:I	Ölçüleri:h:26,9cm, a.ç:15,8 cm, k.ç.:11,2 cm, c.k.:0,2cm	
Türü:YBS	Hamur:sıkı	Katkı:mika kum kireç
Teknik:Çark	Pişme Oranı:iyi	
Korunan Yüzdesi: Ağız kenarında kırık ve eksiklik var		
Renk:As.7,5yr 5/4, Hm:5yr 6/3,Bz:2,5 yr 4/4		Bezeme: oluk ve boya bant
<p>Tanımı: Açık kahve rente astarlı, boncuk ağız kenarlı omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli konik ayaklı kenarları keskin, halka dipli, eser YBS'dir. Ağız kenarından omurga kısmına kadar birbirine paralel oluk bezekler ve ayak kısmında 5 sıra birbirine paralel boya bant bezeme mevcuttur.</p> <p>Paraleli: Birecik –Şaraga Höyük Sertok-Kulaoğlu, 2001,</p>		

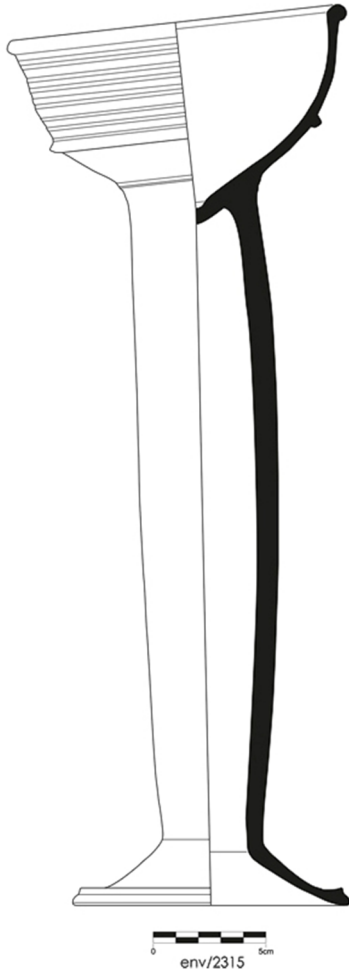
Levha No:3		
Eski Envan. No:36.257.64	Yeni Enanter No:2246	Evre:ETÇ II-III
Buluntu Yer:Gaziantep -Şanlıurfa Civarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı ve Açıklı		
Tip:I	Ölçüleri:h:25,5cm, a.ç:15,6 cm, k.ç.:11,8 cm, c.k.:0,6cm	
Türü:YBS	Hamur:sıkı	Katkı:İnce mika, kireç, kum.
Teknik:Çark	Pişme Oranı:iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve Sağlam %100		
Renk:As.2,5 yr6/3, Hm:7 yr 6/3, Bz:5 yr 5/3		Bezeme:Yiv ve boya bant
<p>Tanımı: Bej renkte astarlı, boncuk ağız kenarlı omurgadadan aşağıya doğru daralan gövdeli, silindirik ve çi boş ayaklı, keskin kenarlı halka kaideli eser YBS'dir. Ağız kenarından omurgaya kadar birbirine pararel yiv bezek ve ağız kenarından kaide kısmına kadar 8 sıra birbirine pararel boya bant bulunmaktadır.</p> <p>Paraleli: Birecik –Şaraga Höyük, Sertok-Kulaoğlu, 2001</p>		

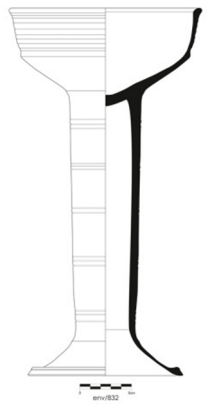

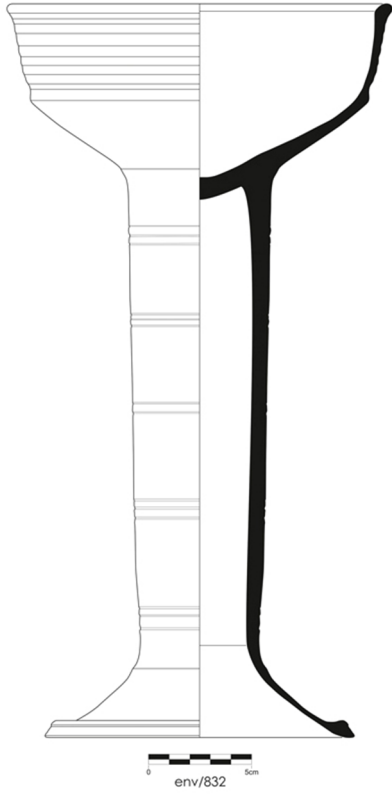
Levha No:4		
Eski Envan. No: 36.327.64	Yeni Enanter No: 2316	Evre: ETÇ II-III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Civarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: I	Ölçüleri: h:27 cm, a.ç:16 cm, k.ç.:11,4 cm, c.k.:0,7 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: İnce mika, kireç, kum.
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve Sağlam %100		
Renk: As.7,5 yr7/4, Hm:7,5 yr 6/3		Bezeme: Yiv
<p>Tanımı: Krem renk astarlanmış boncuk ağız kenarlı omurgadan aşağıya doğru daralan gövdeli içi boş konik ayaklı halka kaideli olan eser YBS'dir. Ağız kenarından omurgaya kadar birbirine paralel yiv bezekler bulunmaktadır.</p> <p>Paraleli: Birecik –Şaraga Höyük, Sertok-Kulaoğlu, 2001,</p>		

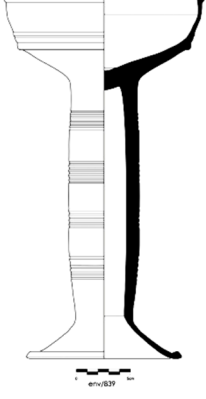

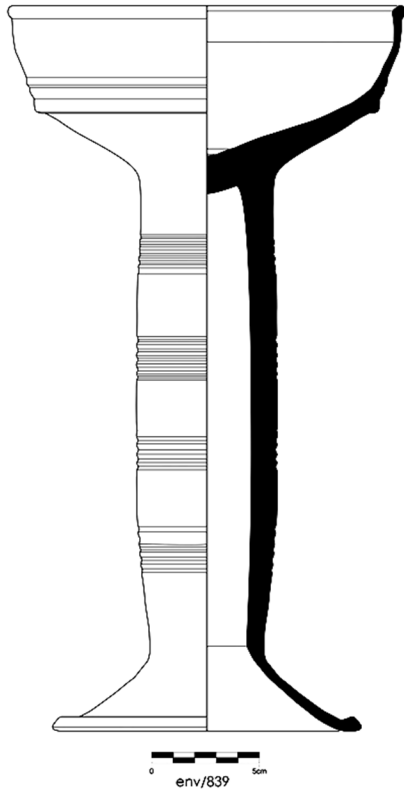
Levha No:5		
Eski Envan. No:36.32664	Yeni Enanter No:2315	Evre:ETÇ II-III
Bulutlu Yer:Gaziantep -Şanlıurfa Civarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip:I	Ölçüleri:h:40.2 cm, a.ç:15 cm, k.ç.:11,8 cm, c.k.:0,7 cm	
Türü:YBS	Hamur:sıkı	Katkı:İnce mika, kireç, kum.
Teknik:Çark	Pişme Oranı:iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve Sağlam %100		
Renk:As.10 yr7/3, Hm:2,5 yr 6/4		Bezeme:Yiv
<p>Tanımı: Krem renk astarlanmış boncuk ağız kenarlı omurgadan aşağıya doğru daralan gövdeli içi boş konik ayaklı kenarı çift boğumlu halka kaideli olan eser YBS'dir. Ağız kenarından omurgaya kadar birbirine paralel yiv bezekler bulunmaktadır.</p> <p>Paraleli: Birecik –Şaraga Höyük, Sertok-Kulaoğlu, 2001,</p>		

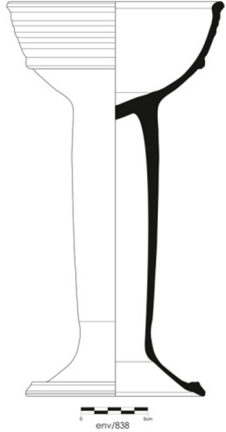

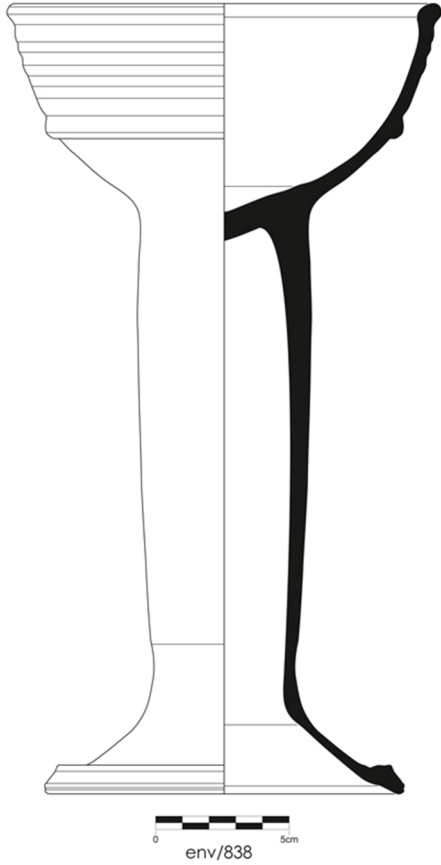
Levha No:6		
Eski Envan. No:2.308.64	Yeni Enanter No:832	Evre: ETÇ II-III
Buluntu Yer:Gaziantep -Şanlıurfa Civarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı ve Açıklı		
Tip: I	Ölçüleri: h:35,9 cm, a.ç.:17,6 cm, k.ç.:14,4 cm, c.k.:0,7 cm	
Türü:YBS	Hamur: sıkı	Katkı:İnce mika, kireç, kum.
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve Sağlam %100		
Renk:As.7,5yr 6/4, Hm:7,5 yr 5/4		Bezeme:Yiv
<p>Tanımı: Krem renk astarlanmış boncuk ağız kenarlı omurgalı, aşağı doğru daralan gövdeli, yüksek silindirik ayaklı, halka kaidelidir. Eser YBS'dir. Çanak ve ayak kısmında birbirine paralel yivler mevcuttur. Yüzeyinde yer yer aşınmalar görülmektedir.</p> <p>Paraleli: Birecik –Şaraga Höyük Sertok-Kulaoğlu, 2001, 453-463</p>		

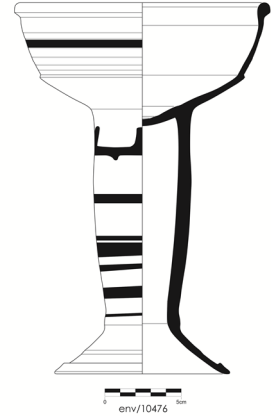

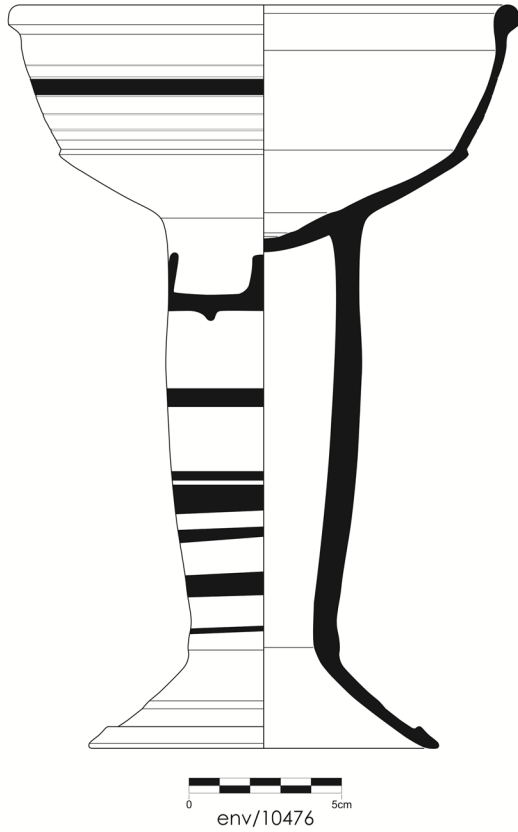
LevhaNo: 7		
Eski Envan. No: 2.315.64	Yeni Enanter No: 839	Evre: ETÇ II-III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: I	Ölçüleri: h:33,2 cm, a.ç:18 cm, k.ç.:13,8 cm, c.k.:0,8 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: İnce mika, kireç, kum.
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: iki parça iken onarılmış durumda.		
Renk: As.7,5yr 6/4, Hm:7,5 yr 5/4, Bz.:2,5 yr 6/6		Bezeme: Yiv ve boya bant
<p>Tanımı: Krem renk astarlanmış boncuk ağız kenarlı omurgalı, aşağı doğru daralan gövdeli, yüksek silindirik ayaklı, halka kaidelidir. Eser YBS'dir. Ağız kenarı ve omurga arasında birbirine paralel 4 bölüm halinde yiv ve boya bant bezeme bulunmaktadır. Kaide kenarları keskin olarak şekillendirilmiştir.</p> <p>Paraleli: Birecik –Şaraga Höyük Sertok-Kulaoğlu, 2001</p>		

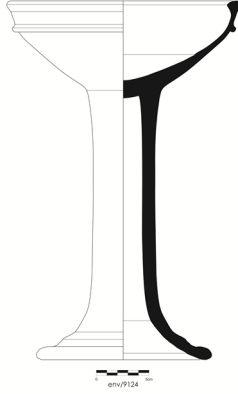

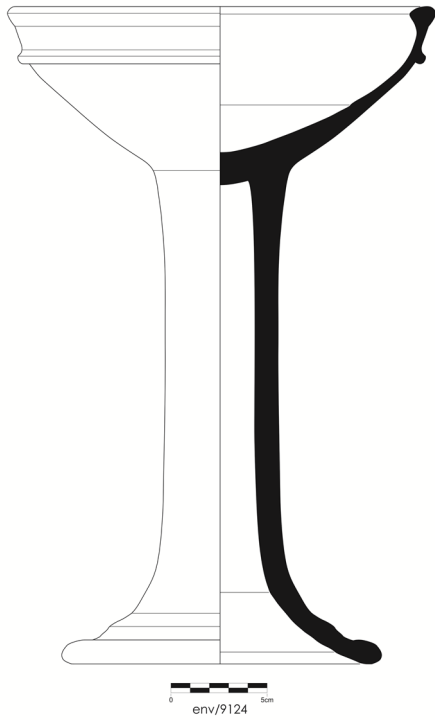
LevhaNo: 8		
Eski Envan. No: 2.314.64	Yeni Enanter No: 838	Evre: ETÇ II-III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı ve açıkılı		
Tip: I	Ölçüleri: h:29,8 cm, a.ç:16,6 cm, k.ç.:13,2 cm, c.k.:0,8 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: İnce mika, kireç, kum.
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.7,5yr 6/4, Hm:7,5 yr 6/4		Bezeme: Yiv ve boya bant
<p>Tanımı: Açık kahverengi renkte, boncuk ağız kenarlı, aşağı doğru daralan gövdeli yüksek silindirik ve şişkin ayaklı, dışa hafif eğik kenarlı eser YBS'dir. Ağız kenarı ile omurga arasında 7 sıra oluk bezeme mevcuttur.</p> <p>Paraleli: Birecik –Şaraga Höyük, Sertok-Kulaoğlu, 2001,</p>		

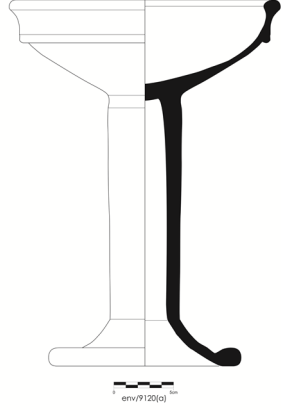

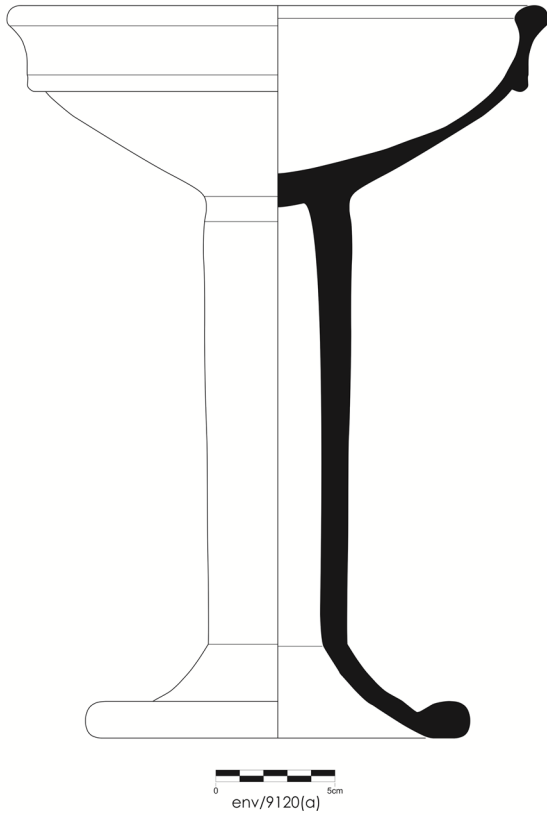
LevhaNo: 9		
Eski Envan. No: 86.29.65	Yeni Enanter No: 10476	Evre: ETÇ II-III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı ve açkılı		
Tip: I	Ölçüleri: h:24,4 cm, a.ç:16 cm, k.ç.:11 cm, c.k.:0,8 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katki: İnce mika, kireç, kum.
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.7,5yr 6/4, Hm:7,5 yr 6/4, Bz.:5 yr 5/6		Bezeme: Yiv ve boya bant
<p>Tanımı: Krem renkte astarlanmış boncuk ağız kenarlı, omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli halka kaideli olan eser YBS'dir. Ağız kenarından omurgaya kadar birbirine paralel yiv ve ağız kenarından kaide kısmına kadar birbirine paralel 8 sıra bant boya ile bezenmiştir.</p> <p>Paraleli: Birecik –Şaraga Höyük, Sertok-Kulaoğlu, 2001</p>		

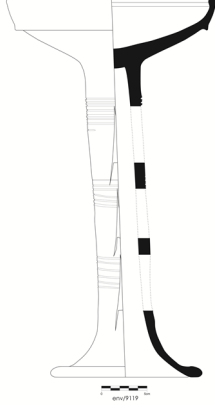

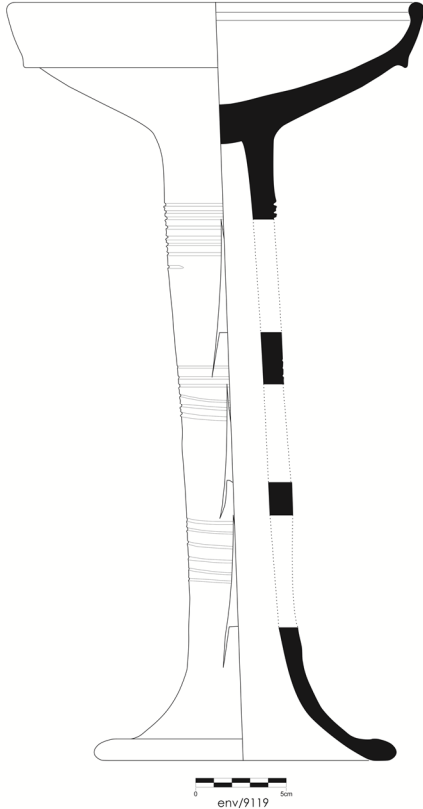
LevhaNo: 10		
Eski Envan. No: 81.3.25	Yeni Enanter No: 9124	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: II	Ölçüleri: h:34,5 cm, a.ç:21,6 cm, k.ç.:14,7 cm, c.k.:1,2 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: İnce mika, kireç, kum.
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.10 yr 6/4, Hm:10 yr 6/4		Bezeme:-
<p>Tanımı: Açık kahve renkte astarlı, bant ağız kenarlı dışa kalınlaştırılmış omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli içi boş silindirik ayaklı halka kaideli eser YBS'dir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Titriş Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		

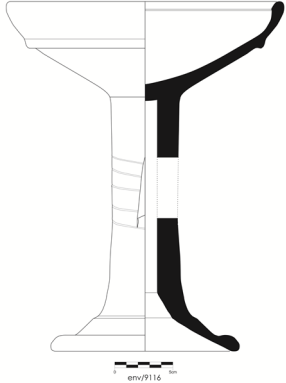

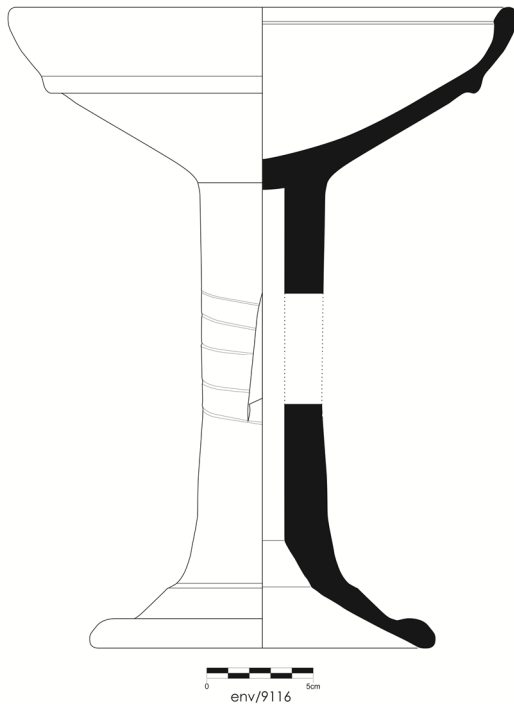
LevhaNo: 11		
Eski Envan. No: 81.3.23	Yeni Enanter No: 9120 (a)	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı ve açık		
Tip: II	Ölçüleri: h:30,7 cm, a.ç:21,9 cm, k.ç.:15,4 cm, c.k.:1,5 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: İnce mika, kireç, kum.bitki
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.2,5 yr7/3, Hm:7 yr 6/6		Bezeme:-
<p>Tanımı: Krem renginde astarlanmış bant ağız kenarlı omurgadan dışa kalınlaştırılmış olup; aşağı doğru daralan gövdeli silindirik içi boş ayaklı halka kaideli eser YBS'dir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Tiriş Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		

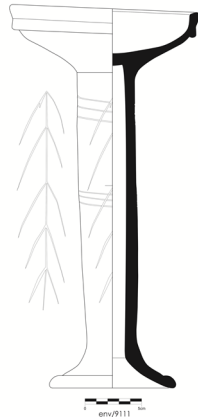

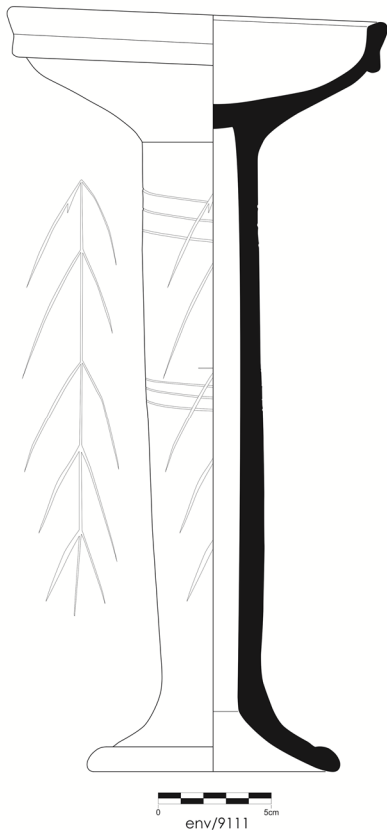
LevhaNo: 12		
Eski Envan. No: 81.3.20	Yeni Enanter No: 9119	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: II	Ölçüleri: h:42 cm, a.ç:22,4 cm, k.ç.:15,8 cm, c.k.:0,9 cm	
Türü: YBS	Hamur: Orta	Katkı: İnce mika, kireç, kum.
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.10 yr7/3, Hm:10 yr 7/4		Bezeme: Kazı ve ajur
<p>Tanımı: Krem renkte astarlı, bant ağız kenarlı, dışa kalınlaştırılmış omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli, içi boş silindirik ayaklı halka kaideli eser YBS'dir. Ayak kısmında 3 bölüm halinde 8-7-6 sıra kazı bezek ve karşılıklı dikey konumda üçgen şekilli ajur bezeme bulunmaktadır.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Titriş Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		

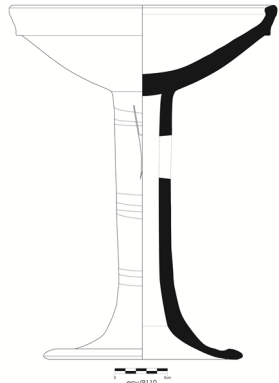

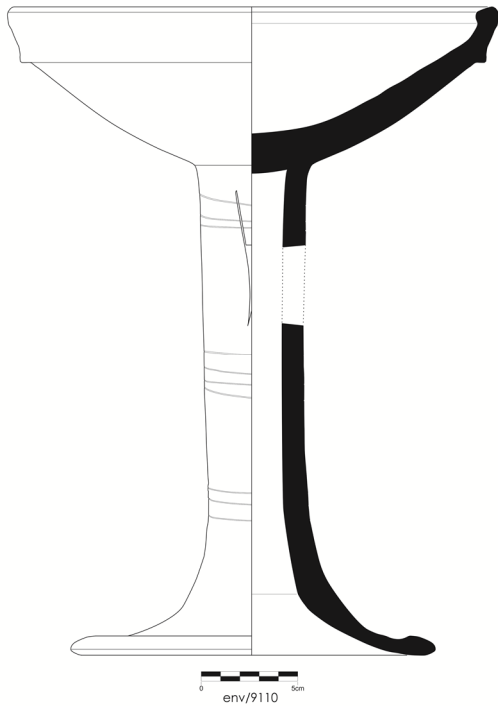
LevhaNo: 13		
Eski Envan. No: 81.3.14	Yeni Enanter No: 9116	Evre: ETÇ ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: II	Ölçüleri: h:29,8 cm, a.ç:23,2 cm, k.ç.:15,4 cm, c.k.:0,9 cm	
Türü: YBS	Hamur: Orta	Katkı: İnce mika, kireç, kum.
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.7,5 yr7/3, Hm:2,5 yr 7/3		Bezeme: çizi bezek ve ajur
<p>Tanımı: Deve tüyü renkte astarlı bant ağız kenarlı dışa kalınlaştırılmış omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli halka kaideli olan eser YBS'dir. Ayak kısmının orta bölümünde 6 sıra çizi bezeme ve 2 adet üçgen şekilli ojur bezek bulunmaktadır.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Titriş Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		

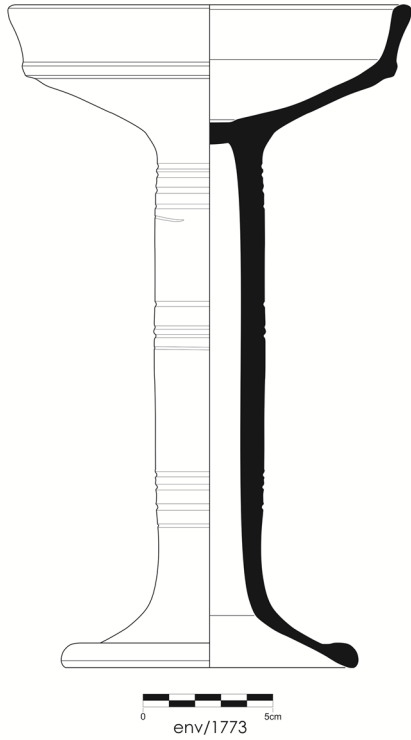
LevhaNo: 14		
Eski Envan. No: 81.3.12	Yeni Enanter No: 9111	Evre: ETÇ ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: II	Ölçüleri: h:34,3 cm, a.ç:16 cm, k.ç.:10,7 cm, c.k.:0,8 cm	
Türü: YBS	Hamur: Orta	Katkı: İnce mika, kireç, kum.
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.7,5 yr6/4, Hm:7,5 yr 6/6,Bz.:5 yr 4/3		Bezeme: çizi bezek ve boya bez
<p>Tanımı: Açık kremite renkte boyalı bant ağız kenarlı, omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli silindirik içi boş ayaklı halka kaideli eser YBS'dir. Üç bölüm halinde birbirine paralel ve yatay çiziler ve iki sıra dikey çizi kenarlarına yatay çizgileri dik kesen aşağı doğru eğik çizilerle bezenmiştir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Tiriş Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		

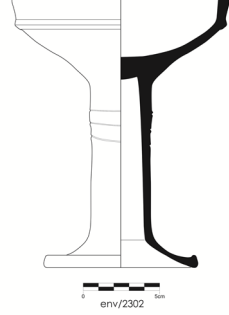

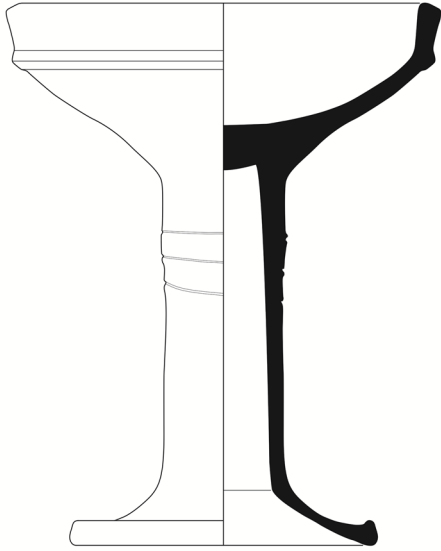
LevhaNo: 15		
Eski Envan. No: 81.3.11	Yeni Enanter No: 9110	Evre: ETÇ ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Civarı		
Yüzek İşlenişi: Yalın		
Tip: II	Ölçüleri: h:35,1 cm, a.ç:25 cm, k.ç.:15,1 cm, c.k.:0,9 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç ve kum.
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.10 yr 7/4, Hm:7,5 yr 6/4		Bezeme: çizi bezek ve ajur
<p>Tanımı: Bej renkte, basit bant ağız kenarlı, dışa kalınlaştırılmış omrgadan aşağı doğru daralan gövdeli, silindirik içi boş ayaklı, halka kaideli olan eser YBS'dir. Ayağın 3 bölümünde 3-4-3 sıra çizi ve 2 adet üçgen şeklinde ajur bezeme bulunmaktadır.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Tiriş Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		

LevhaNo: 16		
Eski Envan. No: 6.135.64	Yeni Enanter No: 1773	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı (Kaide)		
Tip: II	Ölçüleri: h:25,6 cm, a.ç:15,2 cm, k.ç.:10 cm, c.k.:0,7 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç ve kum.
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.7,5 yr 6/4, Hm.: 5 yr 6/6		Bezeme: Kazı bezek
<p>Tamımı: Açık kahverenginde astarlı, bant ağız kenarlı hafif dışa kalınlaştırılmış omurgalı aşağı doğru daralan gövdeli, silindirik içi boş yüksek ayaklı halka kaideli eser YBS'dir. Ayak üzerinde 3 bölüm halinde birbirine paralel kazı bezekler bulunmaktadır.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Titriş Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		

LevhaNo: 17		
Eski Envan. No: 36.311.64	Yeni Enanter No: 2302	Evre: ETÇ ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Aсталı		
Tip: II	Ölçüleri: h:16,9 cm, a.ç:13,8 cm, k.ç.:9,6 cm, c.k.:0,7 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum bitki
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: iki parça halinde olup onarılmış Tam ve sağlam %100		
Renk: As.7,5 yr 6/4, Hm.: 7,5 yr 6/3		Bezeme: Kazı bezek
<p>Tanımı: Deve tüyü renk astarlanmış, basit ağız kenarlı, omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli, silindirik ayaklı, halka kaideli olan eser YBS'dir. Ayak kısmında birbirine paralel 4 sıra halinde kazı bezek bulunmaktadır.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Tiriş Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		

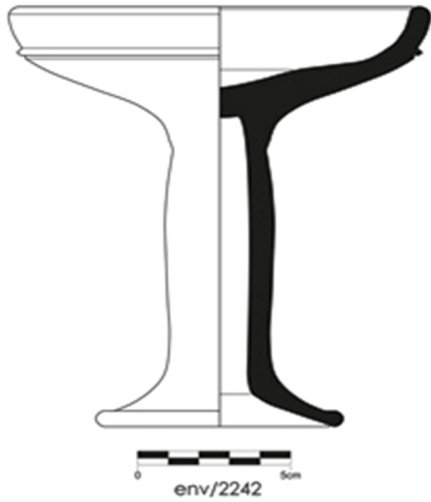

0 5cm
env/2302

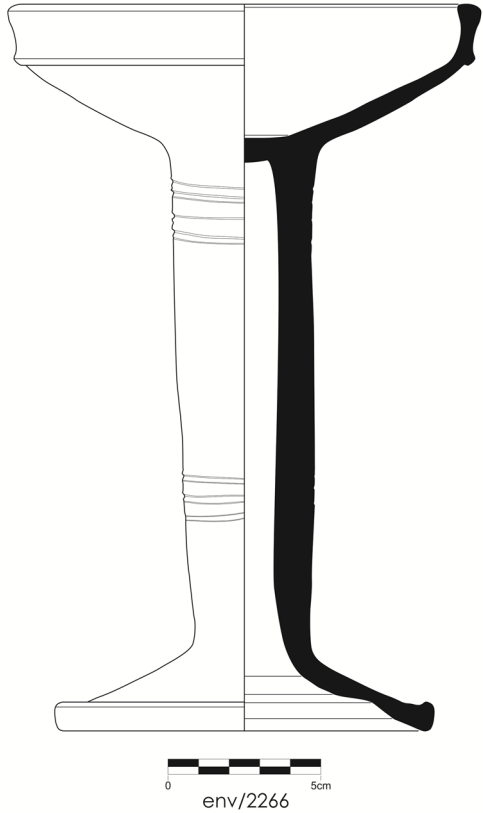

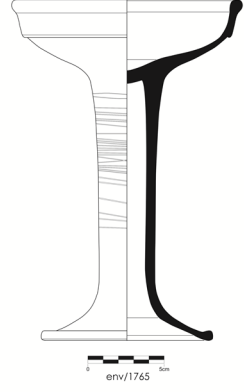
0 5cm
env/2302

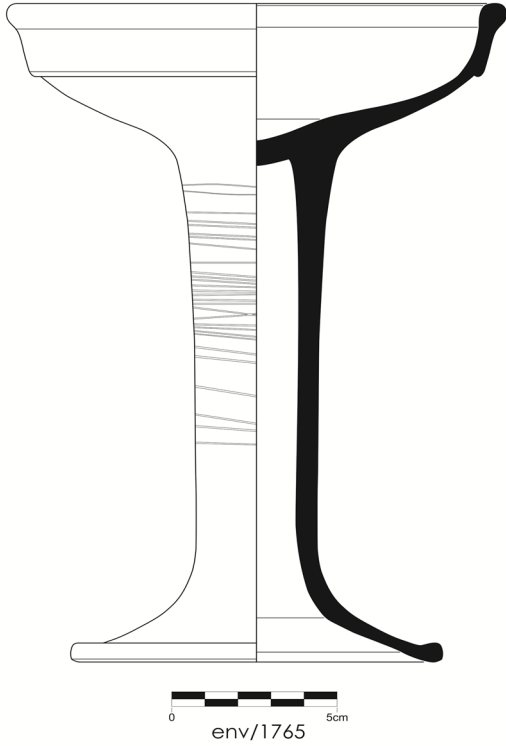
LevhaNo: 18		
Eski Envan. No: 36.253.64	Yeni Enanter No: 2242	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Aсталı		
Tip: II	Ölçüleri: h:15,2 cm, a.ç:14,4 cm, k.ç.:7,6 cm, c.k.:0,5 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum bitki
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Kaide kısmında kırık ve noksanlık mevcuttur.		
Renk: As.7,5 yr 6/4, Hm.: 7,5 yr 6/4		Bezeme:-
<p>Tanımı: Deve tüyü renk astarlanmış, basit bant ağız kenarlı, omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli, silindirik ayaklı, halka kaideli olan eser YBS'dir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Tıtrış Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		

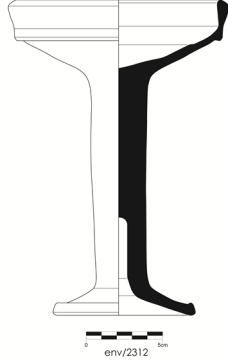

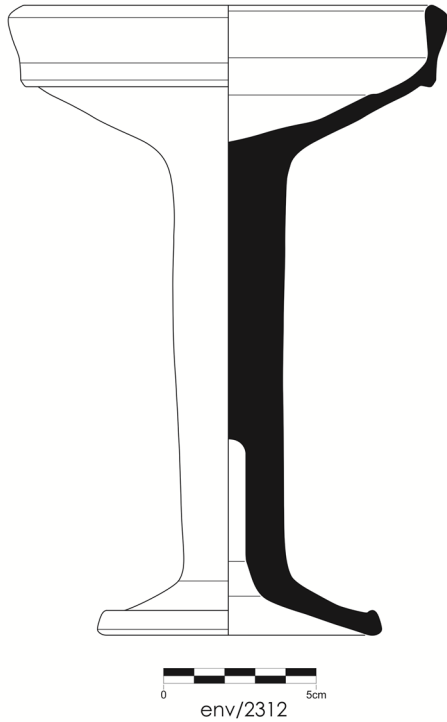
LevhaNo: 19		
Eski Envan. No: 36.225.64	Yeni Enanter No: 2266	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Kendinden Astalı		
Tip: II	Ölçüleri: h:24,3 cm, a.ç:14,8 cm, k.ç.:11,1 cm, c.k.:0,8 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.10 yr 7/3, Hm.: 10 yr 6/3		Bezeme: Kazı bezek
<p>Tanımı: Deve tüyü renk astarlanmış, basit bant ağız kenarlı, dışa kalınlaştırılmış omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli, içi boş silindirik ayaklı, halka kaideli , YBS'dir. Ayak kısmında 2 bölüm halinde birbirine paralel kazı bezek bulunmaktadır.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Tiriş Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		

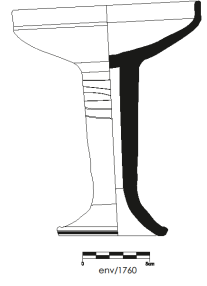

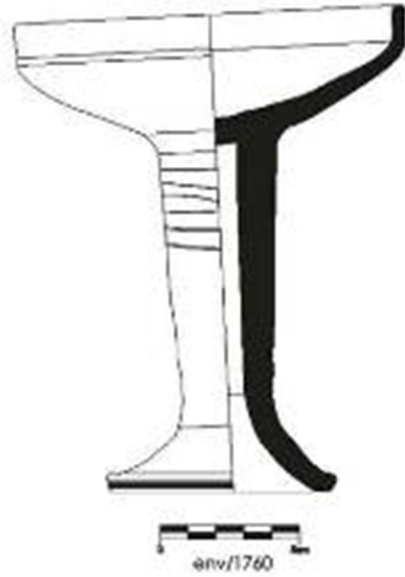
LevhaNo: 20		
Eski Envan. No: 6.127.64	Yeni Enanter No: 1765	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Civarı		
Yüzek İşlenişi: Kendinden Astarlı		
Tip: II	Ölçüleri: h:24,3 cm, a.ç:14,8 cm, k.ç.:11,1 cm, c.k.:0,8 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.10 yr 6/3, Hm.: 10 yr 6/4		Bezeme: Kazı bezek
<p>Tanımı: Krem renginde astarlı bant ağız kenarlı, dışa kalınlaştırılmış omurgalı, aşağı doğru daralan gövdeli, silindirik ayaklı ve halka kaidelidir. Ayak kısmında aralıkları düzensiz şekilde kazı bezeme işlenmiştir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Titriş Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		

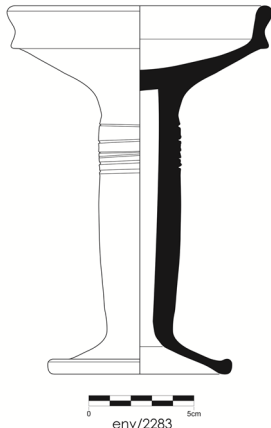

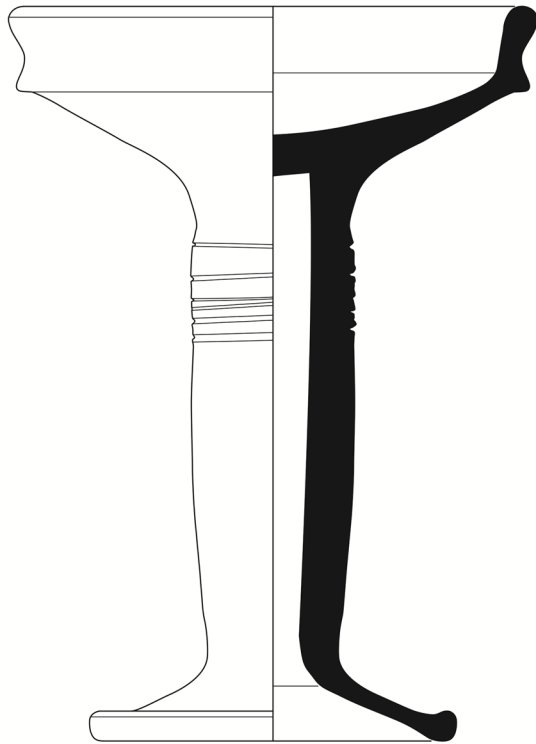
LevhaNo: 21		
Eski Envan. No: 36.323.64	Yeni Enanter No: 2312	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Kendinden Aсталı		
Tip: II	Ölçüleri: h:20,3 cm, a.ç:13,6 cm, k.ç.:9,2 cm, c.k.:0,7 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.5 yr 6/4, Hm.: 5 yr 6/6		Bezeme:-
<p>Tanımı: Açık pembe renkte astarlanmış, bant ağız kenarlı omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli içi boş silindirik ayaklı halka kaideli eser YBS'dir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Titrış Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		

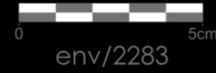
LevhaNo: 22		
Eski Envan. No: 6.122.64	Yeni Enanter No: 1760	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Aсталı		
Tip: II	Ölçüleri: h:17,5 cm, a.ç:14,2 cm, k.ç.:8,2 cm, c.k.:0,5 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100, ağız kenarında çok az kırık var.		
Renk: As.5 yr 6/4, Hm.: 5 yr 6/4		Bezeme:-
<p>Tamımı: Açık kahverengi astarlanmış, bant ağız kenarlı omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli içi boş düz silindirik ayaklı halka kaideli eser YBS'dir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Tiriş Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		

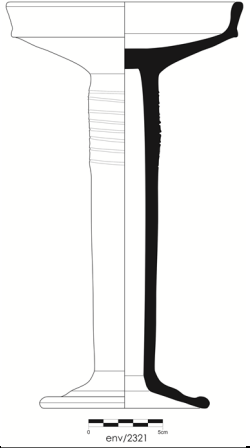
LevhaNo: 23		
Eski Envan. No: 36.284.64	Yeni Enanter No: 2283	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Kendinden Astalı		
Tip: II	Ölçüleri: h:17,7 cm, a.ç:12,4 cm, k.ç.:7,8 cm, c.k.:0,7 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.5 yr 6/4, Hm.: 2,5 yr 5/6		Bezeme: Kazı bezek
<p>Tanımı: Kremit renk hamurlu, bant ağız kenarlı dışa kalınlaştırılmış omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli, silindirik, içi boş ayhaklı halka kaideli olan eser YBS'dir. Ayak kısmında birbirine paralel 5 sıra kazı bezek bulunmaktadır.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Tiriş Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		

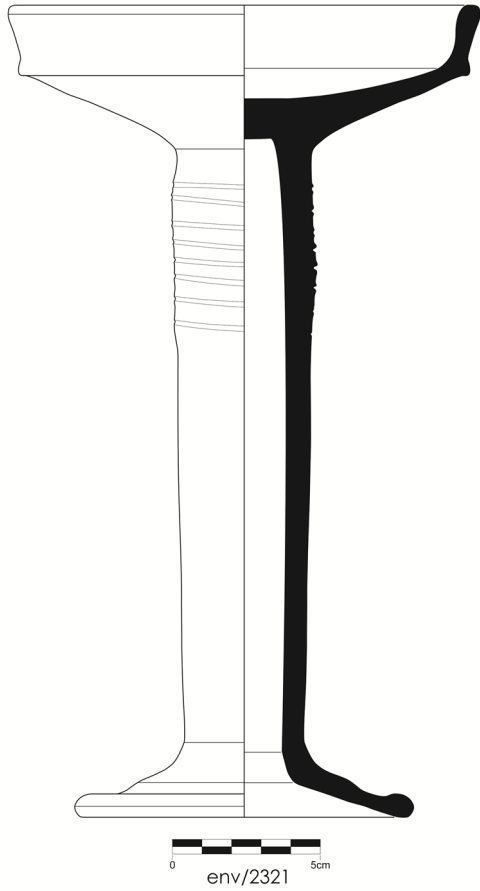

env/2283

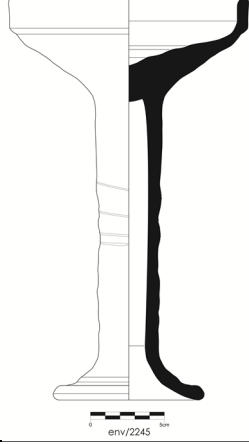

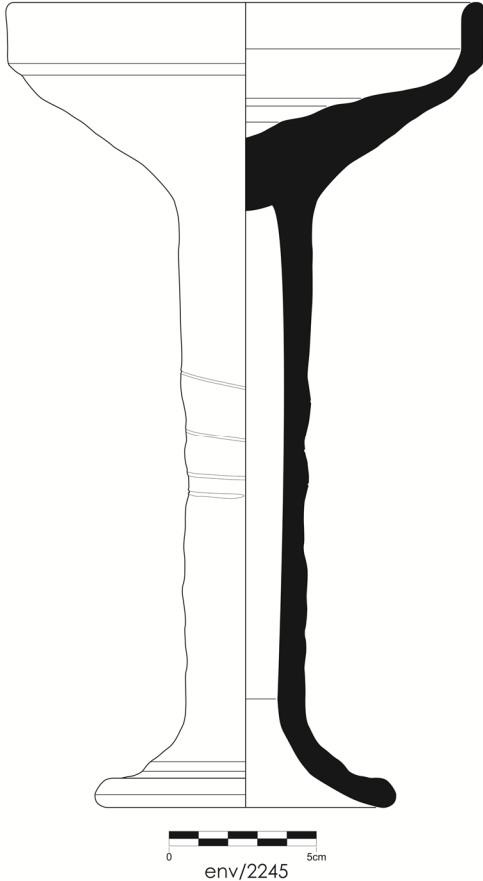
env/2283

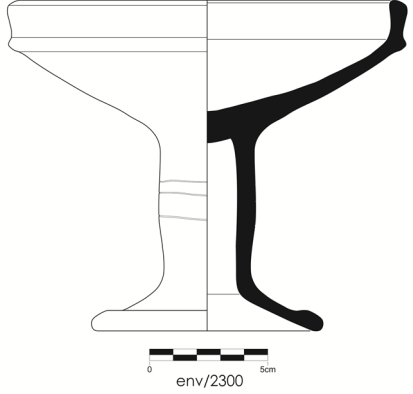
LevhaNo: 25		
Eski Envan. No: 36.332.64	Yeni Enanter No: 2321	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astalı		
Tip: II	Ölçüleri: h:26,5 cm, a.ç:15,6 cm, k.ç.:11,1 cm, c.k.:0,5 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katki: Kireç mika kum
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100 kaide kısmında kırık ve noksanlık vardır.		
Renk: As.10 yr 6,3, Hm.: 7,5 yr 6/4		Bezeme: çizi bezek
<p>Tamımı: Krem renk astarlanmış basit bant ağız kenarlı omurgadan aşağıya daralan gövdeli içi boş silindirik ayaklı halka kaideli eser YBS'dir. Ayağın üst bölümünde 8 sıra çizi bezek bulunmaktadır.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Tiriş Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		

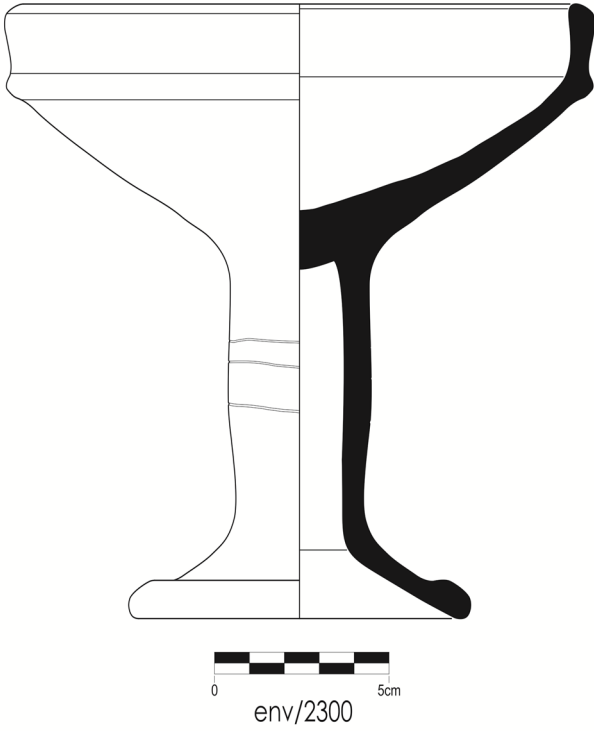

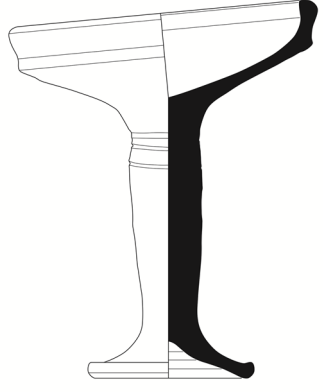
LevhaNo:26

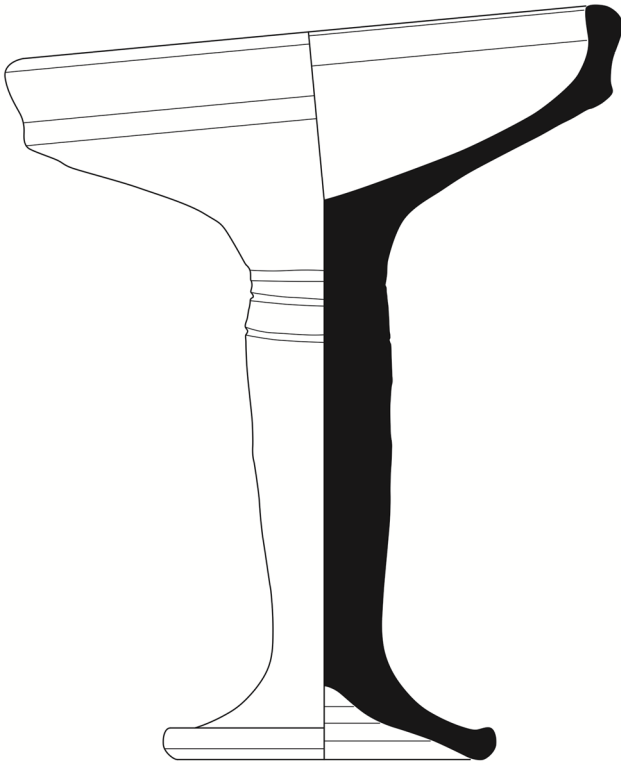
Eski Envan. No: 36.256.64	Yeni Enanter No: 2245	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Aсталı		
Tip: II	Ölçüleri: h:27,9 cm, a.ç:15,8 cm, k.ç.:9,8 cm, c.k.:0,8 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum , bitki
Teknik: Çark ve El	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100 kaide kısmı kırık ve eksik.		
Renk: As.7,5 yr 4/3, Hm.: 7,5 yr 6/4		Bezeme: çizi bezek
Tanımı: Kaverengi astarlı basit bant ağız kenarlı omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli uzun silindirik, içi boş ayaklı, halka kaideli eser YBS'dir. Elle şekillendirilmiş olan ayak kısmının orta bölümünde 3 sıra birbirine pararel çizgi bezek bulunmaktadır. Kaide kısmında kırık ve noksanlık vardır.		
Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Titrış Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.		

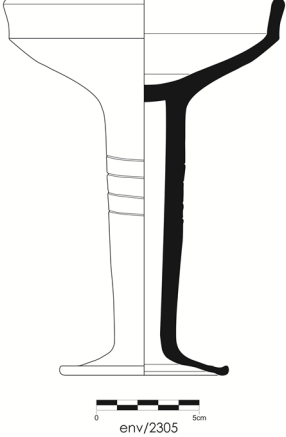

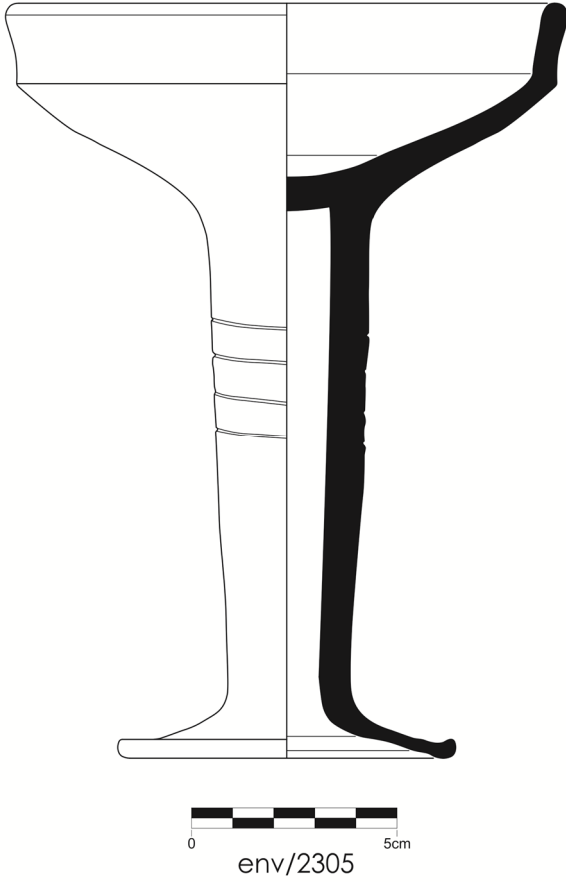
LevhaNo: 24		
Eski Envan. No: 36.311.64	Yeni Enanter No: 2300	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Kendinden Astalı		
Tip: II	Ölçüleri: h:14 cm, a.ç.:16,6 cm, k.ç.:9,4 cm, c.k.:0,7 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.10 yr 7/4, Hm.: 10 yr 7/4		Bezeme: Kazı bezek
<p>Tanımı: Kremit renk atarlı, basit bant ağız kenarlı dışa kalınlaştırılmış omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli, silindirik, içi boş silindirik ayhıklı halka kaideli olan eser YBS'dir. Ayak üzeride paralel çizgi bezekli, çizgi bezek 4 sıra halinde kaide kenarı yuvarlatılmıştır.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Titriş Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		

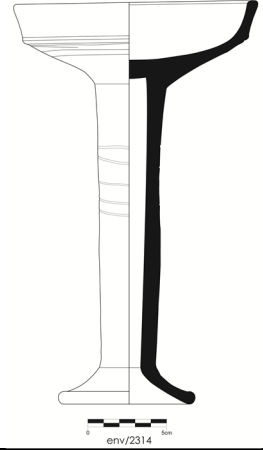

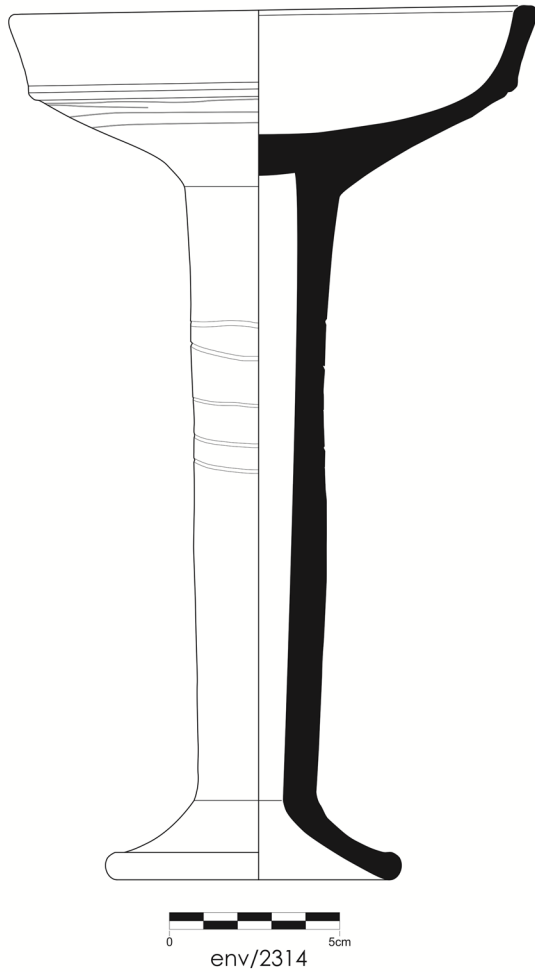
LevhaNo: 27		
Eski Envan. No: 36.260.64	Yeni Enanter No: 2249	Evre: ETÇ ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Kendinden Astalı		
Tip: II	Ölçüleri: h:16 cm, a.ç:13,4 cm, k.ç.:7,2 cm, c.k.:0,7 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,bitki
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.7,5 yr 6/4, Hm.: 7,5 yr 7/4		Bezeme: Kazı bezek
<p>Tanımı: Krem renkte astarlı, basit bant ağız kenarlı omurgadan aşağı daralan gövdeli silindirik içi dolu ayaklı halka kaideli eser YBS'dir. Ayak kısmının üst bölümünde birbirine paralel 3 sıra kazı bezeme bulunmaktadır.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Tiriş Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		 <p>0 5cm env/2249</p>

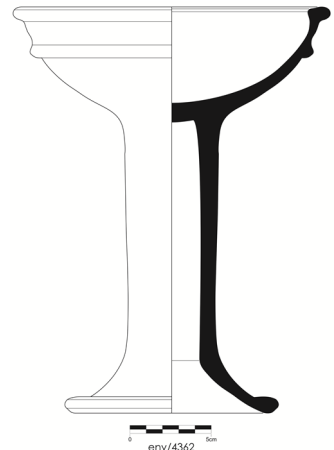

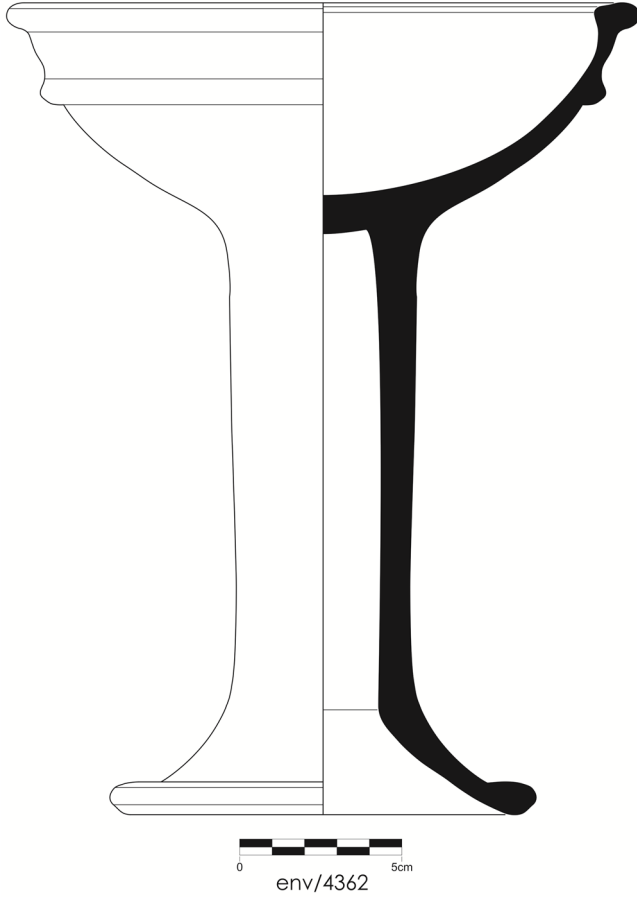
LevhaNo: 28		
Eski Envan. No: 36.316.64	Yeni Enanter No: 2305	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Civarı		
Yüzek İşlenişi: Aсталı		
Tip: II	Ölçüleri: h:19,1 cm, a.ç:13,4 cm, k.ç.:7,8 cm, c.k.:0,6 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,bitki
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.7,5 yr 6/3, Hm.: 7,5 yr 7/4		Bezeme: Kazı bezek
<p>Tanımı: Açık pembe ren astarlanmış, basit bant ağız kenarlı omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli silindirik içi boş ayaklı halka kaideli eser YBS'dir. Ayak kısmında birbirine paralel 5 sıra halinde kazı bezek bulunmaktadır.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Titriş Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		

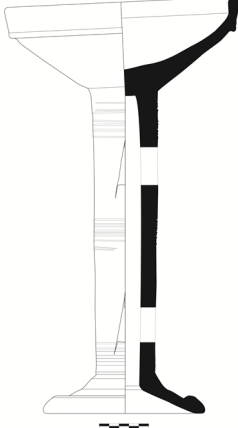

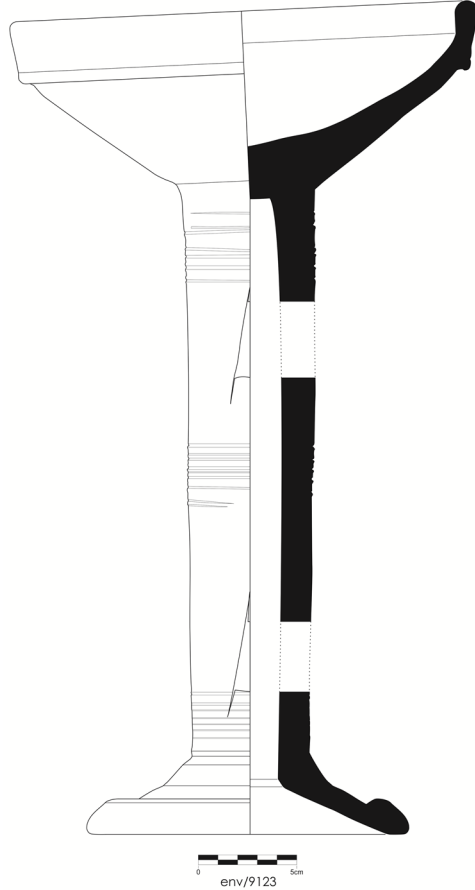
LevhaNo: 29		
Eski Envan. No: 36.325.64	Yeni Enanter No: 2314	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Aсталı		
Tip: II	Ölçüleri: h:25,9, cm, a.ç:15,2 cm, k.ç.:8,2 cm, c.k.:0,7 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,bitki
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.10 yr 7/3, Hm.: 5 yr 6/6		Bezeme: Çizi bezek
<p>Tanımı: Krem renk astarlı basit bant ağız kenarlı hafif dışa kalınlaştırılmış omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli içi boş silindirik ayaklı halka kaideli eser YBS'dir. Ayak kısmında birbirine paralel 5 sıra çizi bezek bulunmaktadır.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Titriş Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		 <p>env/2314 5cm</p>

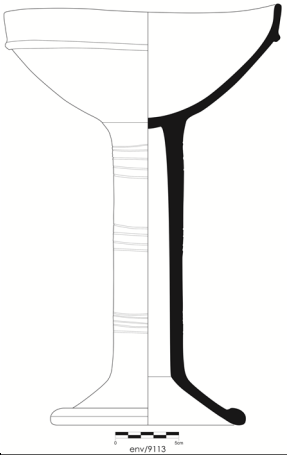

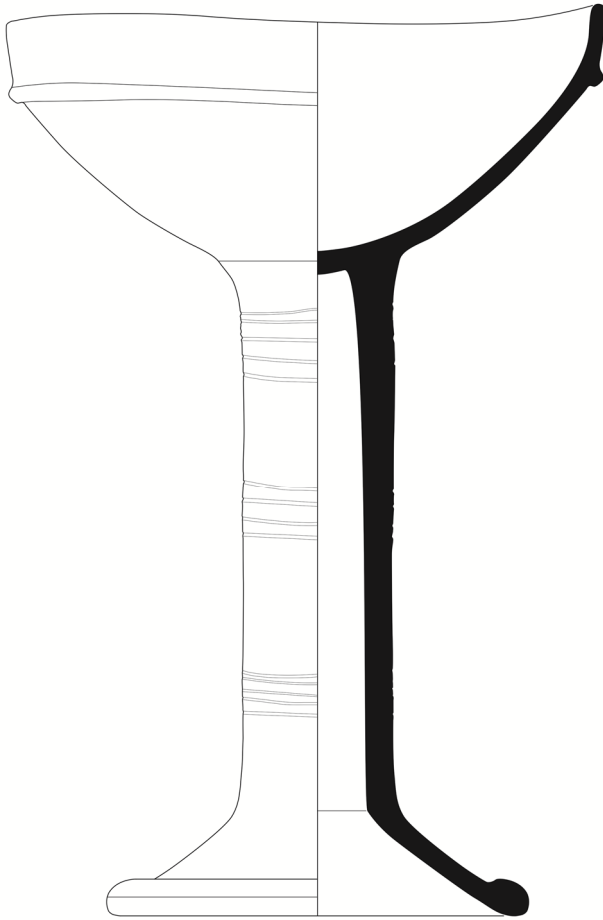
LevhaNo: 30		
Eski Envan. No: 28.18.73	Yeni Enanter No: 4362	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı ve açkılı		
Tip: II	Ölçüleri: h:25,8, cm, a.ç:18,6 cm, k.ç.:12 cm, c.k.:0,9 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,bitki
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.5 yr 6/4, Hm.: 5 yr 6/4		Bezeme:-
<p>Tanımı: Açık pembe renk astarlı basit bant ağız kenarlı dışa kalınlaştırılmış omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli içi boş silindirik ayaklı halka kaideli olan eser YBS'dir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Tiriş Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		

LevhaNo: 31		
Eski Envan. No: 81.3.24	Yeni Enanter No: 9123	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Aсталı		
Tip: II	Ölçüleri: h:42,6, cm, a.ç:23,4 cm, k.ç.:15,4 cm, c.k.:1,5 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,bitki
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.10 yr 6/4, Hm.: 10 yr 7/4		Bezeme: Kazı bezek ve ajur
<p>Tanımı: Bej renkte astarlı basit bant ağız kenarlı dışa kalınlaştırılmış omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli içi boş silindirik ayaklı halka kaideli olan eser YBS'dir. Ayak kısmında 6-6-7 sıra çizgi bezek ve 6 adet üçgen formlu ajur bezeme bulunmaktadır.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Titrış Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		

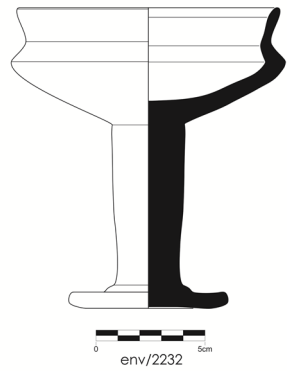
LevhaNo: 32		
Eski Envan. No: 81.3.14	Yeni Envanter No: 9113	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astalı		
Tip: II	Ölçüleri: h:33,2, cm, a.ç:21,4 cm, k.ç.:14,7 cm, c.k.:1,2 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,bitki
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.2,5 yr 5/4, Hm.: 10 yr 7/4		Bezeme: Çizi bezek
<p>Tanımı: Krem renkte astarlanmış basit bant ağız kenarlı dışa kalınlaştırılmış omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli içi boş silindirik ayaklı halka kaideli eser YBS'dir. Ayak kısmında 3 bölüm halinde 4-5-6 sıra çizi bezek mevcuttur.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr. Sertok, 2010, Tiriş Höyük, Algaze, 1995-1996, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Brak, Elena Rova 2013.</p>		

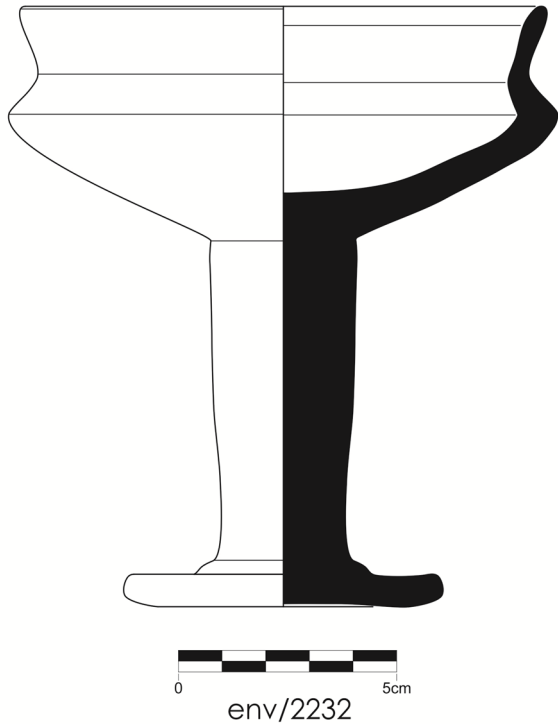

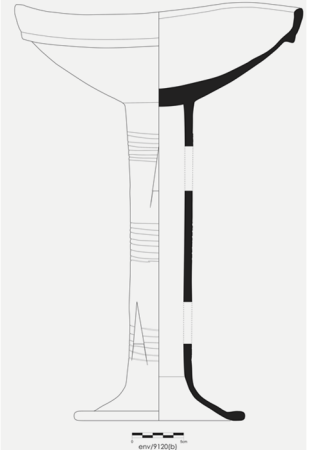
0 5cm
env/9113

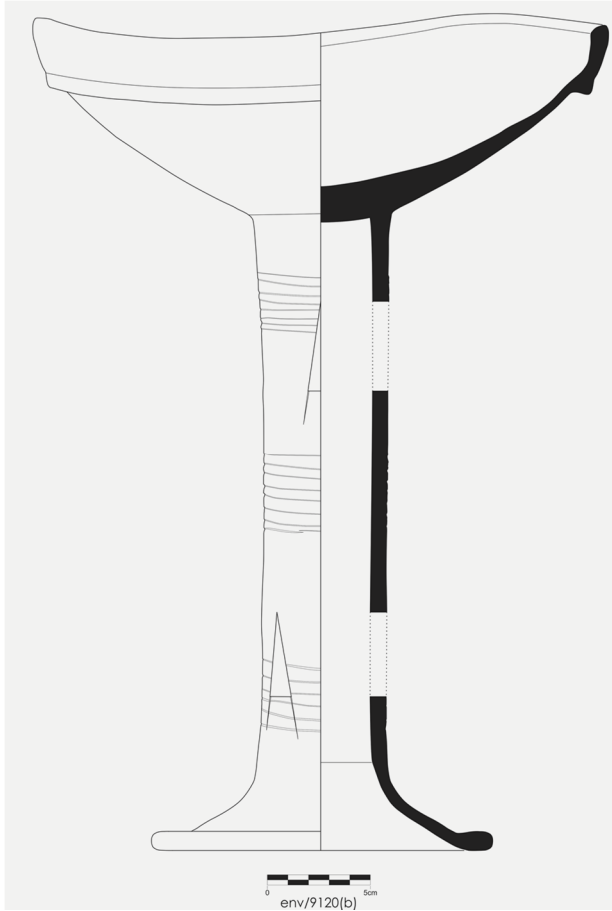

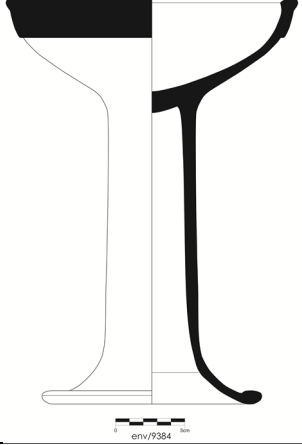
0 5cm
env/9113

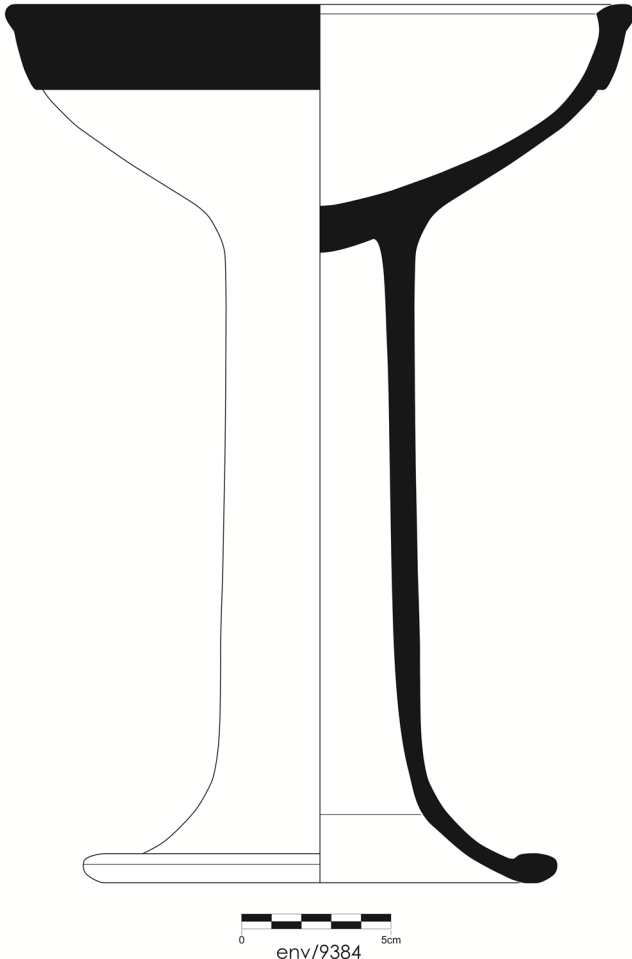
LevhaNo: 33		
Eski Envan. No: 36.243.64	Yeni Enanter No: 2232	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Kendinden Astalı		
Tip: III	Ölçüleri: h:13,7, cm, a.ç:11,7 cm, k.ç.:7,2 cm, c.k.:0,4 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.7,5 yr 6/4, Hm.: 7,5 yr 6/4		Bezeme: -
<p>Tanımı: Krem renkte astarlanmış basit ağız kenarlı keskin omurgalı aşağı doğru daralan gövdeli silindirik ayaklı, halka kaideli eser YBS'dir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr, Şaraga, Sertok, 2010, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Rijim, Tell Leilan, Tell Billa, Quara Quzaq, Karkamış, Elena Rova 2013, Oylum Höyük, Ensert 2003, Hacınebi, Gil Stein 1995,</p>		

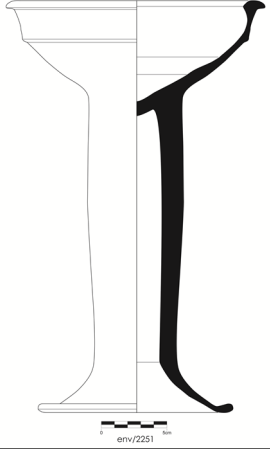

LevhaNo: 34		
Eski Envan. No: 81-3-23	Yeni Enanter No: 9120 (b)	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: III	Ölçüleri: h:41,2, cm, a.ç:27,5 cm, k.ç.:15,8 cm, c.k.:1 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.10 yr 7/3, Hm.: 7,5 yr 7/6		Bezeme: kazı bezek ve ajur
<p>Tamımı: Basit ağız kenarlı dışa kalınlaştırılmış keskin omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli içi boş silindirik ayaklı halka kaideli olan eser YBS'dir. Ayak kısmında 3 bölüm halinde 7-8-7 sıra birbirine paralel kazı bezme şeklinde ve üçgen formda ajur bezemeler mevcuttur.</p>		
<p>Paraleli: Birecik Mezr, Şaraga, Sertok, 2010, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Rijim, Tell Leilan, Tell Billa, Quara Quzaq, Karkamış, Elena Roa 2013, Oylum Höyük, Ensert 2003, Hacinebi, Gil Stein 1995,</p>		

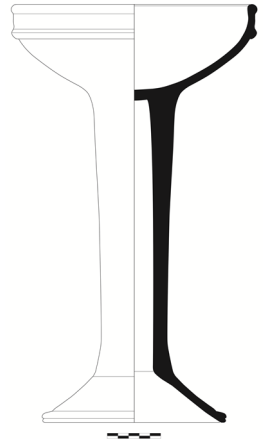

LevhaNo: 35		
Eski Envan. No: 81-273-1	Yeni Enanter No: 9384	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Civarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: III	Ölçüleri: h:30,5, cm, a.ç:21,6 cm, k.ç.:14,6 cm, c.k.:1,2 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.7,50 yr 5/4, Hm.: 7,5 yr 5/4		Bezeme: -
<p>Tanımı: açık kahverenginde astarlanmış keskin omrgalı basit ağız kenarlı, omurgadan aşağıya doğru daralan gövdeli, içi boş silindirik ayaklı, halka kaideli olan eser YBS'dir</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr, Şaraga, Sertok, 2010, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Rijim, Tell Leilan, Tell Billa, Quara Quzaq, Karkamış, Elena Rova 2013, Oylum Höyük, Ensert 2003, Hacınebi, Gil Stein 1995,</p>		

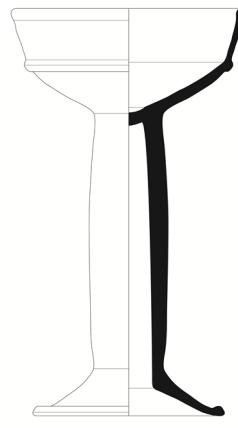

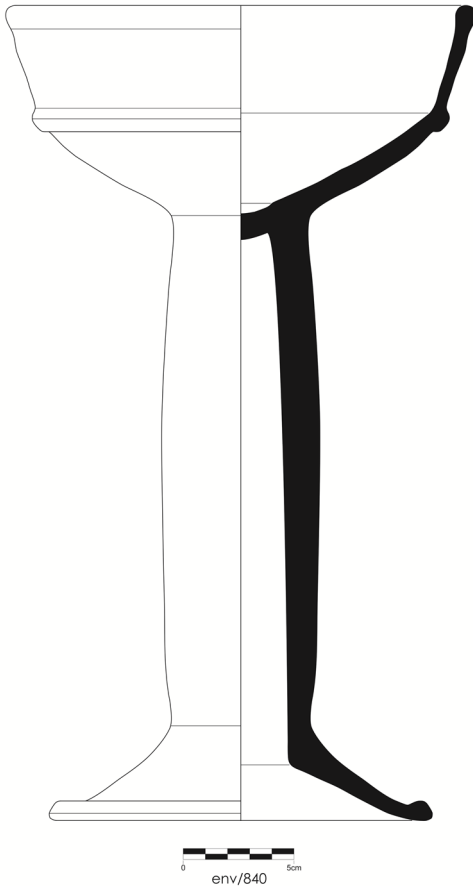
LevhaNo: 36		
Eski Envan. No: 36-262-64	Yeni Enanter No: 2251	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: III	Ölçüleri: h:32,7, cm, a.ç:19,4 cm, k.ç.:15,2 cm, c.k.:1,5 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.7,50 yr 6/4, Hm.: 7,5 yr 5/4		Bezeme: -
<p>Tanımı: Açık pembe renginde astarlı, basit ağız kenarlı keskin murgalı dışa kanlaştırılmış omurgadan aşağıya daran gövdeli, içi boş silindirik ayaklı halka kaideli eser YBS'dir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr, Şaraga, Sertok, 2010, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Rijim, Tell Leilan, Tell Billa, Quara Quzaq, Karkamış, Elena Rova 2013, Oylum Höyük, Ensert 2003, Hacınebi, Gil Stein 1995,</p>		

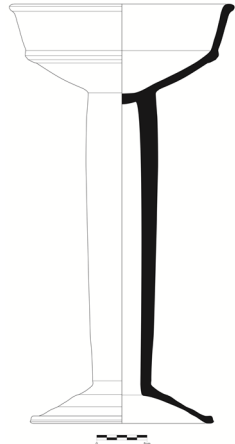

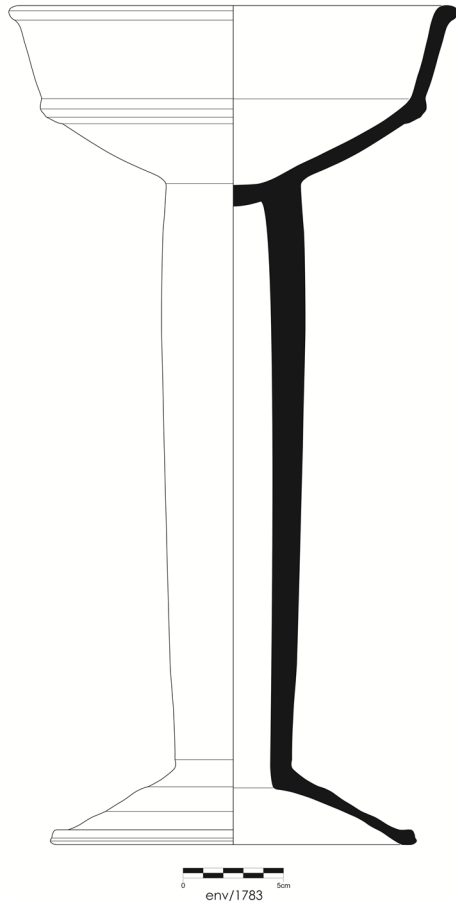
LevhaNo: 37		
Eski Envan. No: 2.307.64	Yeni Enanter No: 831	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: III	Ölçüleri: h:39.8, cm, a.ç:22 cm, k.ç.:17 cm, c.k.:1 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100		
Renk: As.2,5 yr 5/4, Hm.: 2,5 yr 5/8		Bezeme: -
<p>Tanımı: Açık krem renginde astarlı basit ağız kenarlı, keskin omurgalı, aşağı doğru daralan gövdeli, yüksek silindirik ayaklı, kenarı çift boğumlu halka kaidelidir. Tüm yüzeyde çark izlerinin yanı sıra elle veya bir aletle düzeltme izleri görülmektedir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr, Şaraga, Sertok, 2010, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Rijim, Tell Leilan, Tell Billa, Quara Quzaq, Karkamış, Elena Rova 2013, Oylum Höyük, Ensert 2003, Hacinebi, Gil Stein 1995,</p>		

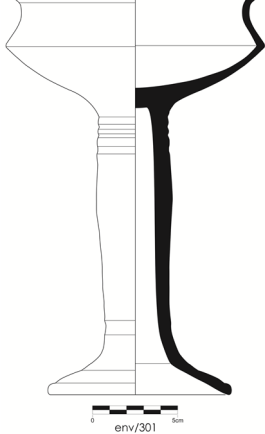

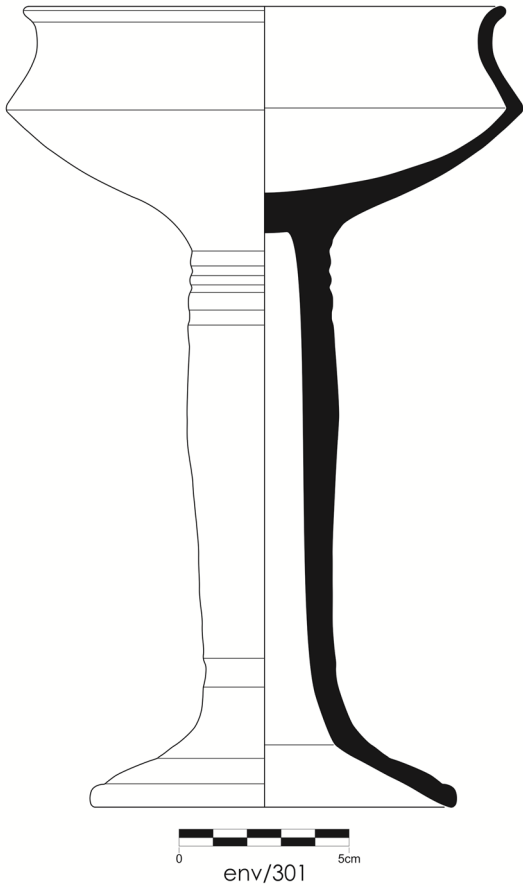
LevhaNo: 38		
Eski Envan. No: 2.316.64	Yeni Enanter No: 840	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: III	Ölçüleri: h:37,2, cm, a.ç:21,8 cm, k.ç.:17,8 cm, c.k.:0,91 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100, omurga kısmının küçük yerinde noksanlık var		
Renk: As.2,5 yr 4/6, Hm.: 2,5 yr 5/4		Bezeme: -
<p>Tanımı: Açık kremite rengide astarlı basit ağız kenarlı, keskin omurgalı, aşağı doğru daralan gövdeli, yüksek silindirik içi boş ayaklı eser YBS'dir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr, Şaraga, Sertok, 2010, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Rijim, Tell Leilan, Tell Billa, Quara Quzaq, Karkamış, Elena Rova 2013, Oylum Höyük, Ensert 2003, Hacinebi, Gil Stein 1995,</p>		

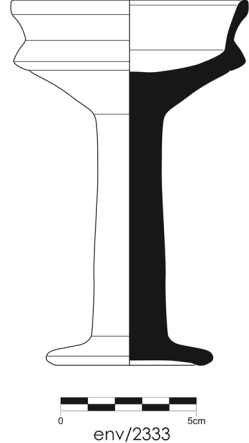

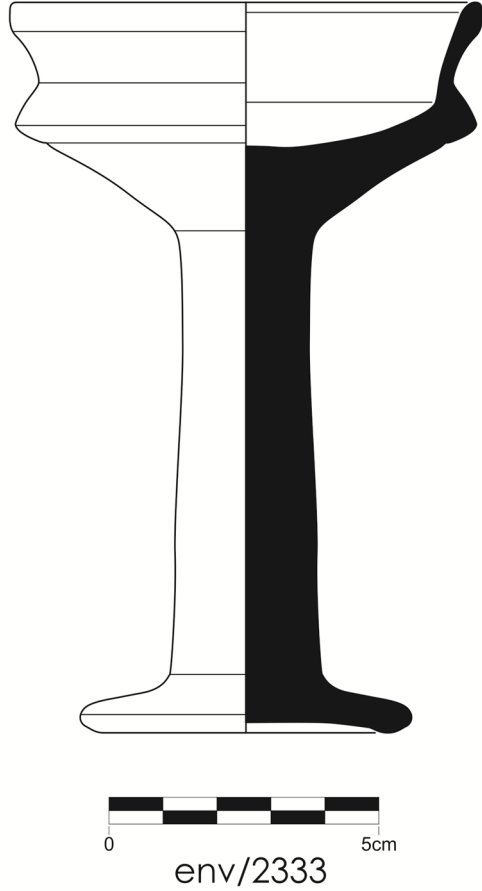
LevhaNo: 39		
Eski Envan. No: 6.145.64	Yeni Enanter No: 1783	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: III	Ölçüleri: h:42,6, cm, a.ç:22,28 cm, k.ç.:17,68 cm, c.k.:0,91 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100, omurga kısmının küçük yerinde noksanlık var		
Renk: As.2,5 yr 6/3, Hm.: 10 yr 7/4		Bezeme: -
<p>Tanımı: Bej renkte astarlı, basit ağız kenarlı dışa kalınlaştırılmış keskin omurgalı, aşağı doğru daralan gövdeli, yüksek silindirik ayaklı halka kaideli eser YBS'dir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr, Şaraga, Sertok, 2010, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Rijim, Tell Leilan, Tell Billa, Quara Quzaq, Karkamış, Elena Rova 2013, Oylum Höyük, Ensert 2003, Hacınebi, Gil Stein 1995,</p>		

LevhaNo: 40		
Eski Envan. No: 7426	Yeni Enanter No: 301	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Kalın Astarlı		
Tip: III	Ölçüleri: h:23,9, cm, a.ç:14 cm, k.ç.:10,7 cm, c.k.:0,5 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100, ağız kısmında eksiklik var		
Renk: As.10 yr 6/3, Hm.: 10 yr 6/4		Bezeme: oluk bezeme
<p>TanımıKrem renginde atsalı, basit ağız kenarlı, keskin omurgalı aşağı doğru daralan gövdeli, silindirik ayaklı, halka kaideli olan eser YBS'dir. Ayağın üst kısmında 4 sıra oluk bezek bulunmaktadır.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr, Şaraga, Sertok, 2010, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Rijim, Tell Leilan, Tell Billa, Quara Quzaq, Karkamış, Elena Rova 2013, Oylum Höyük, Ensert 2003, Hacinebi, Gil Stein 1995,</p>		

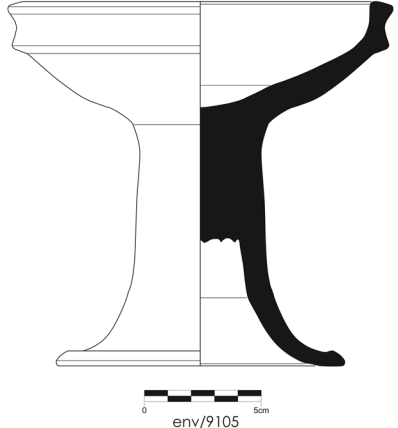

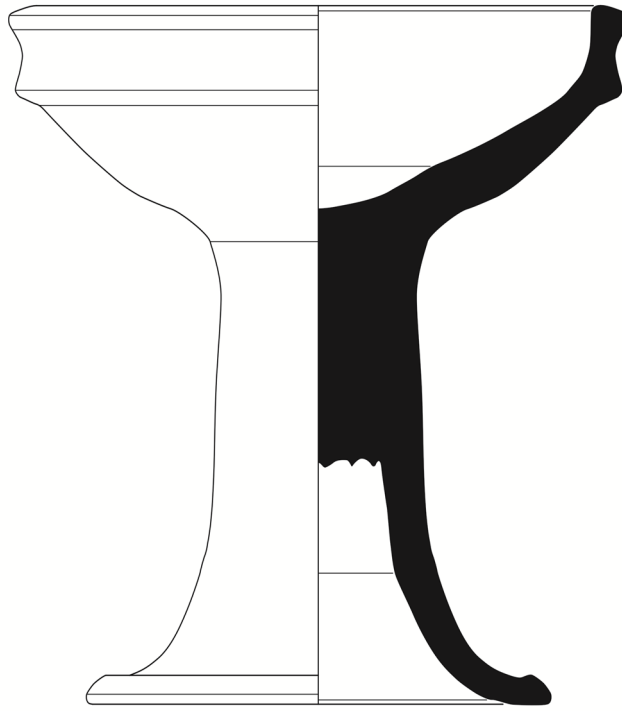
LevhaNo: 41		
Eski Envan. No: 36.344.64	Yeni Enanter No: 2333	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: III	Ölçüleri: h:23,9, cm, a.ç:12,8 cm, k.ç.:9,8 cm, c.k.:0,5 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100,		
Renk: As.7,5 yr 7/3, Hm.: 7,5 yr 7/4		Bezeme: -
<p>Tanımı: Krem renginde atsalı, basit ağız kenarlı, keskin omurgalı aşağı doğru daralan gövdeli, silindirik içi dolu ayaklı, halka kaideli olan eser YBS'dir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr, Şaraga, Sertok, 2010, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Rijim, Tell Leilan, Tell Billa, Quara Quzaq, Karkamış, Elena Rova 2013, Oylum Höyük, Ensert 2003, Hacinebi, Gil Stein 1995,</p>		

LevhaNo: 42		
Eski Envan. No: 36.299.64	Yeni Enanter No: 2288	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: III	Ölçüleri: h:31,1, cm, a.ç:16,8 cm, k.ç.:13,8 cm, c.k.:0,9 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam %100,		
Renk: As.5 yr 5/4, Hm.: 5 yr 5/4		Bezeme: -
<p>Tanımı: Kremite renginde astarlı basit ağız kenarlı keskin omurgadan dibe doğru daralan içi boş silindirik ayaklı halka kaideli olan eser YBS'dir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr, Şaraga, Sertok, 2010, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Rijim, Tell Leilan, Tell Billa, Quara Quzaq, Karkamış, Elena Rova 2013, Oylum Höyük, Ensert 2003, Hacınebi, Gil Stein 1995,</p>		

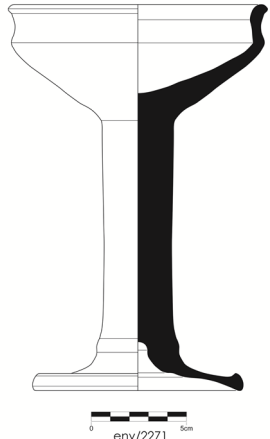
LevhaNo: 43		
Eski Envan. No: 6.3.81	Yeni Enanter No: 9105	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Civarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: III	Ölçüleri: h:15,3, cm, a.ç:15,6 cm, k.ç.:10,68 cm, c.k.:0,5 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam % 95, kaide kısmında kırık ve eksiklik var		
Renk: As.10 yr 7/3, Hm.: 10 yr 6/4		Bezeme: -
<p>Tanımı: Krem renginde astarlanmış basit ağız kenarlı keskin omurgalı, omurgadan aşağı doğru daralan gövdeli içi boş silindirik ayaklı halka kaideli olan eser YBS'dir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr, Şaraga, Sertok, 2010, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Rijim, Tell Leilan, Tell Billa, Quara Quzaq, Karkamış, Elena Rova 2013, Oylum Höyük, Ensert 2003, Hacımebi, Gil Stein 1995,</p>		

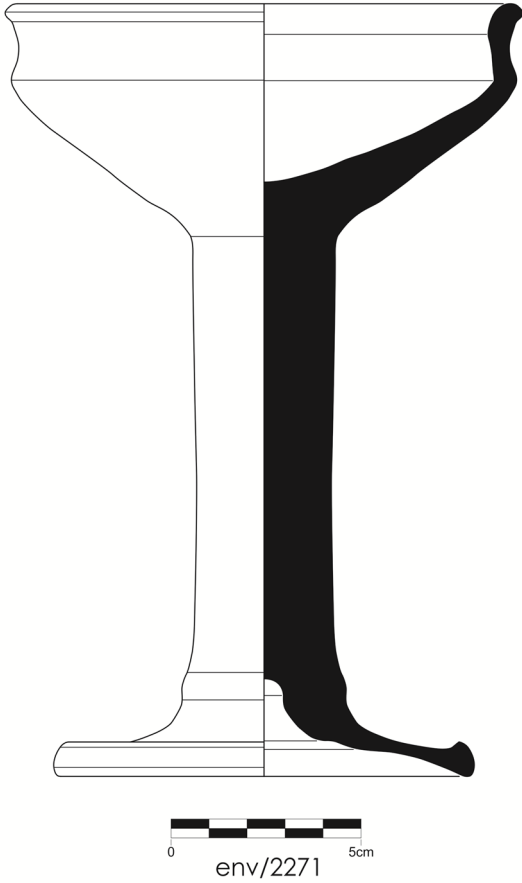

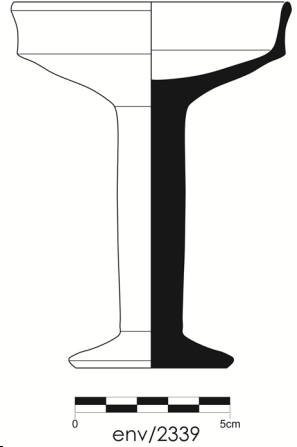
0 5cm
env/9105

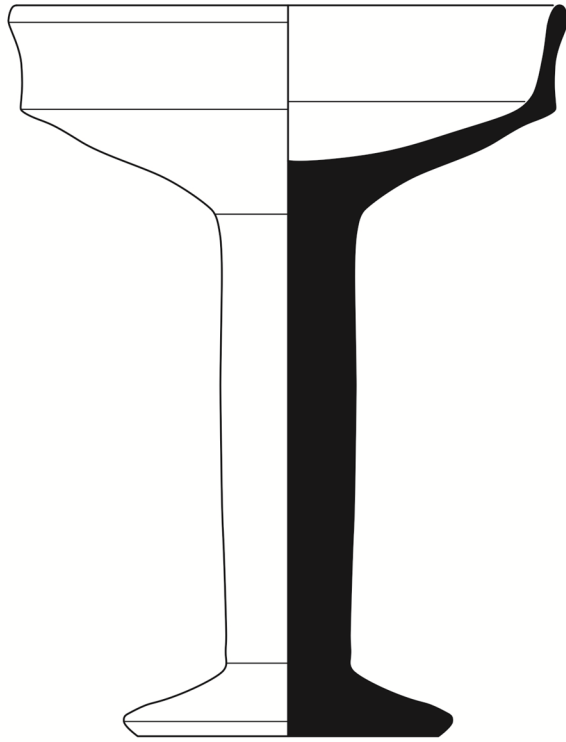

0 5cm
env/9105

LevhaNo: 44		
Eski Envan. No: 36.282.64	Yeni Enanter No: 2271	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: III	Ölçüleri: h:19,5, cm, a.ç:13,9 cm, k.ç.:10,2 cm, c.k.:0,4 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam % 100		
Renk: As.5 yr 6/6, Hm.: 5 yr 6/6		Bezeme: -
<p>Tanımı: Açık pembe renk astarlı, basit ağız kenarlı keskin omurgalı aşağı doğru daralan gövdeli, içi dolu silindirik ayaklı, halka kaideli eser YBS'dir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr, Şaraga, Sertok, 2010, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Rijim, Tell Leilan, Tell Billa, Quara Quzaq, Karkamış, Elena Rova 2013, Oylum Höyük, Ensert 2003, Hacinebi, Gil Stein 1995,</p>		

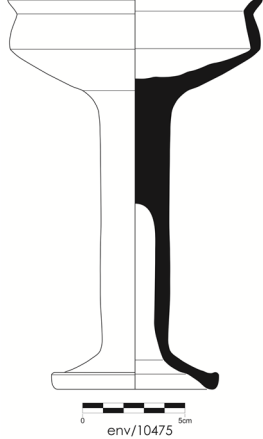
LevhaNo: 45		
Eski Envan. No: 36.350.64	Yeni Enanter No: 2339	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: III	Ölçüleri: h:16,5, cm, a.ç:123,9 cm, k.ç.:8,2 cm, c.k.:0,5 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam % 100		
Renk: As.10 yr 7/4, Hm.: 10 yr 6/4		Bezeme: -
<p>Tanımı: Krem renkte astarlı, basit ağız kenarlı keskin omurgalı omurgadan aşağıya doğru daralan gövdeli içi dolu silindirik ayaklı halka kaideli olan eser YBS'dir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr, Şaraga, Sertok, 2010, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Rijim, Tell Leilan, Tell Billa, Quara Quzaq, Karkamış, Elena Rova 2013, Oylum Höyük, Ensert 2003, Hacımebi, Gil Stein 1995,</p>		

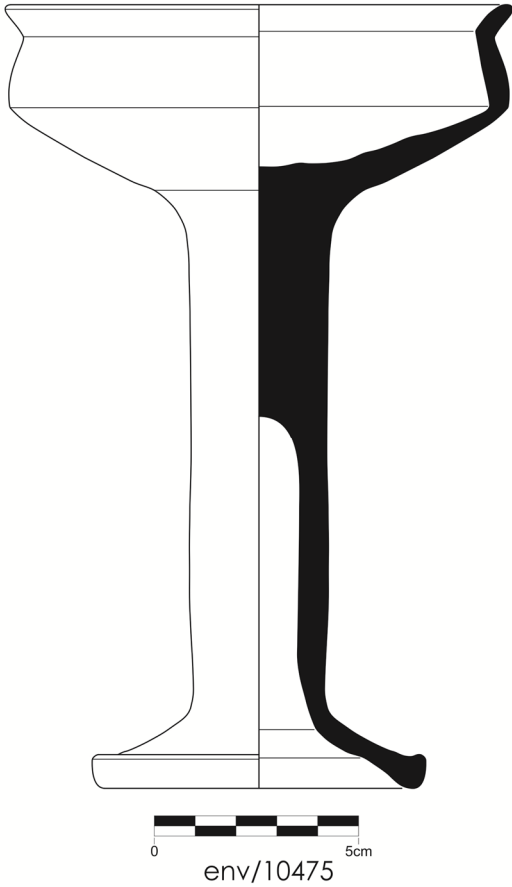

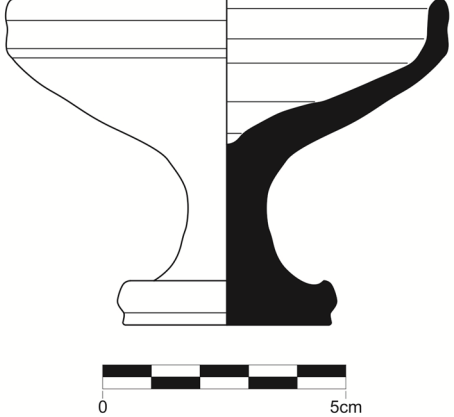
env/2339

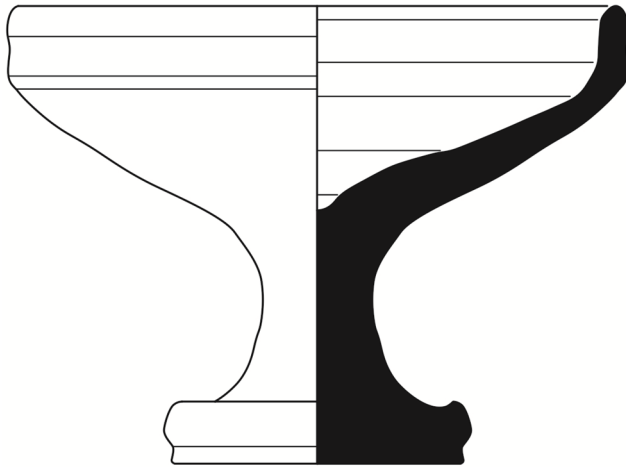

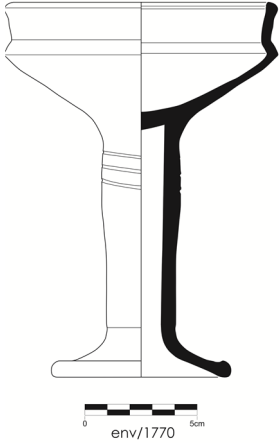
env/2339

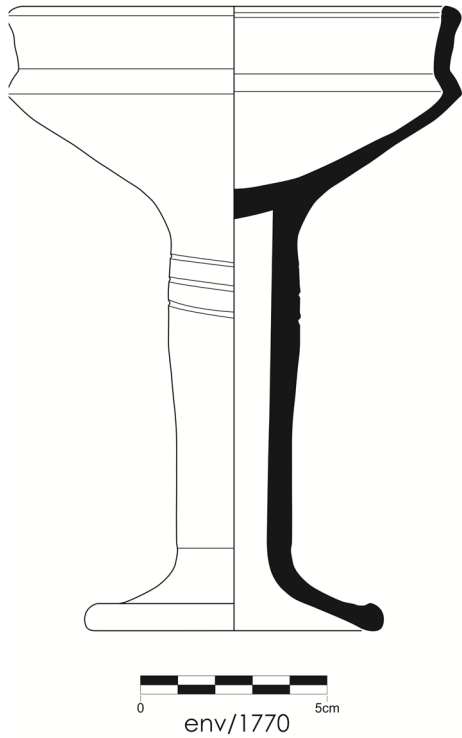
LevhaNo: 46		
Eski Envan. No: 86.29.64	Yeni Enanter No: 10475	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: III	Ölçüleri: h:19,1, cm, a.ç: 12 cm, k.ç.:7,5 cm, c.k.:0,4 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam % 100		
Renk: As.7,5 yr 6/4, Hm.: 7,5 yr 7/4		Bezeme: -
<p>Tanımı: Bej renkte astarlı basit ağız kenarlı keskin omurgadan dibe doğru daralan gövdeli içi boş silindirik ayaklı halka kaideli eser YBS'dir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr, Şaraga, Sertok, 2010, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Rijim, Tell Leilan, Tell Billa, Quara Quzaq, Karkamış, Elena Rova 2013, Oylum Höyük, Ensert 2003, Hacınebi, Gil Stein 1995,</p>		

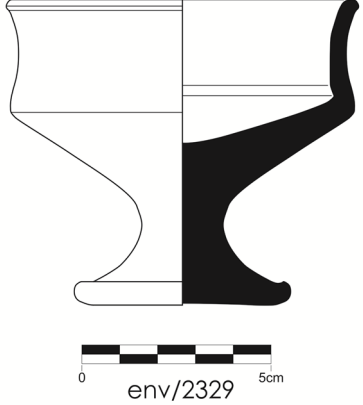

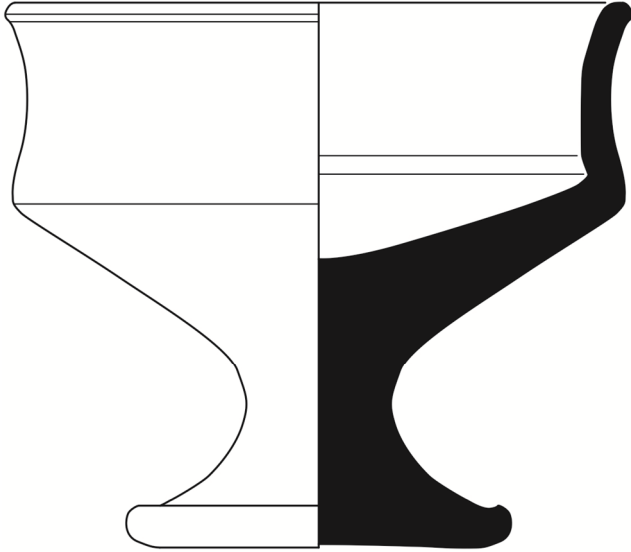
LevhaNo: 47		
Eski Envan. No: 36.343.64	Yeni Enanter No: 2332	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: III	Ölçüleri: h:6.2., cm, a.ç: 8.6 cm, k.ç.:4.2 cm, c.k.:0,4 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika,bitki, kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam % 100		
Renk: As.2,5 yr 7/3, Hm.: 10 yr 7/3		Bezeme: -
<p>Tanımı: Deve tüyü renginde astarlı olan eser basit ağız kenarlı omurgadan aşağı daralan gövdeli içi dolu alçak ayaklı kenarı çift boğumlu halka kaideli eser YBS'dir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr, Şaraga, Sertok, 2010, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Rijim, Tell Leilan, Tell Billa, Quara Quzaq, Karkamış, Elena Rova 2013, Oylum Höyük, Ensert 2003, Hacinebi, Gil Stein 1995,</p>		

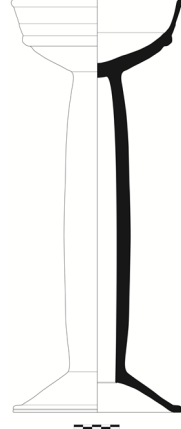

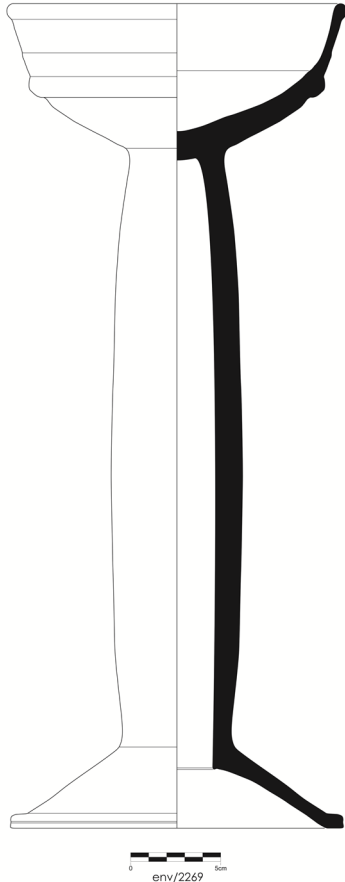
LevhaNo: 48		
Eski Envan. No: 6.132.64	Yeni Enanter No: 1770	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: III	Ölçüleri: h:17,3, cm, a.ç: 11,6 cm, k.ç.:7,5 cm, c.k.:0,6 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam % 100		
Renk: As.10 yr 7/3, Hm.: 10 yr 7/3		Bezeme: kazı bezek
<p>Tanımı: Deve tüyü renginde, basit ağız kenarlı keskin omurgalı, aşağı doğru daralan gövdeli, silindirik ayaklı olan eser YBS'dir. Dip kısmı halka kaideli ve kaide kenarları yuvarlatılmıştır. Silindirik ayak üzerinde birbirine paralel 4 sıra halinde kazı bezek mevcuttur.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr, Şaraga, Sertok, 2010, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Rijim, Tell Leilan, Tell Billa, Quara Quzaq, Karkamış, Elena Rova 2013, Oylum Höyük, Ensert 2003, Hacmebi, Gil Stein 1995,</p>		

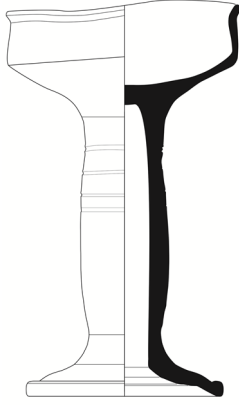

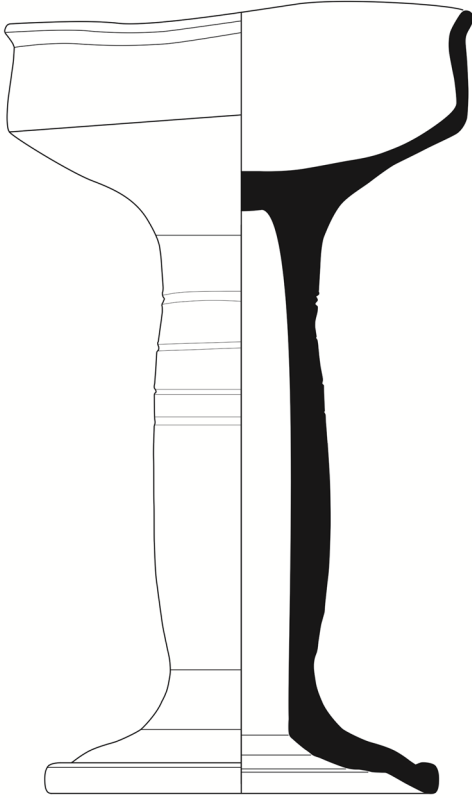
LevhaNo: 49		
Eski Envan. No: 6.132.64	Yeni Enanter No: 2329	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: III	Ölçüleri: h: 7,6 cm, a.ç: 9,1 cm, k.ç.:5,8 cm, c.k.:0,4 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam % 100		
Renk: As.10 yr 7/3, Hm.: 5 yr 6/6		Bezeme:
<p>Tanımı: Krem renkte astarlanmış keskin omurgalı basit ağız kenarlı dışa doğru daralan gövdeli içi dolu alçak yaklı halka kaideli eser YBS'dir</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr, Şaraga, Sertok, 2010, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Rijim, Tell Leilan, Tell Billa, Quara Quzaq, Karkamış, Elena Rova 2013, Oylum Höyük, Ensert 2003, Hacinebi, Gil Stein 1995,</p>		

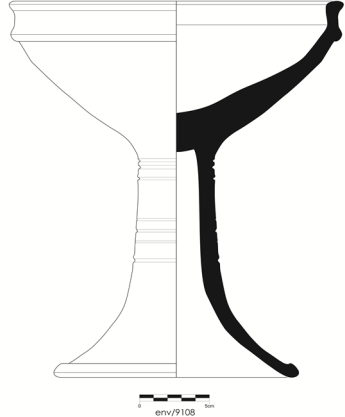

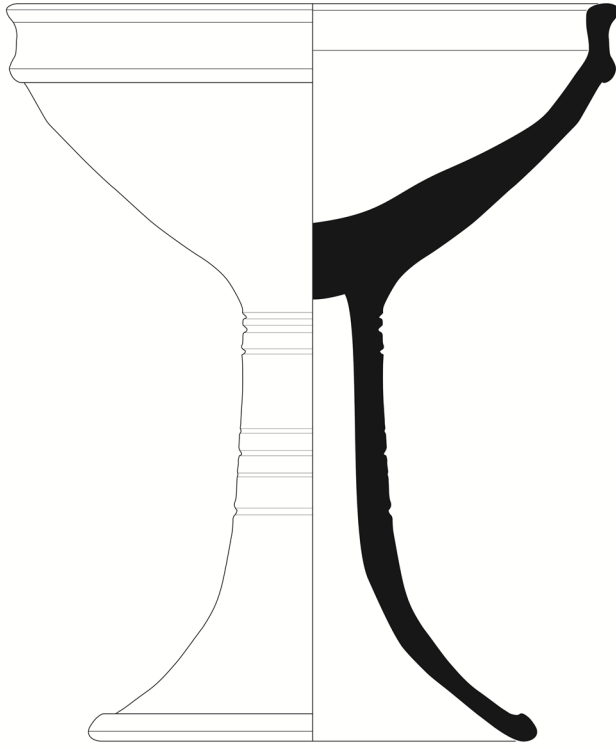
LevhaNo: 50		
Eski Envan. No: 36.280.64	Yeni Enanter No: 2269	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: III	Ölçüleri: h: 45,9 cm, a.ç: 18,8 cm, k.ç.:18,2 cm, c.k.:0,8 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam % 100		
Renk: As.5 yr 5/4, Hm.: 5 yr 6/6		Bezeme:
<p>Tanım: Kremite renk astarlı, basit ağız kenarlı dışa kalınlaştırılmış keskin omurgadan aşağı daralan gövdeli, içi boş silindirik yüksek ayaklı, halka kaideli eser YBS'dir.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr, Şaraga, Sertok, 2010, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Rijim, Tell Leilan, Tell Billa, Quara Quzaq, Karkamış, Elena Roa 2013, Oylum Höyük, Ensert 2003, Hacmebi, Gil Stein 1995,</p>		

LevhaNo: 51		
Eski Envan. No: 36.261.64	Yeni Enanter No: 2250	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: III	Ölçüleri: h: 20 cm, a.ç: 13 cm, k.ç.:10 cm, c.k.:1,3 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam % 100		
Renk: As.10 yr 7/3, Hm.: 10 yr 6/2		Bezeme: kazı bezek
<p>Tanımı: deve tüyü renginde astarlı basit ağız kenarlı, keskin omurgalı omurgadan aşağıya doğru daralan gövdeli içi boş konik ayaklı halka kaideli olan eser YBS'dir. Ayak kısmında birbirine paralel 4 sıra kazı bezek bulunmaktadır.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr, Şaraga, Sertok, 2010, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Rijim, Tell Leilan, Tell Billa, Quara Quzaq, Karkamış, Elena Rova 2013, Oylum Höyük, Ensert 2003, Hacinebi, Gil Stein 1995,</p>		 <p>0 5cm env/2250</p>

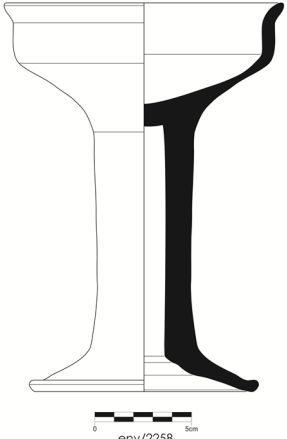
LevhaNo: 52		
Eski Envan. No: 9.3.81	Yeni Enanter No: 9108	Evre: ETÇ II- III
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: III	Ölçüleri: h: 28,8 cm, a.ç: 22,4 cm, k.ç.:15,6 cm, c.k.:0,7 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam % 100		
Renk: As.7,5 yr 6/4, Hm.: 5 yr 6/4		Bezeme: kazı bezek
<p>Tanımı: Deve tüyü renkte astarlanmış, basit ağız kenarlı keskin omurgalı, dışa kalınlaştırılmış omurgadan aşağıya doğru daralan gövdeli, içi boş silindirik ayaklı, halka kaideli eser, YBS'dir. Kabın ayak kısmında iki bölüm halinde 3-4 sıra birbirine paralel kazı bezekler bulunmaktadır.</p> <p>Paraleli: Birecik Mezr, Şaraga, Sertok, 2010, Gre-Virike Höyük, Ökse-Bucak, 2000-2001, Tilbeş Höyük, Fuensanta-Mısır, 1996-1997, Til Barsib Thureau-Dangin - Dunand 1936, Tell Rijim,Tell Leilan, Tell Billa, Quara Quzaq, Karkamış, Elena Rova 2013, Oylum Höyük, Ensert 2003, H. 1981, 1982, 1985</p>		

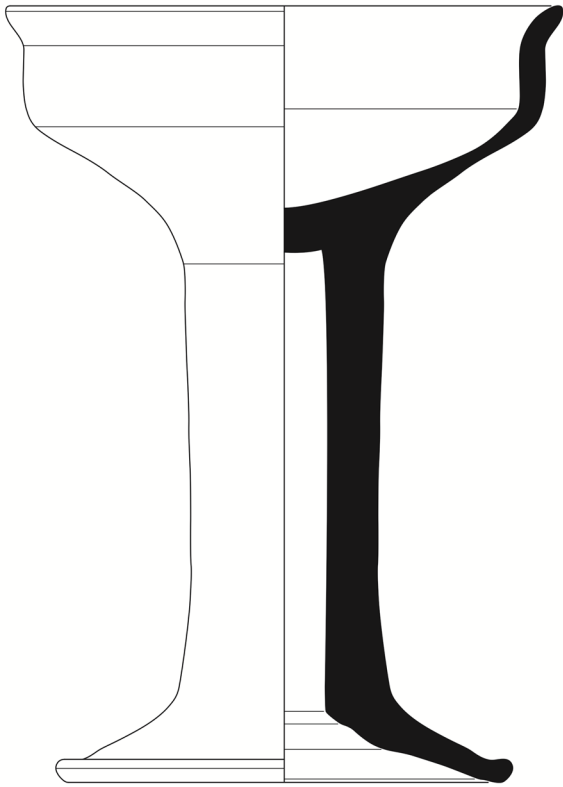

0 5cm
env/9108

0 5cm
env/9108

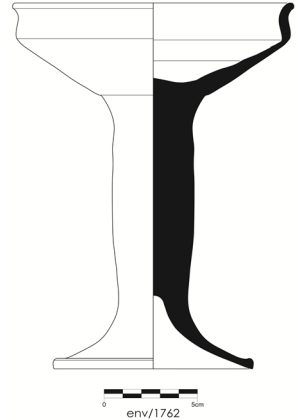
LevhaNo: 53		
Eski Envan. No: 36-269-64	Yeni Enanter No: 2258	Evre: ETÇ III- IV
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Civarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: IV	Ölçüleri: h: 19,9 cm, a.ç: 14,2 cm, k.ç.:11,2 cm, c.k.:0,6 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam % 100		
Renk: As.5 yr 5/4, Hm.: 5 yr 6/4		Bezeme: -
Tamımı: açık kahverengi astarlı omurgalı dışa dönük ağız kenarlı aşağı doğru daralan gövdeli silindirik içi boş ayaklı halka kaideli eser YBS'dir.		
<p>Paraleli: Hassek Höyük, Blancke 1986-1987, Nevali Çori, Harald Hauptmann 1987, Till Barsib,Thureau-Dangin - Dunand 1936, Aşağı Salat, Emsal Koçerdin 2006.</p>		

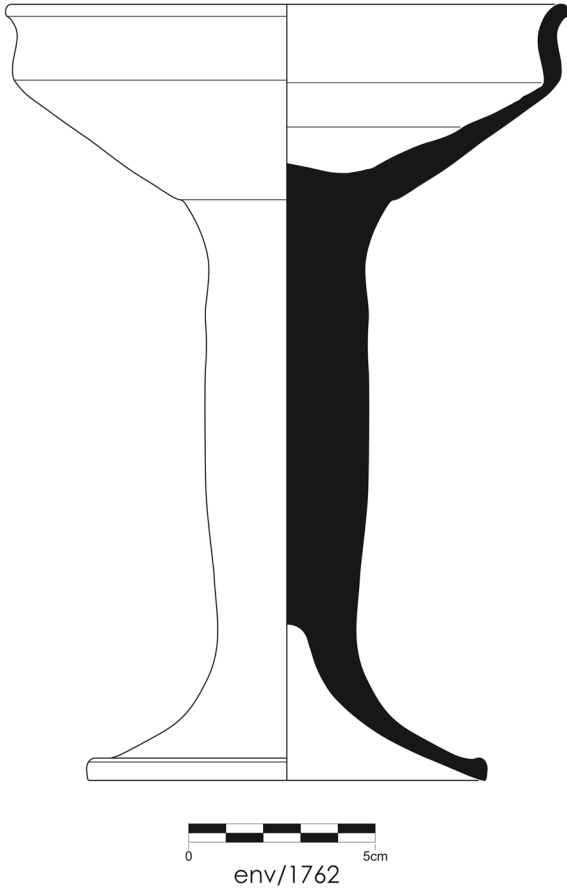

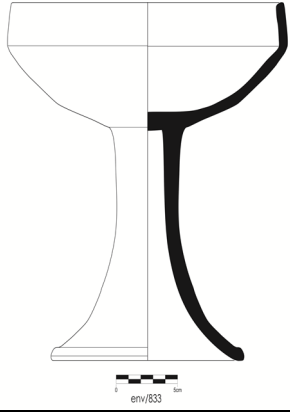
0 5cm
env/2258

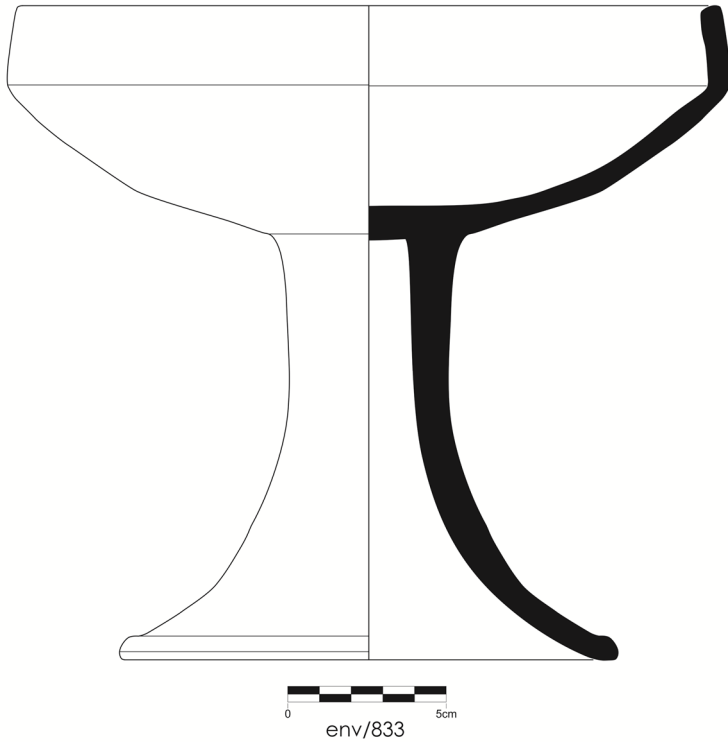

0 5cm
env/2258

LevhaNo: 54		
Eski Envan. No: 6.124.64	Yeni Enanter No: 1762	Evre: ETÇ III- IV
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: IV	Ölçüleri: h: 20,5 cm, a.ç: 14,4 cm, k.ç.:10,7 cm, c.k.:0,3 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam % 100		
Renk: As.5 yr 6/4, Hm.: 5 yr 6/4		Bezeme: -
Tamımı: açık kahverengi astarlı omurgalı dışa dönük ağız kenarlı aşağı doğru daralan gövdeli silindirik içi boş ayaklı halka kaideli eser YBS'dir.		
<p>Paraleli: Hassek Höyük, Blancke 1986-1987, Nevali Çori, Harald Hauptmann 1987, Till Barsib, Thureau-Dangin - Dunand 1936, Aşağı Salat, Emsal Koçerdin 2006.</p>		

LevhaNo: 55		
Eski Envan. No: 2.309.64	Yeni Enanter No: 833	Evre: ETÇ III- IV
Buluntu Yer: Gaziantep -Şanlıurfa Cıvarı		
Yüzek İşlenişi: Astarlı		
Tip: IV	Ölçüleri: h: 20,5 cm, a.ç: 21,6 cm, k.ç.:15 cm, c.k.:0,7 cm	
Türü: YBS	Hamur: sıkı	Katkı: Kireç mika kum,
Teknik: Çark	Pişme Oranı: iyi	
Korunan Yüzdesi: Tam ve sağlam % 96 kaide kısmında kırıklar var.		
Renk: As.2,5 yr 6/4, Hm.: 2,5 yr 6/4		Bezeme: -
<p>Tanımı: Açık pembe renkte astarlanmış omurgalı dışa dönük ağız kenarlı dibe doğru daralan gövdeli silindirik alçak ayaklı yuvarlatılmış kaidesi bulunmakta olan eser YBS'dir.</p> <p>Paraleli: Hassek Höyük, Blancke 1986-1987, Nevali Çori, Harald Hauptmann 1987, Till Barsib, Thureau-Dangin - Dunand 1936, Aşağı Salat, Emsal Koçerdin 2006.</p>		

SURİYE

KAHRAMANMARAŞ

ADIYAMAN

DIYARBAKIR

BATMAN

MARDİN

ŞANLIURFA

GAZİANTEP

AMUDA

OSMANİYE

İskenderun Körfezi

TELL TAMER

HASEKİ

KİLİS

CERABLUS

AZAZ

AFRİN

MENBİC

ANTAKYA
HATAY

HALEP

Ad Dughayrat

BAB

MANSURA

RAKKA

EDLİP

BANYAS

HAMA

MAYADİN

DEYREZZOR

